

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Tarptautinės ir ES teisės katedra**

Simonos Skiauterytės,
V kurso, tarptautinės teisės
studijų atšakos studentės

Magistro darbas

Tarptautinis Teisingumo Teismas: kompetencija ir jurisdikcija

Vadovas: doc. dr. Dainius Žalimas

Recenzentas: dokt. Indrė Isokaitė

Vilnius 2007

TURINYS

IŽANGA	2
I.TARPTAUTINIO TEISINGUMO TEISMAS – PAGRINDINĖ JTO TEISMINĖ INSTITUCIJA	4
II.TARPTAUTINIO TEISINGUMO TEISMO KOMPETENCIJA	8
1.Ginčų tarp valstybių nagrinėjimas ir sprendimas	8
1.1.Teismo nagrinėjamų bylų šalys gali būti tik valstybės	8
1.2.Teismo jurisdikcija racione personae.....	11
1.3.Teismo jurisdikcija racione materiae.....	12
1.4.Konkurencinės kompetencijos problemos	14
1.5.Teismo jurisdikcija nagrinėti bylas	16
1.5.1.Istorinė raida.....	16
1.5.2.Jurisdikcijos rūšys	19
1.5.2.1.Teismo jurisdikcija ginčams, specialiai numatytiems JT Chartijoje.....	20
1.5.2.2.Teismo jurisdikcija visoms byloms, kurias šalys jam perduoda	21
1.5.2.3.Teismo jurisdikcija visiems, specialiai tarptautinėse sutartyse numatytiems, ginčams.....	24
1.5.2.4.Teismo jurisdikcija, pagrįsta sutikimu ante hoc pagal fakultatyvią išlygą .	26
1.5.2.5.Perduotoji jurisdikcija	34
2.Teismo kompetencija teikti konsultacines išvadas.....	39
2.1.Konsultacinės išvados sąvoka ir paskirtis	39
2.2.Istorinė raida.....	40
2.3.Teismo jurisdikcija teikti konsultacinę išvadą	43
2.3.1.Institucijos, įgaliotos prašyti konsultacinės išvados.....	44
2.3.2.Kompetencija kreiptis konsultacinės išvados.....	45
2.3.3.Teisės klausimas konsultacinėje išvadoje	47
2.3.4.Valstybių sutikimas dėl konsultacinės išvados	50
2.4.Teismo diskrecija pateikti konsultacinę išvadą.....	52
2.4.1.Bendros pastabos.....	52
2.4.2.Tiesiogiai susiję faktai ir įrodymai.....	53
2.5.Kiti, su Teismo konsultacine funkcija susiję, klausimai	54
3.Teismo kompetencija spręsti ex officio	57
IŠVADOS	59
LITERATŪROS SĄRAŠAS:	62
SANTRAUKA	67
SUMMARY	68

IŽANGA

Tarptautinis Teisingumo Teismas (angl. - *International Court of Justice*; pranc. - *Cour internationale de Justice*) – tai pagrindinė teisminė Jungtinių Tautų institucija. Įsteigtas 1945 metais priėmus Jungtinių Tautų Chartiją, Teismas posėdžiauja Taikos Rūmuose Hagoje (Olandija). Pagrindinės Teismo funkcijos, sudarančios jo kompetenciją, yra tarpvalstybinių ginčų nagrinėjimas ir sprendimas bei konsultacinių išvadų teisės klausimais teikimas. Kaip vienintelės pasauliniu mastu funkcionuojančios teisminės institucijos, Teismo sprendimai bei konsultacinės išvados yra labai reikšmingos sprendžiant tarptautinius ginčus, užtikrinant taiką ir saugumą, aiškinant tarptautinės teisės normas ir numatant tarptautinės teisės plėtros tendencijas.

Negalima paneigti vis sparčiau vykstančių pasaulio globalizacijos ir tarptautinės teisės plėtros procesų. Todėl nenuostabu, jog vis dažniau kyla diskusijų dėl Tarptautinio Teisingumo Teismo kaip pagrindinės Jungtinių Tautų Organizacijos, vienijančios daugumą pasaulio valstybių, teisminės institucijos vaidmens. Svarbūs tampa klausimai, susiję su Teismo vykdomomis funkcijomis, analizuojama Teismo reikšmė tarptautinėje arenoje ir ieškoma būdų dar labiau sustiprinti šios institucijos statusą. Tačiau norint imtis konkrečių veiksmų ir kažką keisti, visų pirma, turi būti išnagrinėta dabartinė Teismo veikla, įvertintas jos efektyvumas. Todėl aktualūs tampa su Teismo kompetencija bei jurisdikcija susiję klausimai – kokia apimtimi ir kaip Teismas gali labiau įsiliesti į tarptautinės bendruomenės gyvenimą ir stiprinti teisinio bei taikaus pasaulio idėją.

Šio darbo tikslas yra pateikti detalią Tarptautinio Teisingumo Teismo kompetencijos - ją sudarančių funkcijų – analizę. Darbą sudaro du pagrindiniai skyriai: pirmajame bendrai aptariamas Teisingumo Teismo kaip pagrindinės JT teisminės institucijos vaidmuo, jo santykis su kitomis tarptautinėmis teismo institucijomis; antrasis skyrius skirtas išsamiai Teisingumo Teismo kompetencijos ir jurisdikcijos analizei: nagrinėjama Teismo kompetencija nagrinėti ir spręsti ginčus tarp valstybių bei teikti konsultacines išvadas, Teismo jurisdikcija, jos rūšys, aptariami kiti pagrindiniai su Teismo vykdomomis funkcijomis susiję aspektai.

Rašant darbą naudoti istorinis, lyginamasis, loginis, teleologinis ir sisteminis metodai. Istorinis metodas naudotas kalbant apie Tarptautinio Teisingumo Teismo įsikūrimą taip pat apžvelgiant jo ginčų sprendimo bei konsultacinės funkcijų raidą. Lyginamasis ir sisteminis metodai naudoti analizuojant Teismo vietą Jungtinių Tautų sistemoje, jo santykį su kitomis

Jungtinių Tautų institucijomis ir jų vykdomomis funkcijomis, aptariant Teismo ir jo pirmtako Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo ginčų sprendimo bei konsultacinę jurisdikciją, nagrinėjant Teismo jurisprudenciją, taip pat lyginant Teismą su kitomis tarptautinėmis teisminėmis institucijomis. Remiantis teleologiniu bei loginiu metodais nagrinėjamos Teisingumo Teismo veiklą reglamentuojančios nuostatos, jų reikšmė, daromos tam tikros išvados bei apibendrinimai.

Lietuvių mokslinės literatūros šia tema nėra gausu: apie Tarptautinį Teisingumo Teismą užsimenama kitų nagrinėjamų tarptautinės teisės temų kontekste; taip pat į lietuvių kalbą yra išversti keli užsienio autorių veikalai. Tačiau daugiausiai minėtuose darbuose apsiribojama glaustu Teismo ir jo veiklos apibūdinimu bei fragmentine jurisprudencijos analize. Galima būtų nebent paminėti 1935 metų Vytauto Didžiojo Universiteto mokslų daktaro D. Krivicko darbą „Nuolatinis Tarptautinio Teisingumo Tribunolas“, kuriame išsamiai aprašomas Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo įkūrimas, nagrinėjama jo organizacija, kompetencija bei kitos minėto Teismo funkcijos. Todėl šiame darbe siekiama plačiau aptarti Tarptautinio Teisingumo Teismo statusą, išanalizuoti jo kompetenciją bei jurisdikciją nagrinėti bylas ir teikti konsultacines išvadas, bandomos nustatyti kai kurios Teismo funkcijų vystymosi tendencijos.

Pagrindiniai šio darbo šaltiniai, visų pirma, yra Tarptautinio Teisingumo Teismo kompetenciją ir jurisdikciją reglamentuojantys Jungtinių Tautų Chartija bei Tarptautinio Teisingumo Teismo Statutas, taip pat minėtus teisės aktus aiškinantys Jungtinių Tautų Chartijos bei Tarptautinio Teisingumo Teismo Statuto komentarai. Žinoma, bene svarbiausi šio darbo šaltiniai – tai Tarptautinio Teisingumo Teismo jurisprudencija nagrinėjant ginčus tarp valstybių bei teikiant konsultacines išvadas. Savo praktika Teisingumo Teismas ne tik įtakojo bendrosios tarptautinės teisės vystymąsi, bet ir išaiškino daug su savo kompetencija bei jurisdikcija susijusių sąvokų, sąlygų ir kitų aspektų. Darbe remtasi ir įvairių tarptautinės teisės doktrinos atstovų veikalais, aptartos kai kurių paties Teisingumo Teismo teisėjų nuomonės, nagrinėti kiti, su Teismo vykdomomis funkcijomis susiję teisės aktai.

I. TARPTAUTINIO TEISINGUMO TEISMAS – PAGRINDINĖ JTO TEISMINĖ INSTITUCIJA

Tarptautinis Teisingumo Teismas (TTT) - tai Jungtinių Tautų Organizacijos rėmuose įsteigta tarptautinė teisminė institucija, kuri vadovaudamasi tarptautine teise sprendžia jai valstybių perduotus teisinius ginčus ir teikia tarptautinėms organizacijoms konsultacines išvadas. Jungtinių Tautų Chartijos, pasirašytos 1945 m. San Francisko konferencijoje, 7 straipsnis nustato Jungtinių Tautų Organizacijos (toliau JT) institucinę sistemą ir vardija pagrindines JT institucijas - tai: Generalinė Asamblėja, Saugumo Taryba, Ekonominė ir Socialinė Taryba, Globos Taryba ir Tarptautinis Teisingumo Teismas. Taigi Tarptautinis Teisingumo Teismas yra viena iš šešių pagrindinių JT institucijų¹. TTT statusą konkretizuoja JT Chartijos 92 straipsnis ir nurodo, jog „Tarptautinis Teisingumo Teismas yra pagrindinė Jungtinių Tautų teismo institucija“. Pagrindinis teisės aktai, detaliam reglamentuojantys Tarptautinio Teisingumo Teismo (toliau Teismo) veiklos organizavimo, jurisdikcijos, kompetencijos ir pagrindinių procedūrinių taisyklių klausimus yra Teismo Statutas (toliau Statutas)² bei Teismo Reglamentas³. Statutas yra prijungtas prie JT Chartijos ir sudaro neatskiriama jos dalį (vadinasi, turi tokį patį teisinį statusą, kaip ir pati JT Chartija). Toks akto priedo integracijos į pagrindinį dokumentą (t.y. Statuto į Chartiją) būdas turi istorines ištakas: Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo Statutas (1929 m.) buvo atskira tarptautinė sutartis, teisiškai nepriklausoma nuo Tautų Sąjungos Statuto, tuo tarpu Tarptautinis Teisingumo Teismas savo Statuto pagalba buvo inkorporuotas į Jungtinių Tautų Organizaciją ir tai suponavo lygiareikšmi pastarojo teisės akto ir Chartijos teksto traktavimą⁴.

Teismo veikla yra suderinta su kitų JT institucijų, o jo kompetencija atribota nuo kitų JT institucijų kompetencijos ir jis veikia nepriklausomai. Tai ypač svarbu Teismo veiklos santykiuose su pagrindinėmis politinėmis JT institucijomis – Saugumo Taryba ir Generaline Asamblėja, taip pat veikiančiomis nepriklausomai. Kiekvienos JT institucijos kompetencija apibrėžiama nustatant joms priskirtų vykdyti funkcijų apimtį. Tai, kad minėtos institucijos veikia nepriklausomai visiškai nereiškia, kad tokia tarpusavio nepriklausomybė užkerta kelią vienos jų kompetencijai įtakoti kitos veiksmus, pvz., Saugumo Taryba teikia

¹ Jungtinių Tautų Chartija. - VŽ, 2002, Nr. 15-557

² Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-557

³ Tarptautinio Teisingumo Teismo Reglamentas (su papildymais ir pakeitimais). Prieiga per internetą: <http://www.icj-cij.org/icjwww/basicdocuments/basictext/basicrulesofcourt_20050929.htm>

⁴ *The Charter of the United Nations. A Commentary (II)*. Oxford: Oxford University Press, 2002, p. 1144

rekomendacijas Generalinei Asamblėjai, Teismo sprendimas yra pagrindas kreiptis į Saugumo Tarybą prašant priimti rekomendaciją arba nustatyti poveikio priemones Teismo sprendimui įgyvendinti. Teismo, kaip pagrindinės JT institucijos, statusas nustato, kad jo nariai yra JT Generalinės Asamblėjos ir Saugumo Tarybos renkami teisėjai⁵. Jungtinės Tautos dengia Tarptautinio Teisingumo Teismo išlaidas (Teismo Statuto 33 straipsnis). Generalinės Asamblėjos kompetencija svarstyti ir tvirtinti JT biudžetą taip pat apima Teismo personalo ir einamųjų išlaidų svarstymą (JT Chartijos 17 straipsnis), todėl tam tikra prasme tokie Generalinės Asamblėjos įgaliojimai gali netiesiogiai paremti arba apsunkinti Tarptautinio Teisingumo Teismo funkcionavimą. Už savo funkcijų vykdymą Teismas nėra atsakingas jokiai Jungtinių Tautų institucijai, tačiau jis teikia metines savo veiklos ataskaitas Generalinei Asamblėjai (JT Chartijos 15 straipsnis 2 dalis). Nepriklausomą Teismo vaidmenį JT sistemoje atspindi ir tas faktas, kad Teismo Sekretoriato personalas nėra Jungtinių Tautų Sekretoriato personalo dalis⁶. Ypatingas Tarptautinio Teisingumo Teismo statusas – tai Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo laikų palikimas: pastarojo Teismo Statutas buvo nepriklausoma nuo Tautų Sąjungos Statuto tarptautinė sutartis, o Nuolatinis Tarptautinis Teisingumo Teismas nebuvo Tautų Sąjungos institucija. Tokį Teismo statusą taip pat lemia *sui generis* jo teisminių funkcijų pobūdis santykiuose su visais kitais JT veiksmis. Kaip ir kitos JT pagrindinės institucijos, Teismas turi įgaliojimus nustatyti tam tikras pagrindines gaires savo funkcijų vykdymui⁷.

Tarptautinį Teisingumo Teismą nuo kitų tarptautinių teisminių institucijų skiria specialūs požymiai - tai vienintelė tarptautinė teisminė institucija, atvira visoms valstybėms (Jungtinių Tautų narėms ir kitoms valstybėms, kurios nėra JT narės). Todėl Teisingumo Teismas dar dažnai neformaliai vadinamas tiesiog „Pasaulio Teismu“ (angl. - *World Court*). Be to, iš teisės šaltinių, nurodytų Teismo Statute, apibrėžimo išplaukia tai, kad Tarptautinis Teisingumo Teismas yra vienintelė teisminė institucija, taikanti visuotinai privalomą tarptautinę teisę be jokių sutarčių teisės nustatytų apribojimų ir specialių teisės sričių suvaržymų (Teismo Statuto 38 straipsnis 1 dalis⁸). Palyginimui kaip pavyzdžius galima būtų

⁵ Teismo teisėjai renkami neatsižvelgiant į jų pilietybę, o pagal jų kvalifikaciją iš asmenų, turinčių aukštas moralines savybes ir atitinkančių reikalavimus, keliamus jų šalyse turėti aukščiausias teismines pareigybes, arba esančių teisininkais, turinčiais pripažintą autoritetą tarptautinės teisės srityje. *Cit. op.2*, 2 str.

⁶ Personalo narių teisės ir pareigos, jų teisinis statusas yra nustatyti bendrose Teismo Statuto ir jas detalizuojančiose Tarptautinio Teisingumo Teismo priimto Reglamento nuostatose bei Teismo Sekretoriato priimtuose ir Teismo patvirtintuose personalo nuostatuose. *Ibid.* 21 str.; *Cit. op.* 3, II dalis

⁷ Tai ypatingai matyti iš Teismo teisės nustatyti savo procedūrinės taisyklės Teismo Reglamente, priimtame 1978 m. balandžio 14 d. Paskutinės Reglamento pataisos buvo atliktos 2005 m. rugsėjo 29 d. *Cit. op.* 3

⁸ *Cit. op.* 2

nurodyti Europos Bendrijų Teisingumo Teismą, Europos Žmogaus Teisių Teismą, Amerikos Žmogaus Teisių Teismą, kurie kaip ir Tarptautinis Teisingumo Teismas įsteigti tarptautinėmis sutartimis, tačiau kurių vykdomų funkcijų apimtis yra ribojama jų steigimo sutarčių objektu, ir kreiptis į minėtus teismus gali tik valstybės, tokių sutarčių dalyvės. Pvz., pagal Europos Bendrijų Sutartį į Europos Bendrijų Teisingumo Teismą negali kreiptis kitos, nei Europos Sąjungos valstybės narės; be to, šis Teismas sprendžia tik iš Bendrijos Steigimo Sutarčių aiškinimo ir taikymo kylančius klausimus⁹. Taigi Tarptautinis Teisingumo Teismas turi žymiai geresnę galimybę nei bet kokia kita teisminė institucija per savo jurisprudenciją skatinti bendrosios tarptautinės teisės vystymąsi. Pavyzdžiu galėtų būti didelį poveikį tarptautinių organizacijų teisei padariusi 1949 m. Teismo konsultacinė išvada Dėl žalos Jungtinių Tautų tarnybai atlyginimo¹⁰, kurioje apibūdinti tarptautinių organizacijų teisinio subjektiškumo pagrindiniai požymiai ir jų reikšmė tarptautiniuose santykiuose. Taip pat galima būtų paminėti labai reikšmingą 1996 m. Teismo konsultacinę išvadą Dėl branduolinių ginklų naudojimo ar grasinimo jais teisėtumo¹¹, kurioje Teismas konstatavo, kad „grasinimas branduoliniu ginklu ar jo naudojimas bendra prasme prieštarauja tarptautinės teisės principams ir normoms. Tačiau atsižvelgdamas į šiuolaikinę padėtį tarptautinėje teisėje ir faktus, kuriais jis disponuoja, Teismas negali padaryti galutinės išvados, kad grasinimas branduoliniu ginklu ar jo panaudojimas būtų teisėtas ar neteisėtas išimtinėje savigynos situacijoje, kuri grėstų visiškam valstybės išlikimui“¹². Kelios bylos dėl ginčų tarp valstybių taip pat įtakojo jūrų teisės vystymąsi. Kitas labai svarbus indėlis į tarptautinę teisę yra Teismo vaidmuo kodifikuojant tarptautinės teisės sąvokas, principus ir universalių konvencijų nuostatas. Labai geri tokio indėlio pavyzdžiai galėtų būti 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų teisės konvencija¹³ bei 1969 m. Vienos konvencija Dėl tarptautinių sutarčių¹⁴.

Siekiant, kad Tarptautinis Teisingumo Teismas vykdytų savo funkcijas taip sėkmingai, kaip reikalauja JT Chartijos dvasia, jam būtina pačių Jungtinių Tautų ir ypatingai Generalinės Asamblėjos parama. Pirmaisiais Jungtinių Tautų Organizacijos gyvavimo metais tokia

⁹ Europos Bendrijų Steigimo Sutarties 220 str. – *Europos Sąjunga. Steigimo dokumentai ir Sutartis dėl Konstitucijos Europai*. Vilnius: Eugrimas, 2005

¹⁰ Tarptautinio Teisingumo Teismo 1949-04-29 konsultacinė išvada *Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations*. Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/ismmaries/iisunsummary490411.htm>>

¹¹ Tarptautinio Teisingumo Teismo 1996-07-08 konsultacinė išvada *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*. Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/iunan/iunanframe.htm>>

¹² VADAPALAS, V. *Tarptautinė Teisė: Bendroji Dalis*. Vilnius: Eugrimas, 1998, p. 101

¹³ Valstybės žinios, 2003, Nr. 107-4786

¹⁴ Valstybės žinios, 2002, Nr. 13-480

parama buvo suteikta keliomis Generalinės Asamblėjos rezoliucijomis. Vėliau Generalinės Asamblėjos pozicija Teismo atžvilgiu pasižymėjo nenoru nustatyti minėtą paramą - pastabos dėl TTT rezoliucijose buvo akivaizdžiai kompromisinės: dažniausiai jos apėmė ribojančias nuostatas ir bendrai buvo neaiškios. Vis dėlto po 1989 m. JT Generalinės Asamblėjos priimtos rezoliucijos Nr. 44/23, kurioje be kita ko valstybės ragintos savo ginčus spręsti taikiai perduodant juos nagrinėti Teismui¹⁵, Tarptautinio Teisingumo Teismo vaidmuo stiprėjo ir 2001 m. pabaigoje buvo užregistruotos 24 bylos, tai yra daugiau nei kada nors prieš tai¹⁶. Teismo stiprėjantį vaidmenį patvirtino ir Teismo teisėjos Rosalyn Higgins kalba, pasakyta 2006 m. balandžio 12 d. minint Tarptautinio Teisingumo Teismo įkūrimo šešiasdešimtmetį. Teisėja atkreipė dėmesį, jog Teisingumo Teismas nėra vien pagrindinė Jungtinių Tautų Organizacijos teisminė institucija, bet ir vienintelė teisminė institucija, turinti bendrą jurisdikciją, ir nepaisant to, jog pastaruoju metu buvo įsteigta nemažai baudžiamųjų tarptautinių teismų bei tribunolų, ginčų tarp valstybių sprendimas vis dar išlieka pagrindinė JT Chartijos sistemos ašis. Todėl, anot R. Higgins, atsižvelgiant į tai, jog tarptautinės taikos ir saugumo palaikymas yra pagrindinis JT Chartijos uždavinys, ginčus tarp valstybių būtina spręsti siekiant išvengti jėgos panaudojimo, ir būtent čia svarbus vaidmuo gali atitekti Tarptautiniam Teisingumo Teismui. Teismas, kaip realus nuolat besikeičiančio pasaulio dalyvis, ir toliau turi išlikti nuspėjamas atskirdamas teisę nuo politikos, bet tai turi būti daroma atsižvelgiant į teisėtus tarptautinės bendruomenės lūkesčius ir jos siekius. Taigi, pasak R. Higgins, tik kruopščiai palaikydamas pusiausvyrą tarp savo vaidmens tęstinumo bei vysktančių pokyčių, Teismas išliks švyturiu besiplečiančioje tarptautinėje teisėje¹⁷.

¹⁵ JT GA 1989-11-17 rezoliucija Nr. 44/23. Prieiga per internetą:

<<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/547/82/IMG/NR054782.pdf?OpenElement>>

¹⁶ *The Charter of the United Nations. A Commentary (II)*. Oxford: Oxford University Press, 2002, p. 1147

¹⁷ Teisėjos Rosalyn Higgins 2006-04-12 kalba. Prieiga per internetą: <http://www.icj-cij.org/60/speeches/isp_higgins.htm>

II. TARPTAUTINIO TEISINGUMO TEISMO KOMPETENCIJA

Teismo kompetencija – tai teismo teisių, kuriomis remdamasis jis vykdo savo funkcijas, visuma. Tarptautinio Teisingumo Teismo kompetenciją nustato JT Chartija bei ją detalizuojantis Teismo Statutas ir ji apima dvi pagrindines funkcijas: pirma, Teismas sprendžia ir nagrinėja ginčus tarp valstybių, ir antra, teikia konsultacines išvadas teisės klausimais, kai to prašo tokius įgaliojimus turinčios tarptautinės organizacijos.

1. Ginčų tarp valstybių nagrinėjimas ir sprendimas

1.1. Teismo nagrinėjamų bylų šalys gali būti tik valstybės

Tarptautinio Teisingumo Teismo Statuto 34 straipsnio 1 dalis nustato, kad Teismo nagrinėjamų bylų šalys gali būti tik valstybės¹⁸. Tokia nuostata įtvirtinama griežta valstybių monopolija naudotis Teismo jurisdikcija. Nuo Tarptautinio Teisingumo Teismo įkūrimo 1945 metais ilgą laiką tokios nuostatos „aukos“, visų pirma, buvo tarpvyriausybines organizacijos. Nenuostabu, nes toks reglamentavimas buvo nustatytas dar kuriant Nuolatinį Tarptautinį Teisingumo Teismą (NTTT), kai minėtų organizacijų skaičius, teisinis subjektiškumas ir socialinė-politinė reikšmė buvo nesulyginama su tuo statusu, kurį šios organizacijos įgavo įsteigus Jungtines Tautas ir jų specializuotas įstaigas, jau nekalbant apie paralelinį tarptautinių organizacijų vystymąsi regioniniu lygiu. Vis dėlto nagrinėjamas straipsnis visiškai neeliminuoja iš Teismo veiklos tarptautinių organizacijų: antroji 34 straipsnio dalis nustato tarptautinėms organizacijoms galimybę teikti informaciją, susijusią su Teismo nagrinėjamomis bylomis. Be to, kai Teismo nagrinėjamoje byloje iškyla tarpvyriausybines tarptautinės organizacijos steigiamojo dokumento ar tarptautinės sutarties, sudarytos remiantis šiuo dokumentu, aiškinimo klausimas, trečioji 34 Teismo Statuto straipsnio dalis įpareigoja Teismo Sekretorių pranešti apie tai tokiai organizacijai ir perduoti jai viso rašytinio proceso nuorašus¹⁹. Tarptautinio Teisingumo Teismo Statuto 34 straipsnį detalizuoja ir įgyvendina Teismo Reglamento 69 straipsnio 1-3 dalys²⁰.

¹⁸ Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-557

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ *Cit. op.* 3

Teismo Statuto 34 straipsnio 2 dalies taikymo praktika nulėmė Teismo Reglamento 43 straipsnio pataisą, įsigaliojusią 2005 m. rugsėjo 29 d.²¹. Pastarasis nustato pranešimą trečiosioms valstybėms apie bylas, kuriose iškyla sutarčių, kurių dalyvėmis tos valstybės yra, aiškinimo klausimas. Tokiais atvejais trečiosios valstybės turi teisę įstoti į Teismo procesą pagal Reglamento 63 straipsnį. Naujos Reglamento 43 straipsnio antra ir trečia dalys apima tuos bylų atvejus, kai Teisme nagrinėjamos sutarties dalyvė yra viešoji tarptautinė organizacija. Tokiais atvejais, Teismas sprendžia, ar Sekretorius turi apie tai informuoti atitinkamą tarptautinę organizaciją. Jei minėta organizacija informuojama, ji gali pateikti pastabas. Tačiau net ir neinformavus jos, tokia organizacija gali pateikti savo pastabas *proprio motu*: tada nurodoma bendra Teismo Reglamento 69 straipsnio 2 dalies nuostata. Reglamento 43 straipsnio nuostatos brėžia paralelę tarp trečiųjų valstybių ir tarptautinių organizacijų, esančių Teisme aiškinamos sutarties šalimis. Netiesiogiai tai reiškia, kad nepaisant valstybių dalyvavimo procese monopolijos, tarptautinės organizacijos taip pat gali turėti panašius interesus ir įgyvendinti juos pateikdamos savo pastabas. Tai sukelia nemažai problemų, ypač dėl vienodo skirtingų tarptautinės teisės subjektų, atsidūrusių panašioje padėtyje ir ketinančių iškelti panašius interesus, sąvokų aiškinimo (pvz., kai pareiškiama skirtingi prieštaravimai tai pačiai Teisme nagrinėjamos sutarties normai)²².

Teismo nagrinėjamų bylų šalimis taip pat negali būti nevyriausybinės tarptautinės organizacijos, tarptautinės korporacijos bei asmenys, nes Teismo Statuto 34 straipsnis nenustato jokios jų dalyvavimo Teismo nagrinėjamose bylose galimybės net ir tais atvejais, kai bylos pasekmės gali būti labai glaudžiai su jais susijusios, pvz., diplomatinės gynybos vykdymas. Įtakos neturi ir tai, jog kita bylos šalis yra valstybė ir ji gali sutikti dėl minėtų subjektų dalyvavimo Teisme²³.

Reikėtų pastebėti, jog Tarptautinio Teisingumo Teismo Statuto 34 straipsnio formuluotė sulaukė ir sulaukia nemažai tiek pačių Teismo teisėjų, tiek kitų tarptautinės teisės atstovų kritikos. Teigiama, jog šis Statuto straipsnis yra, jei ne vienareikšmiškai pasenęs, tai bent jau šiek tiek atitrūkęs nuo šiuolaikinės tarptautinės bendrijos raidos tendencijų, kai šios bendrijos aktyvių narių faktinis dalyvavimas tarptautinės teisės bendradarbiavimo srityje tapo vienas pagrindinių modernių tarptautinių santykių bruožų. Pavyzdžiui, Tarptautinio Teisingumo Teismo teisėjas seras Robertas Jennings, Teismo Pirmininkas, 1995 metais pastebėjo, kad:

²¹ *Cit. op.* 3

²² *The Statute of the International Court of Justice. A Commentary.* Oxford: Oxford University Press, 2006, p. 547-548

²³ EVANS, M.D. *International Law.* Second Edition. Oxford: Oxford University Press, 2006, p. 568

„Per penkiasdešimt Teismo gyvavimo metų įvyko vienas labai svarbus pokytis; tačiau šis pokytis toks lėtas ir palaipsnis, jog bendrai jį sunku pastebėti; tai yra pokytis, susijęs su Statuto 34(1) straipsnio, nustatančio, jog tik valstybės gali būti šalimis Teisme, poveikiu bei perspektyva. Faktinė situacija byloja tai, kad šiais laikais tarptautinė teisė labai ryškiai tiesiogiai veikia asmenis, korporacijas ir kitus, nei vien tik valstybės, teisės subjektus“²⁴.

Jau 1949 metais vienas pirmųjų peržiūrėto Teismo Statuto 34 straipsnio varianto komentatorių Wilfred Jenks, pažymėjo tą faktą, jog viešosios tarptautinės organizacijos nagrinėjamo straipsnio atžvilgiu atlieka *amicus curiae*²⁵ vaidmenį bylose, susijusiose su jų atliekama veikla, ir tai veikia galėtų būti vertinama teigiamai. Tačiau po 1949 metais pateiktos konsultacinės išvados dėl žalos Jungtinių Tautų tarnybai atlyginimo²⁶ teisinės doktrinos atstovas Laurent Jully išreiškė apgailestavimą, jog Statuto rengėjai liko saistomi 1945 metų ketinimų kuo mažiau keisti senąją Statutą siekiant išlaikyti griežtai apribotą bei tradicinę tarptautinio teisinio subjektiškumo koncepciją. Autorius rėmėsi Teismo minėtoje konsultacinėje išvadoje pateiktu Jungtinių Tautų Chartijos aiškinimu. Šioje išvadoje Tarptautinis Teisingumo Teismas pripažino, jog Jungtinėms Tautoms, nors ir apribotas jos vykdomomis funkcijomis, yra suteiktas atskirtas nuo valstybių tarptautinis subjektiškumas. L.Jully svarstė Teismo galimybę pateikti išsamų ir platų Statuto 34 straipsnio aiškinimą siekiant nustatyti, jog „tai, ką gali atlikti viena valstybė, taip pat *a fortiori* gali atlikti ir valstybių grupė, net jei ir organizuota kaip nepriklausomas teisinis subjektas“²⁷. Jis taip pat atkreipė dėmesį į kitą paradoksalią situaciją, susijusią su tuo, jog daug glaudžiai su Jungtinėmis Tautomis susijusių specializuotų įstaigų dėl savo ginčų, kylančių tarp jų ar su valstybėmis, sprendimo turi kreiptis į atskirus ar *ad hoc* organus, vietoj to, jog galėtų pasinaudoti Teismo paslaugomis²⁸.

Kita vertus, galima rasti ir kitokių nuomonių. Kaip teigia Tarptautinio Teisingumo Teismo ekspertas Shabtai Rosenne, tai, kad Teismo nagrinėjamų bylų šalimis gali būti tik valstybės yra „sąmoningas pasirinkimas“. Anot jo, „Teismas buvo įkurtas tam, kad spręstų ginčus tarp valstybių, o ne kitiems tikslams. Tai reiškia, kad Teismo procesai gali būti inicijuojami tik vyriausybėms vykdant savo įsipareigojimus, ir tai, jog sprendimai, *res*

²⁴ *Cit. op.* 22, p. 551

²⁵ *Amicus curiae* (verčiant pažodžiui - „teismo draugas“) – tai teismo proceso dalyvis, kuris nėra nagrinėjamos bylos šalis, tačiau kurio interesus gali paveikti teismo sprendimas. Šia funkcija dažnai naudojama Europos Žmogaus Teisių Teisme

²⁶ *Cit. op.* 10

²⁷ *Cit. op.* 22, p. 555

²⁸ *Ibid.*

judicata, tiesiogiai ir formaliai yra privalomi tik valstybėms²⁹. Toliau S. Rosenne pastebi, jog tokia situacija nereiškia, kad atskirų asmenų interesai negali būti tarptautinio bylinėjimosi objektas, priešingai – jie gali būti nagrinėjami Teisme, tačiau tokie interesai turi būti pateikiami per šių asmenų valstybių vyriausybes kaip tarptautinis ieškinys pagal tarptautinę teisę. Šitaip bylinėjimasis vyksta tarp dviejų atitinkamų vyriausybių, o patys asmenys neturi Teisme *locus standi*³⁰. Taip pat eksperto nuomone, tai, jog Teismo bylų šalimis galėtų būti ir tarptautinės organizacijos, pakeistų patį tarptautinio teismo ginčų sureguliuavimo pobūdį, be to, S. Rosenne nemato jokio aiškaus „poreikio“ atverti Teismo procesus tokioms organizacijoms, neva siekiant geriau vykdyti jų funkcijas³¹.

1.2. Teismo jurisdikcija *ratione personae*

Jungtinių Tautų Chartijos 7 bei 92 straipsniai nustato, kad Tarptautinis Teisingumo Teismas yra pagrindinė teisminė Jungtinių Tautų Organizacijos institucija, o Chartijos 93 straipsnio 1 dalis nurodo, jog visos valstybės, esančios JTO narėmis, *ipso facto* yra ir Teismo Statuto, sudarančio neatskiriama Chartijos dalį, dalyvės³². Tokia pati nuostata įtvirtinta ir Tarptautinio Teisingumo Teismo Statuto 35 straipsnyje – jis skelbia, jog į Teismą gali kreiptis valstybės jo Statuto šalys³³. Tai išankstinė sąlyga, suteikianti Teismui galimybę įgyvendinti savo jurisdikciją. JT Chartijos 93 straipsnio 2 dalis suteikia JT Generalinei Asamblėjai galias remiantis Saugumo Tarybos rekomendacijomis Teismo Statuto dalyve pripažinti valstybę, nesančią Jungtinių Tautų nare – taip netiesiogiai toks subjektas yra pripažįstamas valstybe ir Teismo Statuto 35 straipsnio prasme, o toks šių kompetentingų JT institucijų sprendimas yra privalomas Teismui. Priešingai, kai tam tikras tarptautinių santykių subjektas pateikia Teismui ieškinį pagal Statuto 35 straipsnio 2 dalį, jokio panašaus pripažinimo nėra, todėl Teismui suteikta teisė pačiam spręsti šiuo klausimu remiantis 1946 m. Saugumo Tarybos rezoliucijos Nr.9³⁴ 5 straipsniu ir Teismo Reglamento 41 straipsniu³⁵.

²⁹ ROSENNE, S. *The World Court. What it is and how it works*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1995, p. 83

³⁰ T.p. žr.: ZIRING, L.; RIGGS, R.; PLANO, J. *International Organization and World Politics*. Fourth Edition. Belmont: Thomson Wadsworth, 2005, p. 227

³¹ *Cit. op.* 29, p. 83-84

³² Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-557

³³ *Ibid.*

³⁴ JT ST 1946-10-15 rezoliucija Nr. 9 dėl Tarptautinio Teisingumo Teismo. Prieiga per internetą:

<<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/036/72/IMG/NR003672.pdf?OpenElement>>

³⁵ *Cit. op.* 3

Taigi pagal Teismo Statuto 35 straipsnio 2 dalį JT Saugumo Taryba (ST) remdamasi savo 1946 m. rezoliucija Nr.9³⁶ gali atverti duris į Teismą kitoms valstybėms – ne JT narėms bei nesančioms Statuto dalyvėmis pagal JT Chartijos 93 straipsnio 2 dalį. Diskutuota, kad 35 straipsnio 2 dalis turėtų būti taikoma tik valstybėms ieškovėms ir netaikoma tais atvejais, kai valstybė, Teismo Statuto dalyvė, iškelia bylą prieš valstybę ne JT narę. Taip 35 straipsnio 2 dalis aiškinama remiantis JT ST rezoliucijos Nr.9 tekstu, kuris nurodo, kad atitinkama valstybė iš anksto - t.y. prieš pateikdama ieškinį Teismui- turi deponuoti atitinkamą pareiškimą dėl Teismo jurisdikcijos pripažinimo (tokias pačias sąlygas nustato ir Teismo Reglamento 41 straipsnis³⁷). Reikėtų pastebėti, kad Statuto 35 straipsnio 2 dalis aiškinama plačiai - taip, kad galimybė tokiu būdu pasinaudoti Teismo vykdomomis funkcijomis suteikiama kitoms valstybėms, nedarant tarp jų jokių skirtumų. Be to, minėta rezoliucija aiškiai nustato, kad ji buvo priimta pagal 35 straipsnio 2 dalį, ir vienas pagrindinių jos uždavinių yra užtikrinti, kad šalys laikytųsi Teismo priimtų sprendimų. Taigi remiantis teleologiniu aiškinimu ir turint omenyje tai, jog tokia pareiga, dažniausiai atsiranda valstybei atsakovei, galima daryti išvadą, kad 35 straipsnio 2 dalis taikoma abiems bylos šalims - tiek ieškovui, tiek atsakovui.

1.3. Teismo jurisdikcija *ratione materiae*

Tarptautinis Teisingumo Teismas turi jurisdikciją nagrinėti tik tarp valstybių kylančių teisinių ginčų bylas (Teismo Statuto 34 straipsnis³⁸). Praktikoje dažnai kyla klausimų dėl tokių ginčų sąvokos ir jos skirtumų nuo kitų panašių nesutarimų. Reikalavimas, kad Teisingumo Teismo jurisdikcija apimtų tik ginčus, nurodomas ne tik Teismo Statuto 36 straipsnio 2 dalyje, bet taip pat 38 straipsnio 1 dalyje ir 40 straipsnio 1 dalyje, ir yra taikomas visam 36 straipsniui bei tais atvejais, kai Teisme iškeliamos bylos pagal kompromiso sutartį arba pagal kompromisinę nuostatą, esančią dvišalėje ar daugiašalėje tarptautinėje sutartyje. Kiti procesai, kai prašoma konsultacinės išvados, t.y. procesai, kurie nesusiję su ginčų tarp valstybių nagrinėjimu ir sprendimu, gali būti inicijuojami pagal Jungtinių Tautų Chartijos 96 straipsnio nuostatas³⁹. Pačios valstybės neturi teisės prašyti Teismo pateikti konsultacinę išvadą ir tai yra visai suprantamas dalykas: konsultacinius procesus „atvėrus“ dar ir

³⁶ *Cit. op.* 34

³⁷ *Cit. op.* 3

³⁸ Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-557

³⁹ *Ibid.*

valstybėms, Tarptautinio Teisingumo Teismo darbo krūvis taptų sunkiai pakeliamas, ypatingai turint omenyje tai, jog pastaruoju metu Jungtinių Tautų narių skaičius išaugo iki 192 valstybių.

Ginčo apibrėžimą jau viename pirmųjų savo sprendimų, 1924 m. *Mavrommatis Palestine Concessions* byloje, suformulavo Nuolatinis Tarptautinio Teisingumo Teismas. Jis nustatė, jog „ginčas - tai nesutarimas dėl teisės ar fakto, teisinių požiūrių ar interesų tarp dviejų asmenų konfliktas“⁴⁰. Tokį ginčo apibrėžimą perėmė ir be jokių žymesnių pakeitimų išlaikė ir Tarptautinis Teisingumo Teismas. Jį Teismas paminėjo ir viename paskutiniųjų savo sprendimų, byloje *Dėl tam tikros nuosavybės*⁴¹ (2005 m.). TTT jurisprudencija išvystė tam tikrus bendrus ginčo apibrėžimo elementus, suteikčius jam aiškesnius kontūrus: Pietvakarių Afrikos byloje (1962 m.) Teismas nurodė, jog turi aiškiai matyti, kad „vienos šalies skundas neabejotinai yra nukreiptas prieš kitą šalį“⁴², o vėliau *Šiaurės Kamerūno* byloje (1963 m.) buvo išvesta formulė, jog pats ginčo egzistavimas suponuoja „prieštaras tam tikros teisės normos aiškinimo ir taikymo nuomones“⁴³. Be to, jis pabrėžė, jog ginčo egzistavimas yra būtinas norint priimti objektyvų sprendimą ir nepakanka to, kad tik viena šalis tvirtintų jį esant. Teismas negali nagrinėti bylos iš esmės, jei valstybė pateikia skundą, realiai neturintį jokie pagrindo. Pavyzdžiu galėtų būti jau minėta byla *Dėl tam tikros nuosavybės*⁴⁴, kurioje Lichtenšteino Karalystė prašė kompensacijos už nuostolius, patirtus dėl to, jog Vokietija nesukliudė Antrojo Pasaulinio karo pabaigoje 1945 m. Čekoslovakijai konfiskuoti jos turtą. Abejotina, ar tais atvejais, kai skundas yra grindžiamas jokiais faktais neparemta teisine interpretacija, atsakovo atsisakymas pripažinti tokius ieškovo reikalavimus galėtų sukelti tikrą teisinį ginčą. Vadovaujantis Teismo šioje byloje panaudota logika, ginčas galėtų būti bet kuriuo metu tiesiog „sugalvotas“. Todėl tam tikri reikalavimai, keliami ginčui, naudingi siekiant apginti valstybes nuo tuščių prieš jas pateiktų skundų⁴⁵.

Tarptautinio Teisingumo Teismo jurisdikcija apsiriboja tik teisiniais ginčais. Šiuo atžvilgiu Teismas laikosi tvirtos nuostatos dėl savo funkcijų teisinio pobūdžio ir tai matyti iš

⁴⁰ HIGGINS, R. *Problems and Process. International Law and How We Use It*. Oxford: Clarendon Press, 1994, p. 196

⁴¹ Tarptautinio Teisingumo Teismo 2005-02-10 sprendimas byloje *Certain Property (Liechtenstein v. Germany)*. Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/ila/ilaframe.htm>>, 24p.

⁴² Tarptautinio Teisingumo Teismo 1962-12-21 sprendimas byloje *South West Africa*. Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/ismmaries/ilsaesasummary621221.htm>>

⁴³ Tarptautinio Teisingumo Teismo 1963-12-02 sprendimas byloje *Northern Cameroon (Cameroon v. United Kingdom)*. Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/ismummies/icuksumary631202.htm>>

⁴⁴ *Cit. op.* 41

⁴⁵ *Cit. op.* 22, p. 598

jo jurisprudencijos. 1966 m. Pietvakarių Afrikos byloje⁴⁶ į teiginius, jog jam pateiktas ginčas buvo iš tikrųjų „politinio pobūdžio“ ir turėtų būti veikiau nagrinėjamas JT Saugumo Tarybos, Teismas atsakė pabrėždamas, jog nei kreipimosi į jį motyvai, nei kontekstas nėra svarbūs: svarbu tai, kad prašoma išaiškinti sutartį, kitą tarptautinės teisės klausimą ar nutatyti tarptautinio įsipareigojimo pažeidimo faktą. Taigi tarptautinis teisinis ginčas yra dviejų arba daugiau tarptautinės teisės subjektų ginčas dėl tarptautinės teisės normų aiškinimo, taikymo arba vydyto⁴⁷. Apskritai reikėtų pažymėti, jog ginčai tarp valstybių iš esmės yra neatskiriami nuo politinių aplinkybių, ir būtų nelogiška, jeigu Teismas neigtų savo jurisdikciją vien dėl to, jog jo sprendimas gali „pakoreguoti“ tam tikrus politinius procesus. Be to, kaip teigia Teisingumo Teismo teisėjas seras Hersch Lauterpacht, pačios valtybės yra politinės institucijos ir todėl visi jas galintys paveikti klausimai, ypačingai dėl santykių su kitomis valstybėmis, yra politiniai. Todėl tokių, neva „politinių“, ginčų pašalinimas iš Teismo nagrinėjimo apimties, netgi galėtų reikšti radikalų ir skubotą tam tikrų Teismo funkcijų panaikinimą⁴⁸. Teherano įkaitų bylos sprendime Teismas nurodė, jog Teismas neturi atsisakyti pateikti tarp šalių kilusio teisinio klausimo sprendimo vien dėl to, kad jam perduotas ginčas yra tik viena politinio ginčo dalis⁴⁹. Nikaragvos byloje, kurioje į jo jurisdikcijai pareiškčius prieštaravimus atsikirto pažymėdamas, jog politiniai kreipimosi į jį motyvai neturi įtakos paneigiant jo jurisdikciją⁵⁰. Taigi Teismas visada pabrėžia savo teisminių funkcijų pobūdį. Vis dėlto neatmetama taip pat Tarptautinio Teismo galimybė priimti nagrinėti šalių jam perduotą ginčą, net jei jis labiau susijęs su politiniais nei teisiniais aspektais – tokiais atvejais Teismo prašoma spręsti *ex aequo et bono* (JT Chartijos 38 straipsnio 2 dalis)⁵¹.

1.4. Konkurencinės kompetencijos problemos

Klausimas dėl konkurencinės kompetencijos gali kilti, kai tą pačią susiklosčiusią situaciją turi teisę nagrinėti skirtingos JT institucijos. Teisingumo Teismas ne kartą aiškiai

⁴⁶ *Cit. op.* 42

⁴⁷ VADAPALAS, V. *Tarptautinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2006, p. 414

⁴⁸ FRANEK, T.M. *Fairness in International Law and Institutions*. Oxford: Clarendon Press, 1995, p. 330

⁴⁹ Tarptautinio Teisingumo Teismo 1980-05-24 sprendimas byloje United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran (United States v. Iran). Prieiga per internetą: <http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/iusir/iusir_ijudgment/iusir_ijudgment_19800524.pdf>, 37p.

⁵⁰ Tarptautinio Teisingumo Teismo 1984-11-26 sprendimas byloje Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America). Prieiga per internetą: <http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/inus/inus_ijudgment/inus_ijudgment_19841126.pdf> 95, 105p.

⁵¹ CARTER, B.E.; TRIMBLE, P.R. *International Law*. Canada: Little, Brown and Company, 1991, p. 275

nustatė, kad tai, jog tam tikras jo nagrinėjamas klausimas tuo pat metu yra derybų tarp šalių objektas ar dėl šio klausimo yra teikiamos JT Generalinio Sekretoriaus gerosios paslaugos, jis svarstomas JT Saugumo Taryboje ar kitose regioninėse organizacijose, nepanaikina Teismo kompetencijos vykdyti savo jurisdikcijos funkcijas⁵². Šnekant apie Teismo ir JT Saugumo Tarybos santykį, galima pastebėti, jog pačioje JT Chartijoje nėra nustatyta jokių specialių taisyklių dėl Tarptautinio Teisingumo Teismo ir paralelinių Saugumo Tarybos funkcijų vykdymo. Sureguliuoti tik santykiai tarp dviejų pagrindinių politinių JT organų - Generalinės Asamblėjos ir Saugumo Tarybos. Tam skirti JT Chartijos 11 straipsnio 2 dalis bei 12 straipsnis⁵³. Pagal šias nuostatas Saugumo Tarybai suteikta pirmenybė veikti tarptautinio saugumo ir taikos palaikymo srityse. Jokios panašios taisyklės dėl Teisingumo Teismo nėra. Visgi Teismas paneigė bet kokią subordinaciją Saugumo Tarybai. Nikaragvos byloje jis nurodė, jog pagal JT Chartijos 24 straipsnį Saugumo Tarybai suteikta pirminė, bet ne išskirtinė atsakomybė palaikant tarptautinę taiką ir saugumą, pabrėždamas, kad: „Taryba turi tas funkcijas, kokias nulėmė jos politinis pobūdis, tuo tarpu Teismas vykdo išimtinai teismines funkcijas. Šitaip abu organai tų pačių įvykių atžvilgiu gali įgyvendinti savo atskiras, bet tuo pat metu papildančias viena kitą funkcijas“⁵⁴. Tai, kad Saugumo Taryba priima rezoliucijas tuo pačiu klausimu, kuris yra tinkamai pateiktas ir nagrinėjamas Teisme, nepanaikina Teismo jurisdikcijos ir teisės vykdyti savo funkcijas. Tokiu atveju svarbus tampa tik ginčo pobūdis – tai, ar jis dėl teisės, ar visiškai politinio pobūdžio klausimas. Galima būtų paminėti pasiūlymus peržiūrėti ir atitinkamai pakeisti JT Chartijos nuostatas, reglamentuojančias taikos ir saugumo palaikymą, nustatant tam tikrą bendradarbiavimo tarp JT ST ir Teismo mechanizmą: siūloma sujungti JT Chartijos VI ir VII skyrius ir šitaip garantuoti bendrą vienos institucijos nagrinėjamų ginčų perdavimą kitai (Saugumo Tarybos Teisingumo Teismui ir atvirkščiai), atsižvelgiant į tai, ar ginčas turi daugiau politinių, ar teisinių aspektų⁵⁵.

⁵² SHAW, M.N. *International Law*. Fifth Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, p. 968

⁵³ Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-557

⁵⁴ *Cit. op.* 50, 95p.

⁵⁵ VICUÑA, F.O. *International Dispute Settlement in an Evolving Global Society. Constitutionalization, Accessibility, Privatization*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001, p. 21

1.5. Teismo jurisdikcija nagrinėti bylas

1.5.1. Istorinė raida

Nuo XIX amžiaus vidurio iki Pirmojo Pasaulinio karo pradžios, neribojamo valstybių suvereniteto eros laikotarpiu, nekilo jokių abejonių dėl to, jog bet kokiam tarptautinio ginčo teismui sureguliuoti reikalingas besibylinėjančių valstybių sutikimas. Formaliai tokią doktriną atspindi 1907 m. Hagos konvencija Dėl taikaus tarptautinių ginčų sureguliuavimo⁵⁶, kurios 38 straipsnis nustato, jog: „[su]sitariančios Šalys pripažįsta, kad, iškilus teisinio pobūdžio, visų pirma, tarptautinių konvencijų aiškinimo ar taikymo, klausimams, arbitražas yra veiksmingiausia ir kartu tinkamiausia priemonė ginčams, kurie nebuvo išspręsti diplomatinėmis priemonėmis, spręsti. Todėl pageidautina, kad iškilus ginčams dėl pirmiau minėtų klausimų, Susitariančios Šalys prireikus pagal aplinkybes kreiptųsi į arbitražo teismą“. Viena vertus, tokį, nors ir atsargų, siūlymą galima būtų sveikinti kaip to laikmečio teisinės minties progresą ta prasme, jog arbitražas buvo pripažintas tinkamiausia teisinio pobūdžio ginčų sureguliuavimo priemone. Tačiau, kita vertus, tokia nuostata vis dėlto tik patvirtino vis dar dominavusius suverenių valstybių sprendimus šioje srityje⁵⁷.

Po Pirmojo Pasaulinio karo suvokta, jog bet koks tarptautinių ginčų sureguliuavimo būdas visais atvejais yra geriau nei karas. Todėl ir teisminis ginčų sureguliuojimas imtas vertinti palankiau nei keliais metais anksčiau dviejų Hagos Taikos konferencijų metu (1899 ir 1907 metais), o naujai įkurtos Tautų Sąjungos narės formaliai išreiškė ketinimus savo nesutarimus spręsti teisminėmis priemonėmis. Tai iliustruoja Tautų Sąjungos Statuto 12 straipsnio 1 dalis, nustatanti, jog kilus ginčui, galinčiam nulemti santykių tarp Sąjungos narių nutraukimą, Narės sutaria pateikti šį nesutarimą arbitražiniam arba teismui sureguliuoti⁵⁸. Tokią valstybių nuostatą patvirtino ir papildė pasiūlymai, išdėstyti to paties dokumento 13 straipsnio 1 ir 2 dalyse, nustatančiose, jog Tautų Sąjungos narės susitaria perduoti ginčo sprendimą arbitražui arba teismui, nepaisant to, koks tai būtų ginčas, jei jų nuomone toks ginčas yra tinkamas tokiam nagrinėjimui pateikti. Toliau nustatyta, jog nesutarimai dėl sutarties aiškinimo ar bet kurio tarptautinės teisės klausimo, ar fakto, kuris, jei būtų nustatytas, reikštų bet kokio tarptautinio įsipareigojimo pažeidimą, arba dėl

⁵⁶ Hagos Konvencija dėl taikaus tarptautinių ginčų sureguliuavimo. Prieiga per internetą: <<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/pacific.htm>>

⁵⁷ *The Statute of the International Court of Justice. A Commentary*. Oxford: Oxford University Press, 2006, p. 593

⁵⁸ Tautų Sąjungos Statutas. Prieiga per internetą: <<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/leagcov.htm>>

reparacijų už minėto tarptautinio įsipareigojimo pažeidimo rūšį ir dydį, pripažįstami bendrai tinkami arbitražiniam ar teisminiam išsprendimui pateikti⁵⁹.

Tačiau nepaisant šitaip palankiai vertinto teisinio ginčų sureguliuavimo būdo, vis dėlto, taip ir liko atviras klausimas, ar TS Statuto 12 ir 13 straipsniai ketino kaip nors susaistyti ir įpareigoti Sąjungos nares, ar tai buvo tik rekomendacija, kiekvienu atskiru atveju atitinkamų šalių vykdoma specialiai susitarus sudarant kompromiso (*compromis*) susitarimą, nustatanti tikslų kilusio ginčo perdavimo teisminiam nagrinėjimui būdą. Matyt, vis dėlto, pasirinkta antroji alternatyva, kadangi bet kuriuo atveju su ginču susijusios valstybės turėjo rinktis tarp arbitražo ir teismo⁶⁰.

Teisinių Komitetas, kuriam Tautų Sąjungos Taryba patikėjo pirmojo Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo steigimo projektą, siūlė Teismui suteikti privalomąją jurisdikciją. Žinoma, valstybėms buvo suteikta laisvė prisijungti prie teisės aktų, reglamentuosiančių numatytą įkurti teisminę instituciją, o tokio akto patvirtinimas laikytas sutikimu, kad bet kuris kilęs ginčas būtų sprendžiamas teisme. Visgi tokį Komiteto pasiūlymą TS Taryba ir vėliau jį svarsčiusi TS Asamblėja atmetė. Vyravo nuomonė, jog NTTTT jurisdikcijos pripažinimas turėtų būti palengvintas, ir valstybės turėtų tam tikrą diskreciją riboti sutikimą dėl ginčo perdavimo Teismui. Po ilgų diskusijų skirtinguose Tautų Sąjungos organuose galutinis NTTTT Statuto 36 straipsnio variantas buvo panašus į dabartinio Tarptautinio Teisingumo Teismo Statuto⁶¹ 36 straipsnį ir nustatė, jog: Teismo jurisdikcijai priklauso visi ginčai, kuriuos šalys jam perduoda spręsti visais specialiai galiojančiose sutartyse ir konvencijose numatytais atvejais. Tautų Sąjungos narės ir valstybės, paminėtos Priede prie Tautų Sąjungos Statuto, gali pasirašydamos arba ratifikuodamos prie Statuto pridedamą protokolą, arba vėliau, pareikšti, kad jos pripažįsta privaloma *ipso facto* ir be atskiros susitarimo Teismo jurisdikciją sprendžiant visus teisinius ginčus su bet kuria kita valstybe nare ar kita valstybe, priėmusia tokį patį įsipareigojimą, dėl: a) sutarties aiškinimo; b) bet kurio tarptautinės teisės klausimo; c) bet kokio fakto, kuris jį nustačius, reikštų tarptautinio įsipareigojimo pažeidimą; d) reparacijų už tarptautinio įsipareigojimo rūšį ir dydį.

⁵⁹ *Cit. op.* 58

⁶⁰ *The Statute of the International Court of Justice. A Commentary.* Oxford: Oxford University Press, 2006, p. 594

⁶¹ Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-557

Toks pareiškimas gali būti daromas besąlygiškai arba jame keliant tam tikrų narių ar valstybių savitarpiškumo sąlygą, arba tam tikram laikui. Kilus ginčų dėl Teismo jurisdikcijos, klausimą sprendžia Teismas⁶².

Formaliai pagrindinį pasirašymo ir ratifikavimo dalyką sudarė ne pats Nuolatinio Tarptautinio Teismo Statutas, o Pasirašymo Protokolas, į kurį Statutas buvo įtrauktas kaip priedas, todėl pagal Statuto 36 straipsnio 2 dalį minėti pareiškimai buvo daromi ne tiesiogiai remiantis šia nuostata, bet priimant „fakultatyvinę išlygą, prijungtą prie minėto Pasirašymo Protokolo. Ši fakultatyvinė išlyga skelbė, jog tinkamai įgalioti ją pasirašiusieji atstovai savo vyriausybių vardu pareiškia, kad nuo pasirašymo datos jie sutinka *ipso facto* ir be atskirų konvencijų su privaloma Teismo jurisdikcija pagal Teismo Statuto 36 straipsnio 2 dalies sąlygas.⁶³

Po Antrojo Pasaulinio karo numačius naujos pasaulinio lygio organizacijos - Jungtinių Tautų - įkūrimą, taip pat buvo svarstoma galimybė jos struktūrą papildyti teismine institucija. Buvo svarstomos dvi galimybės: palikti Nuolatinį Tarptautinį Teisingumo Teismą arba įkurti naują teisingumą vykdančią instituciją. Pasirinkta pastaroji alternatyva – nuspręsta įkurti naują teismą, kuris turėtų veikti NTTTT sukauptos patirties pagrindais. Vėl pagrindinis klausimas kilo dėl to, ar naujojo teismo jurisdikcija turėtų būti privaloma, ar į projektą reikėtų įtraukti tam tikrus fakultatyvinius elementus. Teisinių Komitetas (vėliau pavadintas „Vašingtono“ teisinių komitetu), kuriam buvo pavesti parengiamieji darbai prieš San Francisko Konferenciją, savo projekte pasiūlė du naujojo Tarptautinio Teisingumo Teismo Statuto 36 straipsnio, reglamentuojančio Teismo jurisdikciją, variantus. Jei pirmasis šio straipsnio variantas praktiškai atitiko ankstesnįjį NTTTT Statuto to paties straipsnio modelį, antrajame variante buvo pasirinkta valstybėms iš karto nustatyti visuotinį ketinamo įkurti teismo jurisdikcijos pripažinimą ir jis skambėjo šitaip: „Jungtinių Tautų narės ir valstybės, šio Statuto dalyvės, vienos kitų atžvilgiu pripažįsta privaloma *ipso facto* ir be atskiro susitarimo Teismo jurisdikciją sprendžiant visus teisinius ginčus dėl [toliau išvardijamas ginčų sąrašas]“. Šis straipsnio variantas neturėjo 3-sios dalies, kuri numatytų valstybėms teisę „sušvelninti“ tokį įsipareigojimą išlygomis. Vis dėlto prie Projekto pridėtame komentare pripažinta, jog vėlesnis šios taisyklės detalizavimas, leidžiant tam tikras išlygas *ratione temporis* ar išlygas, išskiriančias pastarojo karo įvykius, gali būti būtinas⁶⁴.

⁶² *Cit. op.* 58

⁶³ *Cit. op.* 60, p. 595

⁶⁴ *Ibid.*, p. 595-596

San Francisko Konferencijos metu 36 straipsnis buvo pavestas svarstyti Komitetui IV/1, kuris tam reikalui įsteigė Pakomitetį (IV/1D). Pastarasis turėjo apsispręsti, kuriuo minėto straipsnio variantu remtis kaip darbo pagrindu. Pasirinkimas buvo tarp dviejų pasiūlymų: straipsnio projekto, pateikto „Vašingtono“ Komiteto teisininkų, ir Naujosios Zelandijos pateikto projekto, grįsto griežta privalomosios jurisdikcijos koncepcija⁶⁵. Nors pastaroji valstybė nebuvo kategoriškai nusistačius prieš galimybę iš šio straipsnio apimties pašalinti tam tikras ginčų rūšis, vis dėlto, iš esmės ji palaikė požiūrį, kuris nebuvo lankstus valstybių atžvilgiu. Nepaisant to, kad dauguma delegatų Konferencijoje audringai palaikė privalomosios jurisdikcijos koncepciją, Pakomitetyje buvo nuspręsta eiti tradiciniu keliu – t.y. remtis pirmuoju „Vašingtono“ Komiteto straipsnio variantu. Atsižvelgus į realybę, paprasčiausiai baimintasi, jog per „kieta“ straipsnio struktūrą trukdytų susitarti dėl paties Statuto ir Chartijos teksto. Tokius nuogastavimus vėliau plenarinio Komiteto diskusijų metu patvirtino ypatingas JAV ir Sovietų Sąjungos prieštaravimas nustatyti privalomąją jurisdikciją remiantis „Vašingtono“ Komiteto antruoju ir Naujosios Zelandijos straipsnio pasiūlytais projektais. Todėl galiausiai, vadovaujantis *realpolitik* logika, didžioji dauguma (31 prieš 14) patvirtino Pakomitečio pateiktą straipsnio projektą⁶⁶. Apibendrinant galima pastebėti, jog iš esmės buvo padaryti tik du esminiai senojo NTTTT Statuto 36 straipsnio pakeitimai: 36 straipsnio 2 dalyje buvę žodžiai „ar bet kurią rūšį“ buvo panaikinti, ir straipsnis papildytas naująja 5 dalimi dėl pareiškimų, padarytų pagal NTTTT Statuto 36 straipsnį⁶⁷.

1.5.2. Jurisdikcijos rūšys

Tarptautinis Teisingumo Teismas veikia vadovaudamasis fakultatyvinės jurisdikcijos principu, pagal kurį nė viena valstybė negali priversti kitos perduoti ginčą Teismui, kitaip tariant jis nagrinėja bylas tik abiejų šalių sutikimu⁶⁸. JT Chartijos 33 straipsnio 1 dalis aiškiai

⁶⁵ Anrasis šio projekto straipsnis nustatė, kad teismui turi būti pripažinta jurisdikcija nagrinėti ir spręsti, o šio Statuto dalyvės sutinka jam perduoti bet kurį teisinį ginčą dėl: a) sutarties aiškinimo; b) bet kurio tarptautinės teisės klausimo; c) bet kokio fakto, kuris jį nusistačius, reikštų tarptautinio išpareigojimo pažeidimą; d) reparacijų už tarptautinio išpareigojimo rūšį ir dydį

⁶⁶ *Cit. op.* 60

⁶⁷ Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-557; Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo Statutas. Prieiga per internetą: <<http://wiretap.area.com/Gopher/Gov/Treaties/League/league.jus>>

⁶⁸ Todėl Tarptautinio Teisingumo Teismo vaidmuo neprilygsta nacionalinių teismų vaidmeniui. Iš esmės tokią situaciją nulemia tai, jog nėra jokios tarptautinės teisės normos, nustatančios privalomą tarptautinę jurisdikciją, ir pats kooperacinis tarptautinės teisės pobūdis. – GAREIS, S.B.; VARWICK, J. *The United Nations. An Introduction*. New York: Palgrave Macmillan, 2005, p. 31

nustato, kad ginčo šalys turi teisę spręsti jį savo nuožiūra pasirinktais metodais⁶⁹. Nors Chartija apibūdina Teismą kaip „pagrindinį teisminį Jungtinių Tautų organą“ (92 Chartijos straipsnis), tapimas JT nare – kartu ir Teismo Statuto dalyve – nereiškia sutikimo dėl Tarptautinio Teisingumo Teismo jurisdikcijos pripažinimo. Sutikimui išreikšti reikalinga speciali forma. 36 Statuto straipsnio 1 dalis nurodo šalių susitarimus, įformintus tarptautinėmis sutartimis arba kompromisu (specialia sutartimi), taip pat kompromisingą nuostatą jau esančioje sutartyje; 36 straipsnio 2 dalis nustato vienašales deklaracijas, kurias valstybės yra laisvos pareikšti pagal fakultatyvinę išlygą. Taigi remiantis Tarptautinio Teisingumo Teismo Statuto 36 straipsnio analize galima būtų išskirti šias pagrindines⁷⁰ Teismo jurisdikcijos rūšis: jurisdikcija ginčams, specialiai numatytiems JT Chartijoje; jurisdikcija visoms byloms, kurias šalys perduoda Teismui; jurisdikcija visiems ginčams, specialiai numatytiems tarptautinėse sutartyse; jurisdikcija, pagrįsta sutikimu *ante hoc* pagal fakultatyvinę išlygą ir perduotoji jurisdikcija. Kai kurių tarptautinės teisės doktrinos autorių dar yra išskiriama Teisingumo Teismo jurisdikcija nagrinėti bylas remiantis *ex aequo et bono* principu⁷¹. Toliau nurodytos jurisdikcijos rūšys analizuojamos išsamiau.

1.5.2.1. Teismo jurisdikcija ginčams, specialiai numatytiems JT Chartijoje

Tarptautinio Teisingumo Teismo Statuto 36 straipsnio 1 dalis nurodo, kad Tarptautinio Teisingumo Teismo jurisdikcijai priklauso visi klausimai, „specialiai numatyti Jungtinių Tautų įstatuose“⁷². Tokia nuostata kilo iš pasiūlymų, kuriuos „Vašingtono“ Teisininkų Konferencijos metu pateikė Jungtinės Amerikos Valstijos. Ji buvo įtraukta į abu minėto teisininkų komiteto siūlytus Teismo Statuto 36 straipsnio projektus ir San Francisko Konferencijos metu jau nebesvarstyta. Tuo metu manyta, jog ateityje Jungtinių Tautų Chartijoje turėtų būti numatyta nuostata, pagal kurią tam tikros ginčų tarp valstybių rūšys būtų privalomai sprendžiamos Tarptautiniame Teisingumo Teisme. Tačiau Chartijos rengėjai pasirinko kitą kelią ir susilaikė nuo bet kokio steigiamo teismo privalomos jurisdikcijos pripažinimo nustatymo JTO įstatuose. Tokios nuostatos JT Chartijoje nėra iki šiol. Galima

⁶⁹ Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-557

⁷⁰ Iš esmės įvairių tarptautinės teisės doktrinos autorių yra išskiriamos tos pačios Tarptautinio Teisingumo Teismo jurisdikcijos rūšys, tačiau pasitaiko skirtumų ar klasifikavimo ypatybių

⁷¹ Tai Teisingumo Teismo jurisdikcijos rūšis, nustatoma Teismo Statuto 38 str. 2 d. pagrindu, pagal kurią šalims sutikus, Tarptautinis Teisingumo Teismas gali spręsti *ex aequo et bono*. Ši nuostata detalizuoja Statuto 38 str. 1 d., kuri numato Teismo funkciją jam pateiktus ginčus spręsti vadovaujantis tarptautine teise. – BROWNLIE, I. *Principles of Public International Law*. Sixth Edition. New York: Oxford University Press, 2003, p. 690

⁷² Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-557

būtų tik paminėti tariamai „neutralų“ šio dokumento straipsnį dėl Teismo jurisdikcijos. JT Chartijos 36 straipsnio 3 dalis nustato, jog JT Saugumo Taryba siekdama taikaus ginčų sureguliuavimo, rekomenduoja šalims tokius teisinius ginčus perduoti Tarptautiniam Teisingumo Teismui⁷³. Tačiau tai nereiškia privalomosios jurisdikcijos įtvirtinimo, kaip buvo patvirtinta 1947 m. Corfu sąsiaurio byloje tarp Albanijos ir Didžiosios Britanijos, kur pastaroji valstybė teigė, jog JT Chartijos 36 straipsnyje šalims numatyta Saugumo Tarybos rekomendacija suteikė Tarptautiniam Teisingumo Teismui jurisdikciją nagrinėti šią bylą. Toks tvirtinimas buvo paneigtas septynių teisėjų atskiroje nuomonėje, kurioje akcentuota, jog pati žodžio „rekomendacija“ prasmė patvirtina jos neprivalomąjį pobūdį⁷⁴. Minėta straipsnio dalis neriboja Saugumo Tarybos galių pagal Chartijos VII skyrių. Saugumo Taryba yra laisva priimti sprendimus, kuriais rekomenduotų valstybėms, nesutariančioms dėl tarptautinę taiką ir saugumą pažeidžiančių veiksmų, tokius nesutarimus perduoti Teismui. Tokia nuostata veikiau atskleidžia siekį tarptautinius ginčus spręsti tinkamesnėmis priemonėmis nei Saugumo Tarybos įpareigojantys sprendimai. Tai akivaizdu, nes valstybės, nesančios Saugumo Tarybos narėmis, ne visada gali būti garantuotos, jog jas tinkamai išklausys, tuo tarpu Teisme savo pozicijas jos gali ginti remdamasis teisiniais argumentais bei naudotis visomis Teismo Statuto teikiamomis apsaugos priemonėmis⁷⁵.

1.5.2.2. Teismo jurisdikcija visoms byloms, kurias šalys jam perduoda

Pagal Tarptautinio Teisingumo Teismo Statuto 36 straipsnio 1 dalį Teismas turi jurisdikciją visoms byloms, kurias šalys jam perduoda⁷⁶. Ši Teismo jurisdikcijos rūšis, dar vadinama jurisdikcija, pagrįsta šalių sutikimu *ad hoc*, apima bylas, kurios Teismui perduodamos jau iškilus ginčui. Savo sutikimą perduoti ginčą Teismui šalys dažniausiai įformina susitarimu, kuris paprastai vadinamas *kompromisu*⁷⁷. Toks susitarimas turi tam tikrų pranašumų: esant tokiai Teismo jurisdikcijos pripažinimo formai dažniausiai nekyla jokių nemalonių netikėtumų – šalys iš anksto gali įvertinti riziką, galinčią joms atitekti dėl sutikimo

⁷³ Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-557

⁷⁴ Tarptautinio Teisingumo Teismo 1948-03-25 sprendimas byloje Corfu Channel (United Kingdom v. Albania). Separate opinion of Judges Basdevant, Alvarez, Winiarski, Zoricic, De Visscher, Badawi Pasha, Krylov. Prieiga per internetą: <http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/icc/icc_jjudgment/iCC_jjudgment_19480325_basdevant%20etal_translation.pdf>

⁷⁵ *Cit. op. 60*, p. 617

⁷⁶ Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-557

⁷⁷ Šis šalių susitarimas dažnai apibrėžia ir patį ginčo objektą, o kartais nustato ir taikomą teisę, taip pat nurodydamas ir papildomus, kitus nei Teismo Statuto 38 straipsnyje, išvardintus šaltinius ginčui spręsti (pvz., tam tikrus nacionalinės teisės aktus). – VADAPALAS, V. *Tarptautinė Teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2006, p. 432-433

su teisiniu ginčo nagrinėjimu, kreipimasis į Teismą gali tapti puikia priemone sprendžiant kilusius vidinius nesutarimus. Taip pat galima būtų paminėti kitą papildomą tokių susitarimų bruožą: turint omenyje tai, jog abi šalys yra suinteresuotos gauti Teismo sprendimą dėl ginčijamo klausimo, paprastai nereiškiami jokie išankstiniai šalių prieštaravimai. Galiausiai, galima tikėtis, jog sprendimas, Teismo priimtas remiantis kompromiso susitarimu, bus šalių sąžiningai vykdomas (ypatingai šalies, patyrusios pralaimėjimą). Vis dėlto nepaisant visų nagrinėjamo susitarimo pranašumų, reikėtų pastebėti, jog jie turi gana ribotą taikymo sferą. Dauguma ginčų, perduotų nagrinėti Teisingumo Teismui pagal kompromisą, buvo teritorinio pobūdžio. Nė vienas iš didžiųjų politinių konfliktų, kuriuos nagrinėjo ir sprendė Teismas – pvz., Anglo-Iranian Oil Co.⁷⁸ (1952 m.), Branduolinių bandymų⁷⁹ (1974 m.), Teherano įkaitų (1981 m.) bylos⁸⁰, ginčai tarp JAV ir Nikaragvos⁸¹ (1986 m.) bei Kososvo bylos⁸² (2004 m.) – nebuvo perduoti Teismui remiantis susitarimu. Todėl peršasi išvada, jog nepaisant akivaizdžių pranašumų, kompromisas vis dėlto tėra vienas iš galimų pagrindų, kuriais remiantis Tarptautinis Teisingumo Teismas gali įgyvendinti savo jurisdikciją.

Kartais gali kilti klausimų, ar šalys iš tiesų susitarė perduoti bylą Tarptautiniam Teismui. Todėl reikalaujama, jog tokia šalių valia būtų išreikšta aiškiai. Egėjo jūros kontinentinio šelfo byloje, ginče tarp Graikijos ir Turkijos, pirmoji valstybė rėmėsi *inter alia* komunikatu, kuris šalių buvo pateiktas spaudai iš karto po 1975 m. Briuselyje vykusio abiejų valstybių ministrų pirmininkų susitikimo, ir kuriuo buvo pranešta, jog: „savo susitikimo metu Ministrai Pirmininkai turėjo galimybę apsvarstyti problemas, nulėmusias esamą santykių tarp valstybių būklę. Nuspręsta, jog minėtos problemos turėtų būti sprendžiamos taikiai derybomis, o dėl kontinentinio Egėjaus jūros šelfo Tarptautiniame Teisme Hagoje“⁸³. Tarptautinis Teisingumo Teismas išanalizavęs komunikato tekstą nusprendė, jog aptariamas dokumentas neketino nustatyti ir nenustatė dviejų valstybių „tiesioginio įsipareigojimo“ besąlygiškai pripažinti vienašališką ginčo dėl kontinentinio šelfo Egėjaus jūroje delimitacijos

⁷⁸ Tarptautinio Teisingumo Teismo 1952-07-22 sprendimas byloje Anglo-Iranian Oil Co. (United Kingdom v. Iran). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/isummaries/iukisummary520722.htm>>

⁷⁹ Tarptautinio Teisingumo Teismo 1974-12-20 sprendimas byloje Nuclear Tests (Australia v. France). Prieiga per internetą: <http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/iaf/iaf_ijudgment/iaf_ijudgment_19741220.pdf> 21p.

⁸⁰ *Cit. op.* 49,

⁸¹ *Cit. op.* 50,

⁸² Tarptautinio Teisingumo Teismo 1999-2004 m. sprendimai bylose Legality of Use of Force. Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions.htm>>

⁸³ Tarptautinio Teisingumo Teismo 1978-12-19 sprendimas byloje Aegean Sea Continental Shelf (Greece v. Turkey). Prieiga per internetą: <http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/igt/igt_ijudgment/igt_ijudgment_19781219.pdf> 97p.

perdavimą Teismui. Teismas suabejojo, ar skubotai parengtą spaudos komunikatą galima būtų deramai laikyti tikamu tarptautinių privalomų įsipareigojimų šaltiniu⁸⁴.

Kiek kitokia situacija susiklostė 1990 m. ginče tarp Kataro ir Bahreino⁸⁵. Nesutarimų objektas buvo Bahreino ir Kataro užsienio reikalų ministrų (papildomai Saudo Arabijos) pasirašytas užsitęsusių derybų dokumentų tekstas (memorandumas), kurio vienas iš pasiūlymų nurodė, kad šalys sutaria, ginčo dėl tam tikrų teritorijų (įskaitant ir jūros teritorijas) iki tam tikros nustatytos datos nepavykus išspręsti tarpininkaujant Saudo Arabijos Karaliui, jos kreipsis į Tarptautinį Teisingumo Teismą. Bahreinas tvirtino, jog tai buvo „paprastas derybų protokolas“ ir jis negali būti traktuojamas kaip tarptautinis susitarimas. Tačiau Tarptautinis Teisingumo Teismas nusprendė, jog atsižvelgiant į visas formalias teksto pasirašymo aplinkybes, šis protokolas iš tikrųjų buvo privalomas tarptautinis susitarimas, ir jo pagrindu galima kreiptis į Teismą. Jis nurodė, kad: šis memorandumas „nėra tik susitikimo dokumentas, panašus į priimamus Trišalėje Komisijoje; jis ne tik apibendrina vykusias diskusijas bei sutarimo ir nesutarimo pozicijas. Jis nurodo įsipareigojimus, dėl kurių šalys susitarė ir todėl joms sukuria tarptautinės teises ir pareigas. Jis sudaro tarptautinį dokumentą“⁸⁶.

Sutikimas *ad hoc* gali būti išreiškta ir valstybės, kuri yra ieškovė, vienašale deklaracija dėl Teismo jurisdikcijos pripažinimo, jeigu kita ginčo šalis atskirai pareiškia pripažinti Teismo jurisdikciją šiam ginčui ar dalyvauja keliant bylą Teisme. Tokia situacija vadinama *forum prorogatum* arba sutikimu *post hoc*⁸⁷ ir priskiriama tai pačiai Teismo jurisdikcijos pripažinimo rūšiai, kaip ir prieš tai nagrinėti atvejai dėl valstybių sutikimo. Tarptautinio Teisingumo Teismo veiklos istorijoje ši doktrina taikyta tik du kartus. Corfu sąsiaurio byloje⁸⁸ tarp Jungtinės Karalystės ir Albanijos, pirmoji valstybė nurodė JT Saugumo Tarybos 1947 m. balandžio 9 d. rekomendaciją, kuri nustatė, jog abi vyriausybės turėtų „nedelsdamos“ perduoti savo ginčą Teismui vienašališkai užpildydamos atitinkamą pareiškimą. Albanijos vyriausybė prieštaravo tokiems veiksams, teigdama, jog procesą turi

⁸⁴ Remdamasis Turkijos pateiktais įrodymais Teismas nustatė, jog derybas dėl kontinentinio šelfo delimitacijos valstybių vyriausybės ketino tęsti tokiu ir ginčą perduoti Teismui pagal specialiai sudarytą kompromiso susitarimą. *Cit. op.* 83., 100 - 107p.

⁸⁵ Tarptautinio Teisingumo Teismo 1994-07-01 sprendimas byloje Maritime Delimitation and Territorial Questions between Qatar and Bahrain (Qatar v. Bahrain). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/iqb/iqbframe.htm>>

⁸⁶ *Ibid.*, 25p.

⁸⁷ *Cit. op.* 71, p. 689

⁸⁸ *Cit. op.* 74, Preliminary Objection. Prieiga per internetą: <http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/icc/icc_judgment_19480325.pdf>

inicijuoti abi šalys bendrai pagal specialų susitarimą. Vis dėlto tame pačiame prieštaravimo rašte ji pareiškė, jog nepaisant minėtų aplinkybių, ji yra pasirengusi „pasirodyti Teisme“. Teismas išaiškino šią formuluotę ir nurodė, jog ji išreiškia Albanijos sutikimą dėl Teismo jurisdikcijos pripažinimo⁸⁹. Kitas atvejis buvo byla Dėl tam tikrų kriminalinių procesų Prancūzijoje, kurioje Kongas kreipėsi į Teismą nesant jokios kompromisinės sutarties nuostatos, ir Prancūzija tokio kreipimosi nelaikydama nepagrįstu sutiko su Teismo jurisdikcijos pripažinimu⁹⁰.

Forum prorogatum taip pat gali būti nustatyta, kai ieškovo pareiškimo dalykas nepatenka į kitu pagrindu pripažintos Teismo jurisdikcijos apimtį, tačiau atsakovas neprieštarauja jurisdikcijos *ratione materiae* išplėtimui. Apskritai nėra reikalaujama laikytis jokių formalumų. Šiuo atveju svarbus tik egzistuojantis šalių susitarimas kreiptis į Teismą. Jau minėtoje Corfu sąsiaurio byloje Tarptautinis Teisingumo Teismas nedviprasmiškai pareiškė, jog jurisdikcijos pripažinimas yra išreiškiamas valstybių sutikimu, ir nei Teismo Statutas, nei jo Reglamentas nereikalauja tokį sutikimą išreikšti kažkokia konkrečia forma. Teismas taip pat pažymėjo, kad toks jurisdikcijos pripažinimas galėtų būti „atliktas dviem atskirais ir vienas po kito einančiais aktais, vietoj bendro ir išankstinio specialaus susitarimo“⁹¹. Šiuo atžvilgiu jau Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo jurisprudencija parodė esant prielaidą, jog jo jurisdikcija taip pat gali būti numanoma iš „konkludentinių ją pripažįstančių veiksmų“⁹².

1.5.2.3. Teismo jurisdikcija visiems, specialiai tarptautinėse sutartyse numatytiems, ginčams

Tarptautinio Teisingumo Teismo Statuto 36 straipsnio 1 dalis be anksčiau aptartų dviejų jurisdikcijos rūšių taip pat numato, jog Teismas turi jurisdikciją visiems ginčams, specialiai numatytiems tarptautinėse sutartyse⁹³. Ši Tarptautinio Teisingumo Teismo jurisdikcija dar vadinama jurisdikcija, pagrįsta šalių sutikimu *ante hoc*, ir paprastai šalių yra pripažįstama sutartyse numatant nuostatą dėl bet kurio su jomis susijusio ginčo perdavimo Teismui⁹⁴.

⁸⁹ *Cit. op.* 88

⁹⁰ Tarptautinio Teisingumo Teismo 2006 m. byla *Certain Criminal Proceedings in France (Republic of the Congo v. France)*. Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/icof/icofframe.htm>>

⁹¹ *Cit. op.* 88

⁹² *Cit. op.* 60, p. 614

⁹³ Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-557

⁹⁴ ŽALIMAS, D.; ŽALTAUSKAITĖ-ŽALIMIENĖ, S.; PETRAUSKAS, Z.; SALADŽIUS, J. *Tarptautinės Organizacijos*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 312

Tokia nuostata dar vadinama „kompromisine sąlyga“⁹⁵. Visų sutarčių ir konvencijų, turinčių kompromisinių nuostatų dėl Teismo jurisdikcijos, sąrašas yra paskelbtas Tarptautinio Teisingumo Teismo interneto puslapyje⁹⁶. Tačiau nagrinėdamas ir sprendžiamas ginčus tarp valstybių Teismas gali remtis ir neįtrauktais į sąrašą kitais teisės aktais. Kompromisinės sąlygos gali būti numatytos dvišalėse ir daugiašalėse sutartyse. Pastarųjų yra dauguma. Tai pavyzdžiui, 1948 m. Konvencija dėl genocido nusikaltimo prevencijos ir baudimo už jį⁹⁷, 1961 m. Vienos Konvencija dėl diplomatinių santykių (jos papildomas protokolai)⁹⁸, 1979 m. Tarptautinė Konvencija prieš įkaitų paėmimą⁹⁹, 1992 m. rėminė Jungtinių Tautų Konvencija dėl klimato pokyčių¹⁰⁰ ir kt. Šnekant apie dvišales sutartis, galima būtų pažymėti, jog dauguma tokių sutarčių yra sudaryta tarp Kanados, JAV ir kai kurių Europos valstybių, Brazilijos ir Venesuelos, Sudano ir Saudo Arabijos, Togo, Gvinėjos ir Liberijos. Reikėtų pastebėti, jog Afrikos valstybės iš esmės išreiškė ketinimus panašias sutartis sudaryti su išsivysčiusiomis pasaulio valtybėmis (nors panašių dvišalių sutarčių tarp pačių Afrikos valstybių nenumatoma), o Azijos valstybės apskritai nelinkusios sudaryti tokias sutartis. Pastebima tendencija pastaruoju metu kompromisines sąlygas daugiašalėse ir dvišalėse sutartyse nustatyti vis rečiau¹⁰¹.

Taip pat galima būtų skirti bendrąsias ginčų sureguliuavimo sutartis, nustatančias bet kokio tarp jos dalyvių kilusio teisinio ginčo perdavimą Teismui, ir sutartis, kuriose be kitų nuostatų yra tos, kurios numato iš jų kylančius dėl sutarties aiškinimo ir taikymo ginčus perduoti Teisingumo Teismui¹⁰². Prie pirmųjų galima būtų priskirti regioniniu lygiu sudarytus susitarimus – tokius, kaip 1957 m. Europos Konvencija dėl taikaus ginčų sureguliuavimo¹⁰³, nustatančios, kad „Aukštos Susitariančios Šalys Tarptautiniam Teisingumo Teismui perduoda visus tarptautinius teisinius ginčus, kurie gali kilti tarp jų“, ar Amerikos regione priimtą

⁹⁵ COLLIER, J.; LOWE, V. *Ginčų sprendimas tarptautinėje teisėje. Institucijos ir procedūros*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 188

⁹⁶ Sutarčių ir konvencijų, numatančių kompromisinę sąlygą sąrašas. Prieiga per intrnetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/basicdocuments/basictext/basic treatiesandotherdocs.htm>>

⁹⁷ 1948 Convention on the Prevention and Punishment of the Crime Genocide. Prieiga per internetą: <http://www.un.org.yu/pdf_int_konv/int_hr_conv/Convention_on_Genocid.pdf>

⁹⁸ Vienos konvencija Dėl diplomatinių santykių – Valstybės žinios, 1999, Nr.83-2455

⁹⁹ International convention against the taking of hostages. Prieiga per internetą:

<http://www.unodc.org/unodc/terrorism_convention_hostages.html>

¹⁰⁰ United Nations framework convention on climate change. Prieiga per internetą:

<<http://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf>>

¹⁰¹ *Cit. op.* 40, p. 188-189

¹⁰² SCHARF, M.P. *The Law of International Organizations. Problems and Materials*. Durham: Carolina Academic Press, 2001, p. 310

¹⁰³ Europos Konvencija dėl taikaus ginčų sureguliuavimo. Prieiga per internetą:

<<http://www1.umn.edu/humanrts/peace/docs/europeace.html>>

Bogotos paktą¹⁰⁴, kurio XXXI straipsnis nurodo, jog: “remiantis Tarptautinio Teisingumo Teismo Statuto 36 straipsnio 2 dalimi, Aukštos Susitariančios Šalys pareiškia, kad jos be jokio specialaus susitarimo ir šios Sutarties galiojimo laikui pripažįsta kaip *ipso facto* privalomą Teismo jurisdikciją su bet kuria kita Amerikos valstybe visiems teisiniams ginčams, kurie kyla tarp jų dėl [sąrašas iš Tarptautinio Teisingumo Teismo Statuto]“. Prie antrųjų paminėtini fakultatyviniai konvencijų dėl diplomatinių bei konsulinių santykių protokolai: pavyzdžiui, remdamasi Vienos konvencijos dėl diplomatinių¹⁰⁵ bei Vienos konvencijos dėl konsulinių¹⁰⁶ santykių Fakultatyvinių Protokolų Dėl privalomo ginčų sureguliuavimo¹⁰⁷ kompromisinėmis nuostatomis JAV inicijavo teisinius procesus prieš Iraną Teherano įkaitų krizės metu¹⁰⁸. Tai pačiai sutarčių grupei galima būtų priskirti ir jau minėtą 1948 m. Konvenciją Dėl genocido nusikaltimo prevencijos ir baudimo už jį¹⁰⁹, kurios IX straipsnis nustato, jog: „Susitariančių Šalių tarpusavio ginčai dėl šios Konvencijos aiškinimo, taikymo ar vykdymo, įskaitant ir nesutarimus dėl valstybių atsakomybės už genocidą ar už bet kurį kitą veiksma, nurodytą III straipsnyje, bet kurios iš ginčo šalių prašymu perduodami Tarptautiniam Teisingumo Teismui“. Remiantis šia Konvencija Bosnija ir Hercegovina Tarptautiniam Teisingumo Teismui pateikė skundą prieš Jugoslaviją¹¹⁰. Iš dvišalių tokių sutarčių galima būtų paminėti 1965 m. JAV ir Nikaragvos sudarytą Draugystės, laivininkystės ir prekybos sutartį, kurios pagrindu buvo pripažinta Tarptautinio Teismo jurisdikcija Nikaragvos byloje (1984 m.)¹¹¹.

1.5.2.4. Teismo jurisdikcija, pagrįsta sutikimu ante hoc pagal fakultatyvią išlygą

Pagal šią jurisdikcijos rūšį, nustatytą Tarptautinio Teisingumo Teismo Statuto 36 straipsnio 2 dalyje ir vadinamą jurisdikcija, pagrįsta šalių sutikimu *ante hoc* pagal

¹⁰⁴ American Treaty on Pacific Settlement „Pact of Bogota“ - <http://www.oas.org/juridico/english/treaties/a-42.html>

¹⁰⁵ Valstybės žinios, 1999, Nr.83-2455

¹⁰⁶ Valstybės žinios, 1999, Nr.83-2456

¹⁰⁷ Fakultatyvinis protokolas Dėl privalomo ginčų sureguliuavimo prie Vienos konvencijos Dėl diplomatinių santykių. Prieiga per internetą:

<http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_1_1961_disputes.pdf>, 1str. ; Fakultatyvinis protokolas Dėl privalomo ginčų sureguliuavimo prie Vienos konvencijos Dėl konsulinių santykių. Prieiga per internetą: <http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_2_1963_disputes.pdf>, 1str.

¹⁰⁸ *Cit. op.* 49, 45 p.

¹⁰⁹ *Cit. op.* 97

¹¹⁰ Tarptautinio Teisingumo Teismo 2003-02-03 sprendimas byloje Application for Revision of the Judgment of 11 July 1996 in the Case concerning Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Yugoslavia). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/iybh/iybhframe.htm>>

¹¹¹ *Cit. op.* 50

fakultatyvinę išlygą¹¹², Teismas gali nagrinėti kiekvieną teisinį ginčą dėl: a)tarptautinės sutarties aiškinimo; b)bet kurio tarptautinės teisės klausimo; c)kokio nors fakto, kuris, jeigu būtų ištirtas, būtų laikomas tarptautinio įsipareigojimo pažeidimu; d)reparacijų už tarptautinio įsipareigojimo pažeidimą dydžio, jeigu jam abi šalys yra iš anksto pripažinusios privalomą Teismo jurisdikciją. Valstybės Teisingumo Teismo Statuto dalyvės bet kuriuo metu gali be specialaus susitarimo pareikšti bet kurios kitos, tokį patį įsipareigojimą prisiėmusios, valstybės atžvilgiu pripažįstančios *ipso facto* privaloma Teismo jurisdikciją. Tai daroma valstybių vienašale deklaracija, kuri perduodama JT Generaliniam Sekretoriui¹¹³. Taigi JT valstybės narės neįtvirtino visuotinės Teismo jurisdikcijos visų kategorijų teisiniams ginčams, bet nusprendė kiekvienai valstybei palikti savarankiškai nuspręsti, ar ji pripažįsta jurisdikciją ir jei taip, tai kokia apimtimi.

Vienašalės valstybių deklaracijos. Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo veiklos pradžioje tikėtasi vienašalėmis valstybių deklaracijomis pagal Teismo Statuto 36 straipsnio 2 dalį sukurti glaudų visų pasaulio valstybių tinklą sutinkant savanoriškai bet koki teisinį ginčą perduoti teisiminiam nagrinėjimui. Tačiau šie lūkesčiai nebuvo įgyvendinti nei Tautų Sąjungos gyvavimo laikais, nei įsteigus Jungtines Tautas. Iš nuolatinų Saugumo Tarybos narių, tik Jungtinė Karalystė pripažįsta Tarptautinio Teismo jurisdikciją pagal 36 straipsnio 2 dalį¹¹⁴. Prancūzija atsiėmė savo sutikimą po to, kai Branduolinių bandymų byloje¹¹⁵ Teismas nustatė jai laikinąsias priemones, o JAV - po to, kai Teismas pripažino tinkamu prieš ją Nikaragvos pareikštą skundą. Rusija (buvusi Sovietų Sąjunga) ir Kinija niekada nepripažino Tarptautinio Teisingumo Teismo privalomos jurisdikcijos pagal 36 straipsnio 2 dalį¹¹⁶. Šiuo metu bendras valstybių, padariusių išlygas pagal 36 straipsnio 2 dalį, skaičius apsiriboja 67-šiomis valstybėmis, ir tai yra šiek tiek daugiau, nei viena trečioji visų JT narių¹¹⁷.

Kaip jau buvo minėta, deklaracijos dėl Teismo jurisdikcijos pripažinimo pagal Statuto 36 straipsnio 2 dalį iš esmės yra vienašaliai aktai, padaryti pagal iš valstybių suvereniteto

¹¹² *Cit. op.* 94, p. 313

¹¹³ Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-557

¹¹⁴ Jungtinės Karalystės deklaracija dėl Tarptautinio Teisingumo Teismo privalomos jurisdikcijos pripažinimo pagal fakultatyvinę išlygą. Prieig per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/basicdocuments/basictext/basicdeclarations.htm>>

¹¹⁵ *Cit. op.* 79

¹¹⁶ *Cit. op.* 60, p. 626

¹¹⁷ Deklaracijos dėl Tarptautinio Teisingumo Teismo jurisdikcijos pagal Teismo Statuto 36 straipsnio 2 dalį pripažinimo. Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/basicdocuments/basictext/basicdeclarations.htm>>

išplaukiančius įgaliojimus. Nikaragvos byloje Teismas šitaip apibendrino savo teisinę poziciją šiuo klausimu: „deklaracijos dėl privalomos Teismo jurisdikcijos pripažinimo yra fakultatyviniai, vienašaliai išipareigojimai, kuriuos valstybės yra visiškai laisvos padaryti arba jų nepadaryti“¹¹⁸. Aptariama nuostata tuo pat metu yra „nuolatinis pasiūlymas“ kitoms valstybėms, kurios dar nepadarė tokių deklaracijų¹¹⁹ ir tiek, kiek valstybių deklaracijos sutampa, tarp jų atsiranda bendra Teismo jurisdikcijos įgyvendinimo garantija¹²⁰. Pats Teismas tokią situaciją apibūdino kaip „visumą dvišalių susitarimų su kita, toki patį išipareigojimą dėl privalomosios jurisdikcijos pripažinimo, prisiimančia valstybe įskaitant visas kitas sąlygas, išlygas, ir laiko ribojimo nuostatas“¹²¹. Taigi iš esmės nesuderintos vienašalės deklaracijos sudaro tam tikrą sistemą, kuri iš dalies yra panaši į daugiašalę sutartį, tačiau, kitaip nei pastaroji, nėra tokia stabili ir patikima, kadangi nepagrįsta *pacta sunt servanda* principu.

Valstybių deklaracijos dėl privalomos Tarptautinio Teisingumo Teismo jurisdikcijos pripažinimo gali būti padarytos tam tikram laikui ar neterminuotos, taip pat besąlyginės ar su tam tikromis išlygomis. Tai numato Teismo Statuto 36 straipsnio 3 dalis¹²². Šios nuostatos nereikėtų suprasti siaurai ir manyti, jog leidžiamos tik joje numatytos išlygos. Tarptautinis Teisingumo Teismas suprasdamas savo jurisdikcijos pripažinimą kaip suverenų valstybių aktą, padarė logišką išvadą, jog valstybės pagal savo politinę diskreciją turi teisę padaryti bet kurią išlygą. Tai jis patvirtino Nikaragvos byloje pareikšdamas, kad: “darydama išlygą valstybė yra...laisva tai daryti besąlygiškai ar su jos galiojimo apribojimais, taip pat riboti ją nustatydama tam tikras sąlygas ar darydama šlygas. Ji ypač gali riboti deklaracijos veikimą ginčų, kylančių po tam tikros datos, atžvilgiu; taip pat ji gali nustatyti deklaracijos galiojimo laiką, ir kokio pranešimo reikės (jei jo reikės) norint ją atšaukti“¹²³. Panašios nuostatos Teismas laikėsi ir 1998 m. Fisheries jurisdikcijos byloje tarp Ispanijos ir Kanados, paneigdamas pirmosios valstybės argumentą, kad pagrindinėms tarptautinės teisės taisyklėms prieštaraujančios išlygos yra neteisėtos ir jos turi būti atmetos. Teismas atkreipė dėmesį į tai,

¹¹⁸ *Cit. op.* 50, 59p.

¹¹⁹ Tarptautinio Teisingumo Teismo 1998-12-04 sprendimas byloje Fisheries Jurisdiction (Spain v. Canada). Prieiga per internetą: <[http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/iec/iecjudgment\(s\)/iec_ijudgment_981204_frame.htm](http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/iec/iecjudgment(s)/iec_ijudgment_981204_frame.htm)> 46p.

¹²⁰ Tarptautinio Teisingumo Teismo 1998-06-11 sprendimas byloje Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria (Cameroon v. Nigeria: Equatorial Guinea intervening). Prieiga per internetą: <http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/icn/icnjudgment/icn_ijudgment_980611_frame.htm> 25p.

¹²¹ *Cit. op.* 118, 60p.

¹²² Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-557

¹²³ *Cit. op.* 118, 59p.

jog valstybė daro išlygas būtent todėl, kad dėl savo pasirinktos pozicijos ar politikos teisėtumo jaučiasi netvirtai¹²⁴.

Išlygos valstybių deklaracijose dėl Teismo jurisdikcijos pripažinimo. Dažniausiai valstybių yra daromos šios išlygos:

a) *dėl privalomos Teismo jurisdikcijos netaikymo byloms, susijusioms su išimtinė valstybės vidaus kompetencija, apibrėžiama pagal tarptautinę teisę ar pačios valstybės.* Tai viena tradicinių išlygų, kurią dabar yra pasirinkę daugiau nei 28 valstybės¹²⁵. Tačiau tokia išlyga nesuteikia jokio pranašumo valstybei net jei nurodoma, jog tai ginčai, kurie „iš esmės“ priklauso jos vidaus jurisdikcijai (JT Chartijos 2 straipsnio 7 dalis¹²⁶) ar „išimtiniai“ jos nacionalinės jurisdikcijos klausimai (Tautų Sąjungos Statuto 15 straipsnio 8 dalis¹²⁷). Teismas gali pripažinti bylas teisingomis jam išimtinai tik tarptautinės teisės pagrindais, kaip nustatyta Statuto 38 straipsnyje¹²⁸. Kai sprendžiant ginčą remiamasi tarptautinės teisės taisykle, šis ginčas nustoja būti reguliuojamas valstybės vietos teisės. Savo konsultacinėje išvadoje Dėl pilietybės dekretų Tunise ir Maroke Nuolatinis Tarptautinio Teisingumo Teismas nurodė, jog tai „iš esmės santykinis klausimas“, priklausantis nuo tarptautinių santykių vystymosi¹²⁹. Valstybės vidaus jurisdikcijos argumento silpnumas ne kartą patvirtintas ir Tarptautinio Teisingumo Teismo jurisprudencijoje: kaip nepagrįstas jis buvo Teismo atmetas konsultacinėje išvadoje Dėl taikos sutarčių su Bulgarija, Vengrija ir Rumunija aiškinimo¹³⁰, taip pat Vykimo per teritoriją teisės¹³¹, Interhandel¹³², Egėjaus jūros kontinentinio šelfo¹³³, Teherano įkaitų byloje¹³⁴. Šiais laikais valstybės suvereniteto, navaržomo jokiomis tarptautinės teisės taisyklėmis, koncepcija susiaurėjo ir vidaus

¹²⁴ *Cit. op.* 119, 54p.

¹²⁵ *Cit. op.* 117

¹²⁶ Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-557

¹²⁷ *Cit. op.* 58

¹²⁸ Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-557

¹²⁹ *Cit. op.* 60, p. 637

¹³⁰ Tarptautinio Teisingumo Teismo 1949-04-11 konsultacinė išvada Interpretation of Peace Treaties with Bulgaria, Hungary and Romania. Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/isummaries/ibhrsummary500330.htm>>

¹³¹ Tarptautinio Teisingumo Teismo 1957-11-26 sprendimas byloje Right of Passage over Indian Territory (Portugal v. India). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/isummaries/ipoisummary600412.htm>>

¹³² Tarptautinio Teisingumo Teismo 1957-10-24 sprendimas byloje Interhandel (Switzerland v. United States). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/isummaries/isusummary571024.htm>>

¹³³ Tarptautinio Teisingumo Teismo 1978-12-19 sprendimas byloje Aegean Sea Continental Shelf (Greece v. Turkey). Prieiga per internetą: <http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/igt/igt_ijudgment/igt_ijudgment_19781219.pdf>

¹³⁴ *Cit. op.* 49

jurisdikcijos argumentas, kaip gynybos nuo kitų valstybių pareikštų neteisėtų skundų priemonė, nebėra toks reikšmingas.

b) *išlygos, susijusios su ribojimu laike*. Šios išlygos tiesiogiai nurodomos Teismo Statuto 36 straipsnio 3 dalyje¹³⁵. Galima išskirti tris pagrindinius tokių išlygų aspektus: pirma, valstybės deklaracija gali būti padaryta tam tikram laikui arba neterminuotai; antra, turi būti nustatyta, nuo kurios datos ir kokių įvykių atžvilgiu deklaracija galioja; trečia, valstybė gali nustatyti, kaip ji denonsuos ar atšauks savo deklaraciją¹³⁶.

Šnekant apie pirmąjį aspektą galima būtų pastebėti, kad konkrečiam laiko tarpui padarytos išlygos šiais laikais yra gana retos – tai veikia ankstesnių praėjusio amžiaus dešimtmečių bruožas. Jos nėra tikslingos, jeigu valstybė pareiškėja išlygsta teisę bet kuriuo metu atšaukti savo deklaraciją. Taip pavyzdžiui, atsitiko su Nauru deklaracija, kurią ši valstybė akivaizdžiai padarė tik tam, kad galėtų pateikti skundą prieš Australiją. Iškart po to ji savo deklaraciją atšaukė, nematydama jokio reikalo ir toliau pripažinti Teismo jurisdikciją¹³⁷.

Antras aspektas nurodo, kokius ginčus valstybių padarytos deklaracijos apima. Dauguma valstybių dažniausiai siekia pašalinti deklaracijų retroaktyvų poveikį. Tai daroma nurodant, jog deklaracija apima tik ginčus, kylančius po jos pareiškimo. Vis dėlto kaip parodė Tam tikros nuosavybės byla tarp Lichtenšteino ir Vokietijos¹³⁸, ieškinį labai lengva pagrįsti tokiais praeities faktais, jog visai netikėtai kiltų naujas ginčas. Todėl valstybei norint išvengti dėl praeities įvykių galimų prieš ją pareikšti ieškinių, ji turėtų pasinaudoti „Belgijos formule“, pagal kurią Teismo jurisdikcija apsiriboja tik ginčiais, kylančiais po deklaracijos pareiškimo ir apima tik po tokio pareiškimo datos atsiradusias situacijas ar faktus¹³⁹. Turint omenyje tai, jog bet kurios bylos faktinis pagrindas visada turi sąsają su praeities įvykiais, svarbu tinkamai nustatyti ir įvertinti du kriterijus – ginčo atsiradimą bei jo ryšį su faktais, esančiais iki ar po deklaracijos pareiškimo. Dėl pirmojo kriterijaus Teismo jurisprudencija pakankamai vienareikšmiška ir nurodo, jog ginčo atsiradimo data yra laikas, kai kreiptasi į

¹³⁵ Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-557

¹³⁶ *Cit. op.* 60, p. 633-634

¹³⁷ Tačiau byla vistiek buvo išnagrinėta, kadangi Teismui jau pradėjus nagrinėti bylą, valtybės pareiškimo atšaukimas neužkerta kelio jo jurisdikcijai. Tarptautinio Teisingumo Teismo 1992-06-26 sprendimas byloje *Certain Phosphate Lands in Nauru (Nauru v. Australia)*. Prieiga per internetą: <http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/inaus/inaus_ijudgments/inaus_ijudgment_19920626.pdf>, 1p.

¹³⁸ *Cit. op.* 41

¹³⁹ Ši formulė labiausiai buvo išplėtotą 1974 m. Indijos deklaracijoje, kuri pašalina iki šios deklaracijos pareiškimo kilusius ginčus, įskaitant bet kokias ginčo priežastis, faktus, motyvus, šaltinius, apibrėžimus, pareiškimus ar pagrindus, kurie atsirado iki šios deklaracijos pareiškimo datos – *Cit. op.* 117

Teismą ir kreipimasis buvo atmestas ar laikas, kai įvykdomas faktinis vienos iš šalių teisių pažeidimas¹⁴⁰. Teismo nagrinėtoje Kosovo byloje ginčas kilo, kai NATO 1999 m. kovo 24 d. pradėjo savo oro atakas Jugoslavijos teritorijoje - tai įvyko iki 1999 m. balandžio 25 d., t.y. dienos, kai įsigaliojo Jugoslavijos deklaracija dėl Teismo jurisdikcijos pripažinimo. Todėl atsižvelgdamas į savitarpiško principą Teismas, negalėjo pripažinti minėtos deklaracijos pagrindu jo jurisdikcijai atsirasti. Jis taip pat atmetė Jugoslavijos tvirtinimą, jog kiekviena ataka po 1999 m. balandžio 25 d. sukėlė naują ginčą¹⁴¹.

Galiausiai, trečias aspektas yra susijęs su išlygos denonsavimo klausimu. Svarbu pabrėžti, jog toks atšaukimas, kai valstybė tik bendrai pareiškia dėl pasiliktos teisės pranešti apie deklaracijos nebegaliojimą, neturės nedelsiamo poveikio – deklaracijos galiojimas pasibaigs praėjus pagrįstam laiko tarpui.

c) *dėl Teismo privalomos jurisdikcijos netaikymo ginčams, kuriems spręsti numatytos kitos taikios priemonės*. Tai viena dažniausiai daromų išlygų, pagal kurią iš Tarptautinio Teisingumo Teismo privalomos jurisdikcijos pašalinami visi ginčai, kuriuos šalys susitarė sureguliuoti kitais būdais. Dažniausiai vartojama formuluotė „kitomis taikiomis priemonėmis“ arba, kaip JT Chartijos 95 straipsnio nuostatoje, kalbama apie „kitus teismus“. Skirtumas tarp šių dviejų išlygose vartojamų sąvokų galėtų būti tas, jog pastaroji nepašalina Teisingumo Teismo jurisdikcijos, jei tas pats ginčas yra perduotas JT Saugumo Tarybai ar sutaikinimo komisijai¹⁴². Tokias išlygas dabar yra padariusios 40 valstybių¹⁴³.

d) *dėl Teismo privalomos jurisdikcijos netaikymo byloms, susijusioms su tam tikromis daugiašalėmis sutartimis (Vandenbergo išlyga)*. Tai viena sudėtingiausių išlygų, kurių autorė yra JAV. Pagal šią išlygą Tarptautinis Teisingumo Teismas neturėtų privalomos jurisdikcijos, jei visos daugiašalės sutarties, kurią paveikia Teismo sprendimas, šalys nėra bylos šalys¹⁴⁴. Nikaragvos byloje¹⁴⁵ ši išlyga tapo kliūtimi Teismui taikyti JT Chartiją: pagal Vandenbergo išlygos aiškinimą, kurį pateikė JAV, žodis „paveikia“ reikalauja, kad visos šalys dalyvautų Teisme. Kadangi Nikaragva kaltino JAV JT Chartijai¹⁴⁶ (ir Amerikos Valstybių

¹⁴⁰ *Cit. op.* 60, p. 635

¹⁴¹ *Cit. op.* 60

¹⁴² ALEXANDROV, S.A. *Reservations in Unilateral Declarations Accepting the Compulsory Jurisdiction of the International Court of Justice*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1995, p. 104-106

¹⁴³ *Cit. op.* 117

¹⁴⁴ COLLIER, J.; LOWE, V. *Ginčų sprendimas tarptautinėje teisėje. Institucijos ir procedūros*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 200-201

¹⁴⁵ Tarptautinio Teisingumo Teismo 1986-06-27 sprendimas byloje *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*. Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/inus/inusframe.htm>>

¹⁴⁶ Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-557

Organizacijos Chartijai¹⁴⁷) prieštaraujančiu neteisėtu jėgos panaudojimu, laikantis Vandenbergos išlygos reikalavimų, šalimis byloje turėtų būti visos JT narės. Teismas pateikė savo žodžio „paveikia“ interpretaciją ir nurodė, jog šalys turi būti tik tos valstybės, kurių teisės ir pareigos galėtų paveikti sprendimas, todėl atsižvelgiant į tai, jog minėtos bylos sprendimas būtų paveikęs Salvadorą, prieita prie išvados, kad Teismas negali svarstyti bylos, kol Nikaragva remiasi šiomis daugiašalėmis konvencijomis. Byla buvo išspręsta pasinaudojus paprotinės teisės taisyklėmis, įtvirtinančiomis jėgos nenaudojimo, nesikišimo į valstybės vidaus reikalus principais ir nuostatomis dėl savigynos. Taigi iš esmės minėta išlyga neturėjo praktinės reikšmės¹⁴⁸.

c) *Connally išlyga*. Tai JAV senatoriaus vardu pavadinta išlyga, kurią savo deklaracijoje 1946 m. padarė JAV, ir pagal kurią iš Teismo jurisdikcijos apimties pašalinami ginčai, susiję su klausimais iš esmės priklausančiais JAV (valstybės) vidaus jurisdikcijai ir kuriuos nustato JAV (pati valstybė)¹⁴⁹. Ši išlyga dar vadinama „automatiška“ arba „pačios valstybės vertinama“ išlyga¹⁵⁰. Vis dėlto kaip vėliau paaiškėjo, ši išlyga nėra labai naudinga ją padariusiai valstybei. Pirmą kartą ja buvo remtasi Norvegijos paskolų byloje tarp Prancūzijos ir Norvegijos, nušalinant Teismą nuo esminio bylos nagrinėjimo, kadangi Norvegija galėjo remtis Prancūzijos deklaracijos dėl Teismo jurisdikcijos pripažinimo išlyga. Buvo akivaizdžiai parodyta, jog remiantis savitarpiškumo principu išlyga veikia abiem būdais - tiek ieškovo, tiek atsakovo naudai¹⁵¹. Dėl Connally išlygos yra kilę nemažai diskusijų – būtent dėl to, ar išlygos, kurių galiojimo apimtį vienašališkai nustato jas pareiškianti valstybė, yra suderinamos su Teisingumo Teismo Statutu: Teismo Statuto 36 straipsnio 6 dalis nustato, jog kilus ginčui dėl to, ar Teismas turi jurisdikciją, šis klausimas sprendžiamas Teismo¹⁵², todėl anot kai kurių tarptautinės teisės doktrinos atstovų, tokios išlygos negalioja¹⁵³.

e) *kitos išlygos*. Praktikoje pasitaiko ir kitų išlygų. Nemažai valstybių iš Teismo jurisdikcijos pašalino bet kokius teritorinius ginčus ar ginčus, susijusius su tam tikrais tarptautinės jūrų teisės aspektais. Taip pat dažniausiai nepripažįstama Teismo jurisdikcija byloms, susijusioms su karo veiksmais. Galiausiai, galima būtų paminėti taip pat tuos atvejus,

¹⁴⁷ Charter of the Organization of American States - <http://www.oas.org/juridico/english/charter.html>

¹⁴⁸ *Cit. op.* 145, p. 200-201

¹⁴⁹ *Cit. op.* 60, p. 637

¹⁵⁰ *Cit. op.* 145, p. 195

¹⁵¹ Tarptautinio Teisingumo Teismo 1957-07-06 sprendimas byloje Certain Norwegian Loans (France v. Norway). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/iccjwww/idecisions/isummaries/ifnsummary570706.htm>>

¹⁵² Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-557

¹⁵³ AKEHURST, M.; MALANCHUK, P. *Šiuolaikinės Tarptautinės Teisės Įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2000, p.

kai Teismo jurisdikcija netaikoma ginčams su valstybėmis, su kuriomis nėra užmegzta jokių diplomatinių santykių¹⁵⁴.

Savitarpiškumas. Paprastai daugelyje deklaracijų yra nurodoma savitarpiškumo sąlyga. Praktiškai tokia sąlyga yra nereikalinga, kadangi visa fakultatyvinės išlygos sistema yra paremta savitarpiškumo principu ir jis galioja nepaisant to, ar valstybė jį paminėjo, ar ne. Minėta sąlyga taikoma tik deklaracijai dėl Teismo jurisdikcijos pripažinimo, o ne formalioms jos pareiškimo, galiojimo ar pasibaigimo sąlygoms ir ji nustatoma tuo metu, kai inicijuojamas procesas. Tarptautinis Teisingumo Teismas paneigė valstybės teisę remtis savitarpiškumo taisykle, kai skundas yra pateiktas prieš ją. Tokia išvada buvo patvirtinta Nikaragvos byloje, kur Teismas nusprendė, kad laiškas, kuriuo JAV padarė naują išlygą dėl ginčo su Centrinės Amerikos valstybėmis likus trims dienoms iki Nikaragvos skundas pasiekė Teismą, neturėjo jokio teisinio poveikio, kadangi JAV buvo įpareigotos savo pačios deklaracijos, nustačiusios šešių mėnesių pranešimo terminą, tuo tarpu Nikaragvos deklaracija tokių apribojimų neturėjo¹⁵⁵. Savitarpiškumo principas yra reikšmingas dėl to, jog dauguma valstybių, pripažinusių Teisingumo Teismo jurisdikciją pagal Statuto 36 straipsnio 2 dalį, yra padariusios išlygų. Dėl šios priežasties Teismo jurisdikciją riboja tos ginčų rūšys, dėl kurių yra išlygusi viena iš ginčo šalių. Išlygų nepadariusi šalis bet kuriuo atveju gali remtis kitos ginčo šalies išlygomis. Pavyzdžiui, Norvegijos paskolų byloje¹⁵⁶ ieškinį Norvegijai pareiškusi Prancūzija pripažino Teismo jurisdikciją pagal 36 straipsnio 2 dalį su išlyga, kad jos deklaracija netaikoma nesutarimams, susijusiems su klausimais, kurie iš esmės priklauso jos nacionalinei jurisdikcijai, kaip ją supranta Prancūzijos vyriausybė. Norvegijos deklaracija buvo be išlygų, tačiau pagal jos deklaracijoje pakartotą savitarpiškumo principą, šiai valstybei buvo leista iš Teismo privalomos jurisdikcijos pašalinti ginčus, kuriuos Norvegija laikė iš esmės patenkančiais į jos nacionalinę jurisdikciją¹⁵⁷. Taip pat galima pastebėti, jog po to, kai šalims sutinkant tinkamai kreiptasi į Teismą (nesvarbu, kokia forma toks sutikimas būtų išreikštas), bet kokios vėlesnės prie tokio pareiškimo dėl sutikimo pridėtos sąlygos tampa nebereikšmingos ir jomis nebegali būti remiamasi kaip savitarpiškumu¹⁵⁸.

Lietuva iki jos okupacijos buvo pripažinusi Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo jurisdikciją (1922 m.), tačiau jos pareiškimo galiojimas pasibaigė dar Antrojo

¹⁵⁴ *Cit. op.* 117.

¹⁵⁵ *Cit. op.* 50, 62-63p.

¹⁵⁶ *Cit. op.* 151

¹⁵⁷ BUERGENTHAL, T., MAIER, H.G. *Public International Law in a Nutshell*. St. Paul: West Publishing Company, 1991, p. 78-79

¹⁵⁸ *Cit. op.* 60, p. 633

Pasaulinio karo metais¹⁵⁹. 1991 m. rugsėjo 17 d. Lietuvos Respublikai įstojus į Jungtinių Tautų Organizaciją ir prisijungus prie Jungtinių Tautų Chartijos, ji kartu tapo Tarptautinio Teisingumo Teismo Statuto dalyve, tačiau iki šiol ji nėra pripažinusi Teismo jurisdikcijos. Iš kaimyninių valstybių pareiškimą dėl Teismo jurisdikcijos pripažinimo su tam tikromis išlygomis yra padariusios Lenkija bei Estija. Kaip ir Lietuva, tokio pareiškimo neturi Latvija bei nuolatinė JT Saugumo Tarybos narė kaimyninė Rusijos valstybė. Vargu, ar Teismo privalomos jurisdikcijos pripažinimas ką nors labai pakeistų. Kita vertus, taip Lietuva galėtų prisidėti prie Teismo vaidmens sustiprinimo, šitaip palaikydama ir pačių JT skelbiamą taikaus, teisingo ir saugaus pasaulio idėją. Svarstant tokio pareiškimo galimybę, reikėtų atkreipti dėmesį, jog Lietuva nepriklausoma valstybe yra tik daugiau nei dešimt metų ir vis dar yra tam tikrų su kaimyninėm valstybėm neišspręstų klausimų (pvz., jūros sienos nustatymas su Latvija). Todėl galbūt būtų tikslinga Teisingumo Teismo jurisdikciją pripažinti (bent jau kažkuriam laikui) su tam tikromis išlygomis, pvz., išlyga dėl kitų taikių ginčų sureguliuavimo būdų ar išlygomis *ratione materiae* bei *ratione temporis*¹⁶⁰.

1.5.2.5. Perduotoji jurisdikcija

Nagrinėjant šią Tarptautinio Teisingumo Teismo jurisdikcijos rūšį svarbios yra dvi nuostatos – tai Teismo Statuto 36 straipsnio 5 dalis ir 37 straipsnis¹⁶¹. Statuto 36 straipsnio 5 dalis nustato, jog „pagal Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo Statuto 36 straipsnį padaryti ir tebegaliojantys pareiškimai yra laikomi šio Statuto šalių sutikimu su Tarptautinio Teisingumo Teismo privalomąja jurisdikcija ir pripažinimu tam laikotarpiui, kol jie dar galioja, ir juose nurodytomis sąlygomis“¹⁶². Šis straipsnis yra pereinama nuostata, kuria siekta užtikrinti, jog pareiškimai, padaryti pagal senojo Teismo (NTTT) Statutą liks galioti ir šitaip valstybėms nebereikės atskirai išreikšti sutikimo dėl naujai įsteigto Teismo (TTT) jurisdikcijos pripažinimo. Pagal kitą, Teismo Statuto 37 straipsnį Tarptautinis Teisingumo Teismas turi jurisdikciją visoms byloms, kurios pagal galiojančias sutartis ar konvencijas turėjo būti perduotos Teismui, kurį turėjo įsteigti Tautų Sąjunga, ar Nuolatiniam Tarptautinio Teisingumo Teismui¹⁶³. Su šiuo Statuto straipsniu yra susiję du esminiai reikalavimai: pirma,

¹⁵⁹ VADAPALAS, V. *Tarptautinė Teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2006, p.433-434

¹⁶⁰ Pz., Lenkija savo pareiškime yra padariusi išlygą dėl Teismo privalomos jurisdikcijos netaikymo ginčams, kilusiems iki 1990 m. rugsėjo 25 d.

¹⁶¹ Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-557

¹⁶² Pavyzdžiu galėtų būti galiojanti Nikaragvos deklaracija dėl Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo privalomos jurisdikcijos pripažinimo, kuria pripažįstama ir dabartinio Teisingumo Teismo jurisdikciją pagal Teismo Statuto 36 straipsnį. Šiuo metu yra šešios tokios deklaracijos. – *Cit. op.* 117

¹⁶³ Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-557

sutartis ar konvencija, nurodyta šioje nuostatoje, turi būti tebegaliojanti, ir antra, sutarties (arba kaip dar nurodoma kituose šaltiniuose „ginčo“¹⁶⁴) šalys turi būti Tarptautinio Teisingumo Teismo Statuto dalyvės.

Rengiant Tarptautinio Teisingumo Teismo Statutą rinkiasi iš dviejų įmanomų santykių tarp Tarptautinio Teisingumo Teismo (TTT) ir Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo (NTTT) variantų: steigti teismą - senojo veiklos perėmėją kartu naujojo atžvilgiu paliekant galioti NNTT jurisdikciją pripažįstančius tarptautinius teisės aktus arba steigti visiškai naują teismą minėtų tarptautinės teisės dokumentų nuostatas pripažįstant nebegaliojančiomis. Buvo pasirinktas pirmasis variantas. Tai savo jurisprudencijoje aiškindamas 37 straipsnį patvirtino ir pats Tarptautinis Teismas. Barcelona Traction byloje analizuodamas Ispanijos prieštaravimą, Teismas patvirtino aptariamo straipsnio rengėjų požiūrį, jog 37 straipsnio tikslas yra užtikrinti, kad bus paliktos tos konvencijų nuostatos, kurios nustato Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo jurisdikciją, taip „automatiškai“ šią kompetenciją tarp Statuto dalyvių perduodant Tarptautiniam Teisingumo Teismui. Teismas dar kartą akcentavo siekį išlaikyti tęstinumą tarp senojo ir naujojo teismų nurodydamas, jog: buvo įkurtas naujas Teismas, turintis atskirą ir nepriklausomą jurisdikciją šalims naujojo Teismo Statuto dalyvėms. Statuto 37 straipsnis turi specifinį poveikį, pasireiškiantį tuo, jog jis Tarptautinio Teisingumo Teismo atžvilgiu „atnaujina“ bet kurią, galiojančiose ir šalis tebesaistančiose sutartyse esančią nuostatą dėl Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo jurisdikcijos pripažinimo¹⁶⁵.

Statuto 37 straipsniu Teisme remtasi 16 kartų. Pirmasis toks atvejis buvo Ambatielos byla 1952 m., kurioje, vis dėlto, Teismas savo jurisdikciją paneigė¹⁶⁶. Po šios bylos 37 straipsniu buvo remtasi dar kitose 15 bylų, kurių vienos pastarųjų Kosovo bylos¹⁶⁷, Serbijos ir Juodkalnijos iškeltos prieš Belgiją bei Olandiją. Jau iš 37 straipsnio teksto aišku, kad šis straipsnis nėra savarankiškas ir juo turi būti remiamasi kartu su kita sutartimi ar konvencija. Sunku būtų išskirti kažkokią konkrečią tokių sutarčių ar konvencijų rūšį. Galima būtų tik

¹⁶⁴ *Cit. op.* 87, p. 684

¹⁶⁵ Tarptautinio Teisingumo Teismo 1964-07-24 sprendimas byloje Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited. (Belgium v. Spain). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/summaries/ibtsummary640724.htm>>

¹⁶⁶ Tarptautinio Teisingumo Teismo 1952-07-01 sprendimas byloje Ambatielos (Greece v. United Kingdom). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/summaries/iguksummary520701.htm>>

¹⁶⁷ Tarptautinio Teisingumo Teismo 1999-2004 sprendimai byloje Legality of Use of Force. Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions.htm>>

pastebėti, jog faktiškai tai dažniausiai tokios sutarys, tarp jų ir komercinės, kurių pagrindinis tikslas yra nustatyti ginčų tarp šalių sprendimo priemones¹⁶⁸.

Reikėtų pastebėti, jog Teismo praktika taikant Statuto 37 straipsnį ne visada buvo vienoda. Oro incidento byloje 1959 m. Teisingumo Teismas nusprendė, kad Bulgarijos 1921 metų pagal fakultatyvinę išlygą dėl NTTTT privalomos jurisdikcijos pripažinimo padarytas pareiškimas nebegalioja nuo 1946 m. nustojus veikti NTTTT. Buvo nutarta, jog šis pareiškimas būtų perduotas Tarptautiniam Teisingumo Teismui iš Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo pagal TTT Statuto 36 straipsnio 5 dalį, todėl valtybės privalėjo būti šio Statuto 1945 m. signatarės, o Bulgarija TTT Statuto dalyve tapo tik 1955 m. įstojusi į JTO. Teismo nuomone, kitoks šių nuostatų interpretavimas prieštarautų principui, jog Teismo jurisdikcijai pripažinti reikalingas valstybės sutikimas¹⁶⁹. Tačiau Barcelona Traction byloje Teismas laikėsi kitokios pozicijos ir nusprendė, jog minėtos Statuto nuostatos turi būti suprantamos pagal jų tiesioginę prasmę – taip, jog vienintelis reikalavimas yra sutarties galiojimas, o data, kai atsakovas (šioje byloje Ispanija) tapo Teismo Statuto dalyve neturi reikšmės¹⁷⁰. Taigi, pastarasis sprendimas skyrėsi nuo priimto Oro incidento byloje, tačiau Teismas jį grindė teigdamas, jog „byla Izraelis prieš Bulgariją tam tikra prasme buvo *sui generis*“. Atsižvelgiant į tai, jog 36 straipsnio 5 dalies ir 37 straipsnio tikslai yra tie patys, peršasi logiška išvada, jog vieno straipsnio išaiškinimas ir interpretacija, kiek juos sieja toks vienodas tikslas, turėtų tiktį abiem. Todėl tai, jog Teismas nesilaikė vienodos pozicijos ir toks jo praktikos nenuoseklumas dažnai vertinamas neigiamai¹⁷¹.

Teismo Statuto 36 straipsnio 5 dalies ir 37 straipsnio konstrukcija iš tiesų yra panaši ir siejasi su tuo pačiu tikslu, tačiau šie straipsniai, vis dėlto, skiriasi vienu svarbiu aspektu: pirmasis reguliuoja vienašalius jurisdikcijos pripažinimo pagrindus, o antrasis - konvencinius. Konkreti valstybė gali būti pripažinus Teismo jurisdikciją vienu ar kitu pagrindu. Taip pat ji gali būti padariusi pagal abu, skirtingu laiku ir skirtingomis sąlygomis. Todėl kartais gali kilti kažkurio konkretaus šaltinio viršenybės klausimas. Klausimas dėl Teismo jurisdikciją nustatančių šaltinių konkurencijos pirmą kartą iškilo dar NTTTT. Sofijos ir Bulgarijos elektros kompanijos byloje pareiškimas pagal fakultatyvinę išlygą buvo padarytas po sutarties, taip pat numačiusios nuostatą, suteikiančią Nuolatiniam Tarptautiniam Teisingumo Teismui

¹⁶⁸ *Cit. op.* 60, p. 662

¹⁶⁹ Tarptautinio Teisingumo Teismo 1959-05-26 sprendimas byloje Aerial Incident of 27 July 1955 (Israel v. Bulgaria). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/issummaries/iibsummary590526.htm>>

¹⁷⁰ *Cit. op.* 165

¹⁷¹ *Cit. op.* 71, p. 685

jurisdikciją, įsigaliojimo. Belgijos vyriausybė rėmėsi Bulgarijos ir Belgijos atitinkamai 1926 ir 1921 m. pareiškimais bei sutartimi Dėl sutaikinimo, arbitražo ir teismo nagrinėjimo, kuria taip pat buvo pripažinta NTTTT jurisdikcija. Abi šalys sutiko, jog šie teisės aktai negalėjo vienas kito panaikinti ir kad sutartis nesustabdė fakultatyvinės išlygos galiojimo. Teismas išnagrinėjęs šį klausimą nusprendė, kad: „...susitarimų, sudarytų pripažįstant Teismo privalomą jurisdikciją, gausa įrodo tai, jog susitariančios Šalys ketino veikiau atverti naujus kelius kreipimuisi į Teismą, nei užkirsti senesius ar leisti jiems užtvirti kelią vienas kitam šitaip nebepaliekant jokios jurisdikcijos“. Todėl, anot Teismo, vėlesnė sutartis negali anuliuoti ankstesnio Teismo jurisdikcijos pagal fakultatyvinę išlygą pripažinimo. Atskirai išanalizavęs prieštaravimus jo jurisdikcijai pagal sutartį ir pareiškimus, Teismas nusprendė, kad tik tuo atveju „jei abi prieštaravimų grupės yra vienodai tinkamai pagrįstos, Teismas atsisako nagrinėti bylą“¹⁷².

Tarptautinis Teisingumo Teismas Sofijos ir Bulgarijos elektros kompanijos bylos doktrinai liko ištikimas priimdamas sprendimą 1971 m. ICAO Tarybos byloje. Šioje byloje pareiškėjas (Indija) grindė Teismo jurisdikciją dviejų sutarčių pagrindu. Tuo tarpu Pakistanas ginčijo Teismo jurisdikciją teigdamas, jog Indija išlygo vėlesniu pareiškimu pagal fakultatyvinę išlygą. Teismas patvirtino jurisdikciją sutartyse esančių straipsnių pagrindu, ir atmetė, kaip „nesusijusius“ Pakistano prieštaravimus dėl Indijos išlygų pagal fakultatyvinę išlygą¹⁷³. Tokios pat pozicijos laikytasi ir Branduolinių bandymų byloje nusprendžiant, jog sutartis ir vienašaliai pareiškimai (deklaracijos) yra du nepriklausomi Teismo jurisdikcijos pripažinimo šaltiniai ir tai patvirtina dvi atskiros nuostatos – Teismo Statuto 36 straipsnio 5 dalis ir 37 straipsnis¹⁷⁴.

Taigi iš aptartų Teismo sprendimų paaiškėja, kad buvo pasirinktas NTTTT problemos sprendimo būdas – nustatyta, jog anksčiau už sutarties, pagal kurią pripažįstama Teismo jurisdikcija, įsigaliojimą padaryta fakultatyvinė išlyga lieka galioti; taip pat yra ir esant atvirkštinei situacijai – kai pareiškimas pagal fakultatyvinę išlygą padaromas po tokios sutarties įsigaliojimo. Vėlesnis jurisdikcijos pagal fakultatyvinę išlygą pripažinimas nepažeidžia Teismo jurisdikcijos pagal sutartį pripažinimo ir 37 straipsnio taikymo. Sutarčių nuostatos ir pareiškimai pagal fakultatyvinę išlygą yra savarankiški būdai pasinaudoti Teismo

¹⁷² *Cit. op.* 60, p. 669

¹⁷³ Tarptautinio Teisingumo Teismo 1972-08-18 sprendimas byloje Appeal Relating to the Jurisdiction of the ICAO Council (India v. Pakistan). Prieigą per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/icas/jip/ipframe.htm>>

¹⁷⁴ *Cit. op.* 79, 91p.

teikiamomis paslaugomis ir jie vienas kito nepanaikina: vėlesnis dokumentas automatiškai netampa viršesnis kito atžvilgiu. Šie abu Teismo jurisdikciją nustatantys šaltiniai visais atvejais turi būti analizuojami atskirai, siekiant nustatyti jurisdikcijos egzistavimą pagal kiekvieną iš jų¹⁷⁵.

¹⁷⁵ *Cit. op.* 71, p. 670-671

2. Teismo kompetencija teikti konsultacines išvadas

2.1. Konsultacinės išvados sąvoka ir paskirtis

Konsultacinės išvados – tai Tarptautinio Teisingumo Teismo teisminiai paaiškinimai, jo motyvuoti atsakymai teisės klausimais, kuriuos Teismui pateikia Jungtinių Tautų institucijos ir specializuotos įstaigos. Teisės klausimai gali būti nesusiję su teisės klausimais ginčiuose tarp valstybių (abstraktūs klausimai) arba prašymas pateikti konsultacinę išvadą gali sietis su teisiniu klausimu, faktiškai kylančiu nagrinėjant ginčą tarp dviejų valstybių ar tarptautinių organizacijų (Teismo Statuto 65 str., Teismo Reglamento 102 str.3 d.)¹⁷⁶.

Iš sąvokos matyti, kad konsultacinės išvados iš esmės nėra privalomos tarptautinių organizacijų institucijoms, kurios jų prašo. Tačiau, galimi atvejai, kai organizacijų įstatai, kurių pagrindu buvo kreiptasi konsultacinės išvados, ar tarptautinės sutartys, kurių dalyvėmis yra šios organizacijos, nustato, kad konsultacinės išvados turi privalomąjį pobūdį. Pavyzdžiui, 1946 m. Konvencijos Dėl Jungtinių Tautų privilegijų ir imunitetų VIII straipsnis, reglamentuojantis ginčų sprendimą, nustato: kad, „tuo atveju, kai kyla prieštaravimai tarp Jungtinių Tautų ir valstybės narės, vadovaujantis Įstatų 96 straipsniu ir Teismo Statuto 65 straipsniu, yra kreipiamasi su prašymu pateikti konsultacinę išvadą dėl bet kurio susijusio teisinio klausimo. Šalys pripažįsta, kad Teismo išvada yra galutinė“¹⁷⁷. Taigi tokiais atvejais privalomas išvados poveikis yra grindžiamas specialiomis minėtų aktų nuostatomis, bet ne tiesiogiai Tarptautinio Teisingumo Teismo Statutu.

Atsakymas į teisės klausimą, pateiktą Tarptautiniam Teisingumo Teismui ir nagrinėjamą pagal jo teisminę procedūrą, yra Teismo teisminės funkcijos vykdymas. Todėl Teismas yra susaistytas tų pačių tarptautinės teisės taisyklių ir tų pačių tarptautinės teisės šaltinių, kurie taikomi sprendžiant ginčus tarp valstybių (Teismo Statuto 38str.). JT Chartijos 96 straipsnio formuluotė (abi dalys) nedraudžia prašyti pateikti konsultacinę išvadą, kurioje būtų klausimų, susijusių su nacionaline teise, kuri gali būti tiesiogiai aktuali vertinant tarptautinius teisinius santykius.

Tarptautinio Teisingumo Teismo konsultacinė funkcija, net labiau nei jo veikla sprendžiant ginčus tarp valstybių, pažymi jo, kaip vieno principinių JT organų, vaidmenį: prašymą dėl konsultacinės išvados gali pateikti tik JT institucijos arba specializuotų įstaigų

¹⁷⁶ Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-557; *Cit. op.* 3

¹⁷⁷ Konvencija dėl Jungtinių Tautų privilegijų ir imunitetų – Valstybės žinios, 1999, Nr. 83-2457

institucijos; taip pat Generalinė Asamblėja paprastai aiškiai pabrėžia Teismo, kaip principinės institucijos poziciją, kai priima rezolucijas dėl prašymo pateikti konsultacinę išvadą. (Teismas, savo ruožtu, akcentuoja savo pagalbinį vaidmenį Jungtinėse Tautose sutikdamas su tinkamai pateiktu prašymu). Konsultacinės funkcijos tikslas yra įtakoti atitinkamų institucijų bei, tam tikrais atvejais, į klausimo nagrinėjimą įsitraukusių valstybių veiklos suderinamumą su atitinkamomis tarptautinės teisės nuostatomis. Privalomas konsultacinės išvados poveikis gali būti pripažintas remiantis specialiomis kai kurių tarptautinių sutarčių nuostatomis: tokiais atvejais prašymą pateikia atitinkamai įgaliota institucija. Teisinga būtų teigti, kad tam tikra prasme konsultacinės išvados kompensuoja Jungtinių Tautų ir specializuotų įstaigų negalėjimą būti šalimis Teismo bylose¹⁷⁸.

Pastaruoju metu siūlyta naudotis Tarptautinio Teisingumo Teismo konsultacine funkcija siekiant išvengti prieštaringos jurisprudencijos, kuri atsiranda dėl augančio įvairių tarptautinių teismų skaičiaus. 1999 m. Teismo Pirmininkas Schwebel savo pranešime spaudai¹⁷⁹ rėmė idėją skatinti įvairius teismus ir tribunolus (ne tik priklausančius JTO) per Saugumo Tarybą ar Generalinę Asamblėją prašyti Tarptautinio Teisingumo Teismo konsultacinės išvados tarptautinės teisės klausimais, kurie kyla jiems nagrinėjant bylas ir kurie yra reikšmingi išlaikant tarptautinės teisės vieningumą. Nežinia dar, ar bus paisoma šių pasiūlymų, tačiau, bet kuriuo atveju, iniciatyva kovojant su gresiančia prieštaringa tarptautine jurisprudencija tampa vis ryškesne problema.

2.2. Istorinė raida

Įkūrus Nuolatinį Tarptautinį Teisingumo Teismą (toliau NTTTT) atsirado pirmoji tarptautinė jurisdikcija teikti konsultacines išvadas. Prieš NTTTT įsteigimą egzistavo kelios tarptautinės institucijos, kurioms buvo suteiktos konsultacinės funkcijos, tačiau jos buvo labiau techninio pobūdžio ir jų veiklos sritis labai skyrėsi nuo tos, kurią apėmė Teisingumo Teismas. Vis dėlto pradiniame NTTTT Statute šio teismo konsultacinės galios nebuvo aiškiai atspindėtos apsiribojant Tautų Sąjungos Statuto 14 straipsnio nuostata, kad „Teismas taip pat gali pateikti konsultacinę išvadą dėl Tarybos ar Asamblėjos jam pateikto ginčo ar klausimo“. Statuto 14 straipsnio raida rodo ketinimus konsultacinę jurisdikciją atskirti nuo bylų dėl ginčų tarp valstybių sprendimo jurisdikcijos ir palikti ją kaip šalutinę. Idėja, grindžiama konsultacine jurisdikcija, ketinta įgalinti valstybes, atstovaujamas Taryboje ir Asamblėjoje,

¹⁷⁸ *The Charter of the United Nations. A Commentary (II)*. Oxford: Oxford University Press, 2002, p. 1182

¹⁷⁹ ICJ Press Communiqué 99/46. Prieiga per internetą: <http://www.icj-cij.org/icjwww/ipresscom/ipress1999/ipresscom9946_19991026.htm>

kaip atitinkamų institucijų nares bendrai siekti autoritetingo teisinio Teismo patarimo arba pateikti jam nagrinėti ginčą ar klausimą. Teismo pateikta išvada pati savaime nebūtų turėjusi įpareigojančio pobūdžio, tačiau ją būtų turėjusi priimti išvados prašiusi institucija. Pirmosiose diskusijose išsiskyrė nuomonės dėl „ginčų“ ir „klausimų“ sąvokų, numatant, kad tik pirmuoju atveju procedūra turėtų būti panaši į procedūrą bylose dėl ginčų tarp valstybių, o kitu atveju Teismas turėtų veikti kaip konsultacinis „teisininkų komitetas“. Nepaisant to, kad pirma buvo siūlyta suformuoti specialią kolegiją konsultacinės išvados prašymus nagrinėti veikiau dėl „klausimo“ nei „ginčo“, galų gale 1922 metais vienbalsiai nuspręsta, jog kiekvienu atveju nagrinėjime turėtų dalyvauti pilnos sudėties teismas¹⁸⁰.

Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo Statuto projekte iš pradžių nuostatos dėl konsultacinių išvadų buvo įtvirtintos 36⁶ straipsnyje. Šias nuostatas detalai išnagrinėjo pirmosios Asamblėjos Trečios Komisijos pakomitetas. Kai pakomitetas nusprendė panaikinti paskutinį pasiūlyto straipsnio punktą ir numatyti naują, galiausiai buvo prieita prie išvados straipsnį visiškai panaikinti. Būta nuomonės, kad Statuto 14 straipsnio atžvilgiu atrodytų neteisinga tai, kad Teismas negalėtų atsisakyti pateikti konsultacinę išvadą, be to, projektas apėmė detales, kurios veikiau lietu Teismo procedūrinės nuostatas. Taigi straipsnis nebuvo priimtas, todėl Teismas 1922 metais svarstė pirmuose Teismo Reglamento 71-74 straipsniuose numatytą konsultacinių išvadų klausimą, po to, kai jau buvo pateiktos dvi konsultacinės išvados. Remiantis turėta praktika, normos iš dalies buvo modifikuotos 1926 m., 1927 m., 1931 m., ir vis labiau remtasi taisyklėmis, reglamentuojančiomis ginčų tarp valstybių sprendimo procedūras. 1936 m. peržiūrėjus Reglamento nuostatas, susijusias su konsultacine procedūra, pagaliau jo taisyklėse atsirado 82-85 straipsniai. Vis dėlto 1929 m., peržiūrėjus Teismo Statutą buvo prijungtas naujas IV skyrius dėl konsultacinių išvadų; iš esmės jis Statuto 65-67 straipsniuose atkartojė Reglamento 72-74 straipsnius. Naujasis 65 straipsnis apėmė tik prašymo dėl konsultacinės išvados formulavimą, taip atitikdamas 65 straipsnio 2 dalį. Kitaip nei dabar, esminė Tautų Sąjungos Statuto¹⁸¹ 14 straipsnio nuostata nebuvo įtraukta į Teismo Statutus¹⁸².

Nuo 1922 iki 1940 metų Nuolatinis Tarptautinis Teisingumo Teismas pateikė 27 konsultacines išvadas. Vienos iš jų pateiktos aiškinant Tautų Sąjungos Statuto taikymą konkrečiomis aplinkybėmis, kitos numatė tarptautinių ginčų teismo sprendimo galimybę

¹⁸⁰ *Cit. op.* 60, p. 1403-1404

¹⁸¹ *Cit. op.* 58

¹⁸² *Cit. op.* 60, p. 1405

tarpininkaujant Tarybai ir Teismui, kai valstybės pačios negalėjo pasiekti tiesioginio susitarimo; taip pat buvo išvadų, susijusių su praktiniu 1919 m. Taikos sprendimo įgyvendinimu bei šešios išvados dėl Tarptautinės Darbo Organizacijos veiklos¹⁸³.

Įsteigus Tarptautinį Teisingumo Teismą 1946 m. debatai dėl Teismo konsultacinės funkcijos atsinaujino. Buvo išreikšta abejonių dėl to, ar konsultacinė funkcija apskritai yra suderinama su tikrąja Teismo, kaip teisinės institucijos, funkcija ir susirūpinta, ar tokia funkcija nepaskatintų naudotis Teismu sprendžiant veikiau politinio nei teisinio pobūdžio problemas. Taip pat abejota, ar konsultacinė išvada nebūtų tiesiog papildoma priemonė siekiant išvengti tiesioginio ginčo sprendimo. Nepaisant visų šių abejonių, San Francisko Konferencijoje vis dėlto nuspręsta palikti konsultacinę Teismo jurisdikciją ir ją net išplėsti, suteikiant teisę konsultacinės išvados prašyti ir kitoms Jungtinių Tautų institucijoms bei specializuotoms įstaigoms, turinčioms Generalinės Asamblėjos įgaliojimus: kadangi JT Chartijos 96 straipsnio 1 dalis yra panaši į Tautų Sąjungos Statuto 14 straipsnio 3 dalį, išskyrus vieną esminį skirtumą, jog daugiau nenaudoja „ginčo“ ir „klausimo“ sąvokų, o tiesiog įtvirtina formuluotę „teisės klausimu“, 96 straipsnio 2 dalis buvo naujovė¹⁸⁴.

Tarptautiniam Teisingumo Teismui svarbiausias yra Statuto 65 straipsnis. Lyginant jį su Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo Statuto 65 straipsniu, galima išskirti naujovę – atsirado dar viena straipsnio dalis, atspindinti Jungtinių Tautų Chartijos 96 straipsnio turinį. Nepaisant to, kad remiantis Tautų Sąjungos sistema buvo suprantama, kad Nuolatinis Tarptautinis Teisingumo Teismas negali atsisakyti pateikti konsultacinę išvadą, šiuo atžvilgiu Tarptautinio Teisingumo Teismo Statuto 65 straipsnio 1 dalis nėra įpareigojančio pobūdžio ir palieka Teismo diskrecijai apsispręsti dėl to, ar tenkinti prašymą pateikti konsultacinę išvadą, ar ne. Šnekant apie tokią Teismo diskreciją praktinę reikšmę aiškinant jo konsultacines funkcijas turi tas faktas, kad Tarptautinis Teisingumo Teismas yra pagrindinis teisminis Jungtinių Tautų organas.

JT Chartijos 96 straipsnio 1 dalyje ir Teismo Statuto 65 straipsnio 1 dalyje atsiradę pakeitimai dėl to, jog konsultacinės išvados gali liesti „bet kurį teisės klausimą“, skirtingai nuo Tautų Sąjungos sistemos naudotų „ginčo“ ir „klausimo“ sąvokų, atspindi neoficialaus Sąjungininkų Komiteto ir skirtingų Amerikos vyriausybių norą sulaikyti Teismą nuo galimybės pateikti išvadas ne teisės, o politiniu klausimu. Vis dėlto šis pakeitimas neturėjo jokios aiškios įtakos, lyginant su senąja straipsnio formuluote ir jos pagrindu susiklosčiusia

¹⁸³ *Cit. op.* 60

¹⁸⁴ *Ibid.*

praktika. Visų preliminarinių pastangų pateikti tikslų apibrėžimą nesėkmę nulėmė ir sunkiai apibrėžiami sąvokų „politinis“ ir „nepolitinis“, bei „teisingas“ ir „neteisingas“ klausimai. Teismo Statuto 65 straipsnio 2 dalis atitinka Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo 1929 metų Statuto 65 straipsnį ir yra visiškai procedūrinis¹⁸⁵.

Teismo Statuto IV skyrių papildančios Teismo Reglamento nuostatos su būtiniais formaliais pakeitimais, tačiau praktiškai nepakeitus jų turinio, buvo perimtos iš Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo procedūrinių Reglamento nuostatų; 1946 metais jos buvo nustatytos 82 – 85 Reglamento straipsniuose; 1972 metais pakeistos į 87-91 straipsnius, su nežymiais pokyčiais 87 straipsnio 2 dalyje, reglamentuojančioje būtiną konsultacinės išvados pobūdį ir įtvirtinant naują 88 straipsnį, apimančią ir atspindintį egzistavusią praktiką kreipiantis konsultacinės išvados. 1978 metais peržiūrėtas Reglamentas įtraukė beveik nepakeistas 1972 m. Teismo Reglamento nuostatas, kurios, vis dėlto, dėl tam tikrų naujų taisyklių atsiradimo tapo 102-109 straipsniais¹⁸⁶. Naujos taisyklės buvo nustatytos 105-106 straipsniuose ir atspindėjo egzistavusią praktiką dėl viešo valstybių ar organizacijų pateiktų rašytinių pranešimų išplatavimo ir prieinamumo pagal 66 straipsnį, reglamentuojanti konsultacinių išvadų procedūrinės ypatybės¹⁸⁷. 2005 m. peržiūrėjus Teismo Reglamentą jokių naujų pataisų, susijusių su konsultacinę Teismo funkciją reglamentuojančiomis nuostatomis, padaryta nebuvo.

2.3. Teismo jurisdikcija teikti konsultacinę išvadą

Teismo jurisdikcija – tai teismo teisė nagrinėti konkrečią bylą. Taigi, visų pirma, Tarptautinis Teisingumo Teismas sprendžia dėl savo jurisdikcijos pateikti konsultacinę išvadą gautu klausimu, būtent dėl to, ar jis gali teikti konsultacinę išvadą konkrečiu atveju. Sąlygos Teismo jurisdikcijai atsirasti buvo suformuluotos 1996 m. konsultacinėje išvadoje Dėl valstybės branduolinio ginklo naudojimo ginkluotame konflikte teisėtumo¹⁸⁸. Jos yra trys:

- 1) institucija, kuri kreipiasi konsultacinės išvados, turi būti įgaliota prašyti tokios išvados pagal JT Chartijos 96 straipsnį;

¹⁸⁵ *Cit. op.* 60, p. 1405

¹⁸⁶ *Cit. op.* 3

¹⁸⁷ *Cit. op.* 60, p. 1406

¹⁸⁸ Tarptautinio Teisingumo Teismo 1996-07-08 konsultacinė išvada Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict. Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/iceses/ianw/ianwframe.htm>>

2) klausimas, dėl kurio prašoma konsultacinės išvados, priklauso besikreipiančios institucijos kompetencijai;

3) klausimas, dėl kurio prašoma konsultacinės išvados, turi būti teisinio pobūdžio¹⁸⁹.

Toliau išsamiai nagrinėjamos šios sąlygos bei kiti su jomis susiję reikšmingi aspektai.

2.3.1. Institucijos, įgaliotos prašyti konsultacinės išvados

Tarptautiniam Teisingumo Teismo konsultacinei jurisdikcijai atsirasti reikalingas formalus institucijos, pagal JT Chartiją įgaliotos pateikti tokį prašymą, kreipimasis. Pagal JT Chartijos 96 straipsnį tokios formaliai įgaliotos JT institucijos yra Generalinė Asamblėja ir Saugumo Taryba. Antroji šio straipsnio dalis nustato, kad tokį prašymą taip pat gali pateikti kitos JT institucijos ir specializuotos įstaigos, kai prašyti Teismo konsultacinės išvados teisės klausimu, kylančiu jų veiklos srityje, joms leidimą duoda Generalinė Asamblėja¹⁹⁰.

Pastaruoju metu tarptautinės teisės arenoje diskutuojama dėl to, ar teisę prašyti Teisingumo Teismo konsultacinės išvados vertėtų suteikti JT Generaliniam Sekretoriui, juolab kad JT Chartijos 7 straipsnio 1 dalis aiškiai nurodo JT Sekretariatą (kurio pagrindinis vadovas yra Generalinis Sekretorius) kaip vieną pagrindinių JT institucijų, o Chartijos 95 straipsnis nenustato aiškaus būti įgaliotomis galimų institucijų ir įstaigų sąrašo¹⁹¹. Taigi neabejotina, jog formaliai Generalinė Asamblėja tokius įgaliojimus Generaliniam Sekretoriui suteikti galėtų. Todėl ir pagrindinės diskusijos šiuo aspektu kyla ne dėl to, ar Generalinis Sekretorius apskritai galėtų kreiptis į Teismą ir ar toks kreipimasis pasitarnautų (ar ne) tarptautinės teisės vystymuisi ar konkrečių problemų išaiškinimui (plati Generalinio Sekretoriaus veiklos apimtis – JT Chartijos 97-102, 105 straipsniai - visiškai pateisintų tokius šio asmens įgaliojimus). Turint omenyje tai, jog JT Sekretariatas (t.p. Generalinis Sekretorius) yra pagrindinė kasdienę JT veiklą administruojanti institucija ir neretai patiria kitų JT politinių institucijų bei valstybių prieštarinę spaudimą, manoma, jog tikrai būtų tikslinga nustatyti jo teisę gauti Teismo autoritetinę teisinę nuomonę, kuria jis galėtų vadovautis, vykdydamas savo funkcijas. Pagrindinis klausimas yra tas, ar pati Generalinė Asamblėja norėtų Generaliniam Sekretoriui suteikti tokius įgaliojimus – nepriimtina atrodo galimybė tokias galias sutelkti vieno asmens rankose ir baiminamasi galimai išaugiančios jo

¹⁸⁹ *Cit. op.* 188,10 p.

¹⁹⁰ Šiuo metu Teismo konsultacinės išvados prašyti įgaliotos šios institucijos: 1) JT institucijos: GA, ST, ECOSOC, Globos Taryba, GA Tarpresisijinis komitetas; 2) 15 JT specializuotų įstaigų: TDO, FAO, UNESCO, PSO, TRPB, TFK, TPA, TVF, ICAO, ITU, PMO, IMO, WIPO, IFAD, UNIDO; 3) TATENA, kaip autonominė JT sistemai priklausanti organizacija. Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/ibasicdocuments/ibasictext/ibasicorgansandspecialized.html>>

¹⁹¹ Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-557

politinės įtakos bei galios santykiuose su pačia JT Generaline Asamblėja ir Saugumo Taryba. Atsižvelgiant į tai, jog pagal JT Chartijos 99 straipsnį Generalinis Sekretorius turi teisę atkreipti Saugumo Tarybos dėmesį ne tik į su jo veikla susijusius, bet ir politiškai „subtilesnius“ klausimus – tokius, kurie jo nuomone, gali kelti grėsmę tarptautinės taikos ir saugumo palaikymui – logiškai diskutuojama, kodėl Generalinė Asamblėja turėtų susilaikyti nuo galimybės suteikti ne tokius „jautrius“ įgaliojimus – t.y. teisę kreiptis į Teisingumo Teismą konsultacinės išvados¹⁹². Abejojama, ar tokia teise būtų naudojamosi nepadairiai. Netgi atvirksčiai, manoma, jog JT Generalinis Sekretorius tokiu būdu galėtų paskatinti Teismą veikti tais atvejais, kai nors ir iškyla svarbūs teisiniai klausimai, tačiau Generalinė Asamblėja ir Saugumo Taryba gali nenorėti tokio klausimo nagrinėjimo pateikti Teismui vien dėl politinių priežasčių¹⁹³.

Be pasiūlymų suteikti įgaliojimus JT Generaliniam Sekretoriui kreiptis į Tarptautinį Teisingumo Teismą konsultacinės išvados, galima būtų pažymėti taip pat pasiūlymus panašiai įgalinti ir kitas JT institucijas bei specializuotąsias įstaigas tose JT sistemos srityse, kuriose tokios institucijos atlieka reikšmingą vaidmenį. Diskutuojama dėl galimybės su tam tikrais apribojimais ir siekiant taikaus ginčų suregulavimo įgaliojimus prašyti konsultacinės išvados suteikti ir valstybėms bei kitoms regioninėms organizacijoms¹⁹⁴.

2.3.2. Kompetencija kreiptis konsultacinės išvados

Konsultacinės išvados prašanti organizacija turi būti ne tik kompetentinga pateikti tokį prašymą, bet jos prašymas taip pat turi atitikti JT Chartijos 96 straipsnio nustatytus kitus reikalavimus, t.y. prašymas turi būti dėl teisės klausimų, kylančių tokios organizacijos veikloje. Čia galima būtų paminėti 1996 m. Pasaulinės Sveikatos Organizacijos (toliau PSO) Asamblėjos prašymą pateikti Teismo konsultacinę išvadą dėl valstybės branduolinio ginklo ginkluoto konflikto metu panaudojimo teisėtumo. Nagrinėdamas šį prašymą, Teismas visų pirma pabrėžė, kad PSO buvo įgaliota pagal JT Chartijos 96 straipsnio 2 dalį prašyti Teismo konsultacinės išvados. Tačiau toliau Teismas svarstė klausimą, ar pagal minėtą Chartijos 96 straipsnio 2 dalį prašyta konsultacinė išvada yra susijusi su klausimu, kylančiu tos organizacijos veikloje srityje, ir priėjo prie išvados, jog vis dėlto klausimas nebuvo susijęs su PSO veikla: Organizacija turėjo kompetenciją nagrinėti branduolinio ginklo panaudojimo

¹⁹² SCHWEBEL, S.M. *Justice in International Law*. Selected Writings. Cambridge: Grotius Publications. Cambridge University Press, 1994, p. 72-83

¹⁹³ *Cit. op.* 60, p. 1421

¹⁹⁴ VICUÑA, F.O. *International Dispute Settlement in an Evolving Global Society. Constitutionalization, Accessibility. Privatization*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001, p. 19-21

poveikį sveikatai bei imtis prevencinių priemonių siekiant apsaugoti žmonių sveikatą tais atvejais, jei branduolinis ginklas būtų panaudotas. Tačiau šiuo atveju Teismui pateiktas klausimas siejosi ne su panaudoto branduolinio ginklo poveikiu sveikatai, o apskritai buvo keliamas klausimas dėl tokio ginklo panaudojimo teisėtumo atsižvelgiant į jo poveikį žmonių sveikatai ir aplinkai. Taigi Teismas nusprendė, kad toks klausimas nėra susijęs su PSO kompetencija. Kol kas tai yra vienintelis atvejis, kai Teismas atsisakė patenkinti prašymą pateikti konsultacinę išvadą¹⁹⁵.

JT Chartijos 96 straipsnio 1 dalis nurodo, kad Generalinė Asamblėja ir Saugumo Taryba gali prašyti konsultacinės išvados „bet kokių teisės klausimų“ ir skirtingai nei antroji šio straipsnio dalis nenumato, jog toks klausimas turi kilti jų vykdomos veiklos srityje. Nepaisant to, Teismas kartais pateikia tam tikrus nurodymus dėl prašomos konsultacinės išvados objekto ir Generalinės Asamblėjos veiklos santykio. Tokia Teismo praktika atsiskleidžia ir 2004 m. konsultacinėje išvadoje Dėl teisinių sienos statybos okupuotoje Palestinos teritorijoje padarinių¹⁹⁶. Nėra visiškai aišku, ar Teismo nuomone būtina, kad Generalinė Asamblėja tam tikroje srityje turėtų arba neturėtų bendros kompetencijos. Vis dėlto iš Teismo praktikos aiškiai matyti, kad konsultacinės išvados prašymas negali būti laikomas *ultra vires* dėl specialaus Generalinei Asamblėjai nustatyto draudimo veikti ypatingu atveju. Toks klausimas iškilo nagrinėjamu atveju (taip vadinamoje Sienos byloje), kai buvo nesutariama dėl to, ar JT Chartijos 12 straipsnis draudžia veikti Generalinei Asamblėjai. Šis straipsnis nustato, kad „Saugumo Tarybai vykdant šioje Chartijoje nustatytas funkcijas, susijusias su koku nors ginču ar situacija, Generalinė Asamblėja neteikia jokios rekomendacijos dėl šio ginčo ar situacijos, jeigu Saugumo Taryba to neprašo“¹⁹⁷. Nagrinėdamas šį klausimą Teismas, visų pirma, išaiškino, kad prašymas pateikti konsultacinę išvadą nėra rekomendacija 12 straipsnio prasme. Jis pareiškė, kad ginčytasi dėl to, kad rezoliucijos dėl prašymo pateikti konsultacinę išvadą priėmimas yra *ultra vires*, o tai prieštarauja Chartijos 12 straipsniui. Teismas nurodė, kad minėtą straipsnį reikia analizuoti atsižvelgiant į jo tekstą bei Jungtinių Tautų praktiką. Atrodytų, kad Teismas paliko atvirą diskusijoms klausimą, ar 12 Chartijos straipsnis tikrai taikomas pateikiant prašymą dėl konsultacinės išvados tačiau toliau Teismas aiškino, kad 12 straipsnio interpretacijos

¹⁹⁵ *Cit. op.* 60, p. 1407

¹⁹⁶ Tarptautinio Teisingumo Teismo 2004-07-09 konsultacinė išvada *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*. Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/imwp/imwpframe.htm>>

¹⁹⁷ Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-557

galimybės žymiai išsiplėtė ir kad pastaraisiais metais Generalinė Asamblėja ir Saugumo Taryba lygiagrečiai nagrinėjo tuos pačius taikos palaikymo ir saugumo klausimus. Jis nusprendė, nepateikdamas jokių tolesnių paaiškinimų, jog Generalinės Asamblėjos patvirtinta praktika, taip, kaip ji plėtojosi, yra suderinama su Chartijos 12 straipsniu. Čia būtų svarbu paminėti žymiąją 1950 m. JT Generalinės Asamblėjos rezoliuciją „Vienybė taikos labui“¹⁹⁸, kurios paskirtis užtikrinti, jog, nesant palankaus aplinkybių sutapimo ir nuolatinių JT Saugumo Tarybos narių vienybės, JT galėtų efektyviai veikti, priešindamosis agresijai ir atkurdamos tarptautinę taiką bei saugumą. Ši rezoliucija norodo, jog pagrindinė JT ST atsakomybė už tarptautinės taikos bei saugumo palaikymą dar nereiskia, kad ši atsakomybė yra išimtinė. Tokią poziciją palaikė ir Teisingumo Teismas savo konsultacinėje išvadoje Dėl tam tikrų Jungtinių Tautų išlaidų patvirtindamas, jog Saugumo Tarybos atsakomybė yra „pirminė“, bet ne išimtinė ir kad JT Chartija akivazdžiai nustato, jog Generalinė Asamblėja taip pat yra susijusi su tarptautine taika ir saugumu (Chartijos 14 straipsnis). Teismas nurodė, jog Chartijos 11 straipsnio 2 dalies nuostata, nustatanti bet kokio su tarptautinės taikos ir saugumo palaikymo klausimo, dėl kurio būtina imtis veiksmų, perdavimą Saugumo Tarybai, apima veiksmus, susijusius su prievartos ir karinės jėgos priemonėmis (ir tai tik Saugumo Tarybos kompetencijai priklausančys klausimai). Toliau jis pastebėjo, jog jei sąvoka „veiksmai“ pagal Chartijos 11 straipsnio 2 dalį reikštų tai, kad Generalinė Asamblėja gali teikti tik bendro pobūdžio abstrakčias ir su konkrečiais atvejais nesusijusias rekomendacijas dėl taikos ir saugumo palaikymo, ši straipsnio dalis nenustatytų Generalinės Asamblėjos galimybės rekomenduoti klausimais, kuriuos jai pateikia valstybės ar Saugumo Taryba, ir todėl ji netaikoma tik tais atvejais, kai būtinos priemonės yra susijusios su prievartos ir karinės jėgos priemonėmis. Taigi Generalinei Asamblėjai yra suteiktos dispozicinės teisės tarptautinės taikos ir saugumo palaikymo srityje ir jai nedraudžiama rekomenduoti tam tikslui skirtas priemones¹⁹⁹. Todėl Teismo požiūriu, Generalinė Asamblėja prašydama Teismo konsultacinės išvados nepažeidė Chartijos 12 straipsnio ir neviršijo savo kompetencijos²⁰⁰.

2.3.3. Teisės klausimas konsultacinėje išvadoje

JT Chartijos 96 straipsnio 1 dalis bei Teismo Statuto 65 straipsnio 1 dalis nustato, kad Teismo konsultacinės išvados galima prašyti „bet koku teisės klausimu“. Prašymas gali būti

¹⁹⁸ JT GA 1950 m. rezoliucija Nr. 377(V) „Vienybė taikos labui“. Prieiga per internetą:

<<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/059/75/IMG/NR005975.pdf?OpenElement>>

¹⁹⁹ Tarptautinio Teisingumo Teismo 1962-07-20 konsultacinė išvada Certain Expenses of the United Nations.

Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/i/decisions/isummaries/iceunsummary620720.htm>>

²⁰⁰ *Cit. op.* 197, p. 1407

dėl abstraktaus klausimo ar tokio, kuris faktiškai nagrinėjamas ginče tarp dviejų ar daugiau valstybių, ar tarptautinių organizacijų. Tokią galimybę nustato Teismo Reglamento 102 straipsnio 3 dalis, pagal kurią turi būti taikomos nuostatos dėl *ad hoc* teisėjų. Reglamento 102 straipsnio 3 dalis nustato: „kai konsultacinės išvados prašoma dėl teisės klausimo, faktiškai nagrinėjamo ginče tarp dviejų ar daugiau valstybių, turi būti taikomas Statuto 31 straipsnis kartu su Reglamento nuostatomis dėl jo taikymo“²⁰¹.

Teismui pateiktas klausimas turi būti ne politinio pobūdžio, o teisinius aspektus iškeliantis klausimas JT Chartijos ir Teismo Statuto prasme. Teismas ne kartą yra patvirtinęs savo nuomonę, kad teisinėmis sąvokomis apibūdintas ir tarptautinės teisės problemas iškeliantis klausimas pagal savo esmę suponuojantis teise paremtą atsakymą ir todėl tai yra teisinio pobūdžio klausimas. Tokia išvada buvo patvirtinta 1996 m. Teismo konsultacinėje išvadoje Dėl branduolinių ginklų naudojimo ar grasinimo jais teisėtumo²⁰². Šioje išvadoje Teismas nusprendė, jog Generalinės Asamblėjos jam pateiktas klausimas buvo teisinio pobūdžio, nes Teismo prašyta išreikšti nuomonę dėl branduolinio ginklo panaudojimo ir grasinimo juo suderinamumo su atitinkamais tarptautinės teisės principais ir normomis. Teismo buvo prašoma nustatyti egzistuojančius tarptautinės teisės principus bei normas, išaiškinti jas ir pritaikyti branduolinio ginklo panaudojimo ar grasinimo juo klausimui, šitaip pasiūlant atsakymą į teise pagrįstą klausimą²⁰³.

Tarptautinis Teisingumo Teismas dažnai susiduria su argumentais, jog nagrinėjamas klausimas iš tikrųjų yra politinio pobūdžio. Konsultacinėje išvadoje Dėl teisinių sienos statybos okupuotoje Palestinos teritorijoje padarinių²⁰⁴ Teismas pabrėžė, kad jam pateiktas klausimas taip pat turėjo politinę reikšmę, „kadangi esant natūraliai įvykių eigai taip yra daugelyje klausimų, kylančių tarptautiniame gyvenime“. Vis dėlto tai „neeliminuoja tokio klausimo teisinio pobūdžio“. Politiniai motyvų aspektai, galintys inspiruoti prašymą ir politinė reikšmė, kuri gali išplaukti iš pateiktos išvados, tiesiogiai nėra susijusi su Teismo jurisdikcija. Teismas taip pat pabrėžė, kad jis negali kurti teisės ir jo negalima to reikalauti. Jo užduotis yra veikiau laiduoti normalų teisminės funkcijos vykdymą nustatant teisės principų ir normų egzistavimą bei juos išaiškinant. Teismas taip pat pripažino, kad pagal jam

²⁰¹ *Cit. op.* 3

²⁰² *Cit. op.* 188

²⁰³ *Ibid.*, 13 p.

²⁰⁴ *Cit. op.* 196

nustatytus apribojimus, jis kaip teisminis organas ne visada gali pilnai atsakyti į jam užduotą klausimą²⁰⁵.

Toje pačioje konsultacinėje išvadoje, svarstydamas, ar jam pateiktas klausimas yra „teisinio pobūdžio“, Teismas pareiškė, kad klausimas yra susijęs su „teisinais padariniais, kylančiais, iš pateiktos faktinės situacijos, pagal tarptautinės teisės principus ir taisykles, įskaitant 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos Konvenciją dėl civilių apsaugos karo metu (ketvirtosios Ženevos Konvencijos) bei JT Saugumo Tarybos ir Generalinės Asamblėjos rezoliucijas“. Todėl, Teismo nuomone, klausimas buvo „suformuluotas teisiniais terminais ir iškelia tarptautinės teisės problemas“ (tokių teisinių klausimų apibrėžimą Teismas pateikė Vakarų Sacharos konsultacinėje išvadoje (1975 m.)²⁰⁶). Teismas pridūrė, jog klausimo aiškumo stoka nepanaikina Teismo jurisdikcijos - toks klausimo neapibrėžtumas veikia reikalauja patikslinimo jį aiškinant, ir tokių išaiškinimų Teismas dažnai pateikia vykdydamas savo funkcijas. Teismas, nuroydamas savo ir Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo praktiką, pabrėžė, jog jo dažnai prašoma išplėsti, išaiškinti ar net reformuluoti pateiktą klausimą²⁰⁷.

Nors akivaizdu, kad valstybės ir toliau nesutars dėl to, ar kompetentingo organo Teismui pateiktas klausimas nėra politinio pobūdžio, sudėtinga būtų teigti, jog Teismas vis dėlto remdamasis tokiais argumentais kada nors nuspręs, kad jis neturi jurisdikcijos. Kadangi politinių aspektų turintis klausimas, kurį Teismui gali užduoti bet kuri kompetentinga institucija, be kita ko, turės ir svarbų teisinį aspektą, peršasi išvada, jog Teismas nagrinės teises to klausimo problemas, politines palikdamas nuošalyje.

Be minėtų pareiškimų, jog prašymas pateikti konsultacinę išvadą liečia veikia politinį nei teisės aspektą, taip pat dažni yra argumentai, kad klausimas yra abstraktus, istorinis ar teorinis. Ne kartą prieštaringai vertinti tie atvejai, kai Teismas turėjo nagrinėti abstraktų klausimą. Viena vertus, teigta, kad klausimas turėtų būti tik abstraktus, nes konkretūs nesutarimai labiau nagrinėtini bylose dėl ginčų tarp valstybių. Kita vertus, įrodinėta, jog tais atvejais, kai klausimas nėra susijęs su kažkokia konkrečia situacija, jis gali tapti politiniu ar net legislatyvinu²⁰⁸. Teismas tokius argumentus visam laikui paneigė jau savo pirmoje 1948 metų konsultacinėje išvadoje Dėl sąlygų valstybės narystei Jungtinėse Tautose,

²⁰⁵ *Cit. op.* 205

²⁰⁶ Tarptautinio Teisingumo Teismo 1975-10-16 konsultacinė išvada Western Sahara. Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/iccjwww/idecisions/isummaries/isasummary751016.htm>>

²⁰⁷ *Cit. op.* 205, 38 p.

²⁰⁸ *The Statute of the Court of Justice. A Commentary.* Oxford: Oxford University Press, 2006, p. 1410

pareikšdamas, kad tvirtinimas, jog Teismas neturėtų nagrinėti abstraktaus klausimo yra „tik neturintis pateisinimo teiginys“ ir kad „Teismas gali pateikti konsultacinę išvadą bet kuriuo teisės klausimu, tiek abstrakčiu, tiek kitokiu“²⁰⁹.

Vakarų Sacharos konsultacinėje išvadoje²¹⁰ Teismas sprendė, ar jis turėtų atsakyti į visiškai teorinio ar istorinio pobūdžio klausimus. Byloje nagrinėtas klausimas buvo susijęs su Ispanijos vykdytos kolonizacijos laikais ir nelietė egzistuojančių teisių ar įsipareigojimų. Vis dėlto Teismas nustatė, jog sąvoka „bet kuris teisės klausimas“ neturėjo būti aiškinamas siaurai ir kad nei JT Chartija, nei Tesimo Statutas neribojo Generalinės Asamblėjos kompetencijos prašyti tokios konsultacinės išvados; taip pat neribojama buvo Teismo kompetencija pateikti išvadą teisės klausimu, susijusiu su egzistuojančiomis teisėmis ir įsipareigojimais. Nepaisant to, Teismas pripažino, kad apskritai konsultacinės išvados prašyta egzistuojančių teisių ir įsipareigojimų klausimu, tačiau tai netrukdo jam pateikti išvados teisės klausimais, „galimai susijusiais su platesne problema, kurios sprendimas galėtų apimti tokius klausimus“²¹¹

2.3.4. Valstybių sutikimas dėl konsultacinės išvados

Jau buvo minėta, kad konsultacinės išvados taip pat gali būti pateiktos dėl klausimo, faktiškai nagrinėjamo tarpvalstybiniame ginče (Teismo Reglamento 102 straipsnio 2 ir 3 dalys). Tarptautinis Teisingumo Teismas paneigė, kad jo konsultacinės jurisdikcijos vykdymas priklauso nuo ginčų tarp valstybių sprendimo procedūrų principo, pagal kurį negalimas joks teisminis procesas dėl teisės klausimo tarp nesutariančių valstybių, jei nėra atitinkamų ginčo šalių sutikimo tokiam procesui. Kadangi Teismo teikiama išvada yra tik rekomendacinio pobūdžio, ji neturi privalomos galios. JT Chartijos 96 ir Teismo Statuto 65 straipsniuose įtvirtinta Teismo jurisdikcija suteikia Jungtinių Tautų institucijoms teisę siekti tam tikrų gairių norint savo vykdomas funkcijas suderinti su teise. Konsultacinės išvados teikiamos ne valstybėms, o jos prašyti įgaliotoms institucijoms; savo ruožtu Teismo atsakymas atspindi jo dalyvavimą Organizacijos (t.y. JTO), kuriai jis pats priklauso, veikloje. Kita vertus, Tarptautinis Teisingumo Teismas pripažino, kad kartais suinteresuotos valstybės sutikimo trūkumas (nebuvimas) gali neatitikti pačios konsultacinės išvados pobūdžio. Pakankama priežastimi atmesti prašymą pateikti konsultacinę išvadą „būtų situacija, kai

²⁰⁹ Tarptautinio Teisingumo Teismo 1948-05-28 konsultacinė išvada Conditions of Admission of a State to Membership in the United Nations (Article 4 of the Charter), Advisory Opinion, 1948. I.C.J. Reports 1947-1948, p. 61

²¹⁰ *Cit. op.* 207

²¹¹ *Cit. op.* 210

pagal visas aplinkybes akivaizdu, jog pateikti išvadą reikštų apeiti principą, kad valstybės nėra įpareigosotos pateikti savo ginčą teisminiam nagrinėjimui be jų sutikimo²¹². Teismas patvirtino tokį požiūrį konsultacinėje išvadoje Dėl teisinių sienos statybos okupuotoje Palestinos teritorijoje padarinių²¹³. Šioje išvadoje Teismas pripažino, kad Izraelis ir Palestina išreiškė radikaliai skirtingus požiūrius dėl teisinių Izraelio statomos sienos padarinių. Vis dėlto Teismas pabrėžė, jog požiūrių teisiniais klausimais skirtumas egzistavo praktiškai visose konsultacinėse procedūrose. Be to, Teismo nuomone, pagrindinis Generalinės Asamblėjos prašyme suformuluotas klausimas negali būti laikomas tik dvišaliu Izraelio ir Palestinos reikalu. Jungtinėms Tautoms suteiktos tarptautinės taikos ir saugumo palaikymo galios ir atsakomybė, Teismo požiūriu, nulėmė tai, kad sienos statyba yra tiesiogiai susijusi su Jungtinėmis Tautomis. Teismas nurodė, kad prašymo tikslas buvo gauti išvadą, kuria remiantis Generalinė Asamblėja galėtų tinkamai įgyvendinti savo funkcijas. Išvados buvo prašyta dėl klausimo, kuris yra ypatingai glaudžiai susijęs su Jungtinėmis Tautomis ir apima žymiai platesnę sferą, nei vien dvišalis ginčas. Todėl Teismo nuomone, jo pateikta konsultacinė išvada neprilygsta principui, pagal kurį „apeinamas“ valstybės sutikimas dėl teismo ginčo sprendimo²¹⁴.

Iš Teismo jurisprudencijos neaišku, kada būtent galima būtų teigti, kad ignoruojamas minėtas valstybių būtino sutikimo principas, kadangi bet kuris dvišalis ginčas, keliantis grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui yra susijęs su JT Chartijos 39 straipsniu, ir todėl remiantis šia sistema dėl tokių ginčų iš esmės galima būtų prašyti konsultacinės išvados²¹⁵. Tarptautinio Teisingumo Teismo teisėja R. Higgins savo atskiroje nuomonėje nurodė, kad minėta išvada išplečia Teismo išdėstytą požiūrį Vakarų Sacharos byloje, kurioje Generalinei Asamblėjai rūpėjo gauti išvadą, užtikrinusią tinkamą jos funkcijų, susijusių su teritorijos dekolonizavimu, vykdymą. Tuo tarpu šios išvados prašyta ne siekiant patarimo dėl dekolonizacijos pareigų, bet vėliau, konsultacinės išvados pagrindu, norint įgyvendinti savo galias ginčui ar nesutarimui. Anot teisėjos, Teismas nepasisakydamas šiuo požiūriu savo išvados dalyje dėl tinkamumo, iš esmės veikia patikslino nei pritaikė egzistuojančią savo jurisprudenciją²¹⁶.

²¹² *The Statute of the Court of Justice. A Commentary*. Oxford: Oxford University Press, 2006, p. 1412

²¹³ *Cit. op.* 205

²¹⁴ *Ibid.*, 50 p.

²¹⁵ *Cit. op.* 60, p. 1412

²¹⁶ *Cit. op.* 205, Separate Opinion of Judge Higgins. Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/imwp/imwpframe.htm>> 12-13 p.

Tarptautinis Teisingumo Teismas tik vienu atveju padarė išvadą, jog būtų netinkama pateikti konsultacinę išvadą²¹⁷. Galima būtų paminėti Teismo pirmtako, Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo sprendimą Rytų Karelijos byloje, kai minėtas Teismas atsisakė pateikti konsultacinę išvadą, kadangi joje iškeltas klausimas buvo tiesiogiai susijęs su esminiu nesutarimu tarp Suomijos ir Sovietų Rusijos. Pastaroji valstybė tuo metu nebuvo nei Tautų Sąjungos, nei Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo Statuto dalyvė ir nedavė sutikimo nagrinėti šį klausimą Teisme, todėl atsakymas į klausimą būtų buvęs iš esmės tapatus sprendimui ginče tarp valstybių²¹⁸.

Galimi tokie atvejai, kai specialios tarptautinių organizacijų įstatų ar sutarčių nuostatos, kuriose minimos konsultacinės išvados, gali nustatyti, jog tam tikrais atvejais konsultacinės išvados tam tikroms procedūroms turės faktiškai privalomą pobūdį; tokiais atvejais įpareigojantis išvadų pobūdis grindžiamas minėtų konkrečių sutarčių nuostatomis²¹⁹. Matyt, Rytų Karelijos byloje nustatytas principas tikrai apsiriboja tik klausimu, turinčiu dvišalį pobūdį ir neapima visos valstybių tarptautinės bendrijos, ypač Jungtinių Tautų, todėl ginčas dėl dvišalės sutarties aiškinimo galėtų būti geras pavyzdys iliustruojant, kada prašymas pateikti konsultacinę išvadą galėtų būti traktuojamas kaip taisyklės, pagal kurią jurisdikcija ginčiuose tarp valstybių turi būti paremta valstybių sutikimu, „apėjimas“. Ir visais atvejais, kai klausimas yra susijęs su kylančia grėsme tarptautinei taikai ir saugumui, prašymas pateikti konsultacinę išvadą pagal Teismo jurisprudenciją negalėtų būti traktuojamas kaip valstybių sutikimo principo ignoravimas²²⁰.

2.4. Teismo diskrecija pateikti konsultacinę išvadą

2.4.1. Bendros pastabos

Tarptautinio Teisingumo Teismo Statuto 65 straipsnis nurodo: „Teismas gali pateikti konsultacinę išvadą bet kokiame teisės klausime, jei to prašo kuri nors tarptautinė institucija ar organizacija, kurioms Jungtinių Tautų Įstatai suteikia teisę pateikti tokį prašymą, arba remdamiesi šiais Įstatais“. Taigi šioje straipsnio dalyje panaudota formuluotė „gali pateikti“ (angl. - *may give*) neįpareigoja Teismo patenkinti prašymą. JT Chartijos 96 straipsnis, nors ir

²¹⁷ Konsultacinė išvada dėl valstybės branduolinio ginklo panaudojimo ginkluotame konflikte teisėtumo (1996m.): šioje išvadoje nebuvo svarstoma valstybių sutikimo problema, o prašymas pateikti šią išvadą buvo atmestas dėl to, kad pateiktas klausimas nepriklausė išvados prašiusios Pasaulinės Sveikatos Organizacijos kompetencijai. *Cit. op.* 203

²¹⁸ *Cit. op.* 145, p. 240

²¹⁹ *Cit. op.* 60, p. 1411

²²⁰ *Ibid.*, p. 1413

aiškiai nenustato tokios Teismo teisės, turėtų būti aiškinamas panašiai: kitokiu atveju Teismo Statuto 65 straipsnio 1 dalyje pavartotas žodis „gali“ netektų prasmės. Jau minėta, kad Tarptautinio Teisingumo Teismo Statutas yra neatskiriama JT Chartijos dalis, todėl negali kilti jokių abejonių dėl to, kad platesnė Statuto 65 straipsnio formuluoatė galėtų būti traktuojama kaip prieštaraujanti Chartijos 96 straipsniui. Be to, pats 96 straipsnis nenustato ir nepaaiškina, kokia apimtimi Teismas gali įgyvendinti savo konsultacinę funkciją²²¹.

Nors Teismo statuso ir veiklos reglamentavimas įtvirtina diskreciją atsisakyti jam pateikto prašymo dėl konsultacinės išvados, jis, vis dėlto, nuo jo įsteigimo įsigaliojus JT Chartijai, dar niekada nėra pasinaudojęs tokia savo teise. Teismas visada pabrėžė, jog jis turi sąmoningai suvokti savo, kaip pagrindinio Jungtinių Tautų teismo organo, atsakomybę pagal Chartijos 92 straipsnį, ir todėl iš esmės neturėtų atsisakyti pateikti konsultacinę išvadą. Tik įtikinamos priežastys galėtų sąlygoti tokį atsisakymą. Teismas nurodė, kad jo gyvavimo istorijoje, nėra buvę nė vieno atvejo, kai jis atsisakė pateikti konsultacinę išvadą remdamasis tokia savo diskrecine teise, ir dar kartą pabrėžė, kad jo atsisakymas pateikti konsultacinę išvadą dėl branduolinio ginklo naudojimo teisėtumo Pasaulinei Sveikatos Organizacijai buvo grindžiamas jurisdikcijos nebuvimu²²² toje byloje. Tik tais atvejais, kai prašymas ne tik būtų „netinkamas“ ar apsunkintų Teismo veiklą, tačiau iš esmės būtų nesuderinamas su jo teismine funkcija, Teismas galėtų konstatuoti esant „įtikinamą priežastį“, galinčią nulemti jo atsisakymą pateikti konsultacinę išvadą²²³.

2.4.2. Tiesiogiai susiję faktai ir įrodymai

Teismas pastebėjo, kad klausimas, ar turimų įrodymų pakanka konsultacinei išvadai pateikti, turi būti sprendžiamas kiekvienoje konkrečioje instancijoje. Savo išvadose Dėl Vakarų Sacharos ir Teisinių sienos statybos okupuotoje Palestinos teritorijoje padarinių, Teismas išaiškino, kad tokiais atvejais lemiamą yra tai, ar „Teismas turi pakankamai informacijos ir įrodymų, įgalinančių jį padaryti bešališką išvadą dėl ginčijamo klausimo ar fakto, kurį nustatyti būtina norint pateikti išvadą, jo teisminį pobūdį atitinkančiomis sąlygomis“²²⁴. Nuolatinis Tarptautinis Teisingumo Teismas Rytų Karelijos procese

²²¹ Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-557

²²² Teismas pabrėžė, kad „savo diskrecinę teisę jis gali įgyvendinti tik tuomet, kai, visų pirma, nustatys, kad turi jurisdikciją nagrinėti prašyme pateiktą klausimą; jei Teismo jurisdikcijos nėra, diskrecinės teisės įgyvendinimo klausimas apskritai nekyla“. *Cit. op.* 3, 14 p.

²²³ *Cit. op.* 60, p. 1411

²²⁴ *Cit. op.* 205, 56 p.

nusprendė atsisakyti pateikti išvadą *inter alia* dėl to, kad pateiktas klausimas „buvo dėl fakto, kurio nebūtų galima išaiškinti neišklausius abiejų pusių“²²⁵.

Faktų ir įrodymų nepakankamumas ginčytas jau minėtoje konsultacinėje išvadoje dėl sienos statybos Palestinoje Teismui. Šio konsultacinio proceso metu Teismui buvo pateikta JT Generalinio Sekretoriaus ataskaita, su papildoma medžiaga, apimančia ne tik detalią informaciją dėl sienos statybos eigos, bet ir tokios statybos humanitarinio bei socialinio-ekonominio poveikio Palestinos gyventojams. Teismas taip pat pažymėjo, kad Izraelio rašytiniai pranešimai, nors ir iš esmės apsiribojantys jurisdikcijos bei teismo tinkamumo klausimais, numatė pastabas kitais klausimais, įskaitant Izraelio susirūpinimą saugumo sąlygomis, ir buvo papildyti atitinkamais priedais. Todėl Teismas nusprendė, kad jis jau prieš tai turėjo pakankamai informacijos ir įrodymų, įgalinančių jį Generalinei Asamblėjai pateikti prašomą konsultacinę išvadą. Be to, Teismo nuomone, tas faktas, kad kiti gali įvertinti ir interpretuoti esamus faktus subjektyviai ar politiškai, negali būti teisinis argumentas Teismui atsisakyti savo teisminės užduoties. Todėl šioje išvadoje, Teismo požiūriu, buvo pakankamai informacijos, kad būtų galima pateikti prašomą išvadą²²⁶.

2.5. Kiti, su Teismo konsultacine funkcija susiję, klausimai

Teismo pareiškimai, padaryti konsultacinėje išvadoje, nepaisant jų neprivalomo pobūdžio, paprastai turi svarbų teisinį poveikį. Pateiktomis išvadomis paprastai savo veikloje vadovaujasi JT institucijos. Praktiškai galima būtų sakyti, kad yra įsitvirtinusi tam tikra praktika, pagal kurią JT Generalinė Asamblėja remdamasi jos prašymu Teismo pateiktomis konsultacinėmis išvadomis priima rezoliucijas²²⁷. Jau buvo minėta, jog privalomas konsultacinių išvadų pobūdis gali būti nustatytas specialiose sutartyse ar tarptautinių organizacijų aktuose. Pavyzdžiui, privalomos yra su Tarptautinės Darbo Organizacijos (TDO) Administracinio Tribunolo sprendimų peržiūra susijusios konsultacinės išvados (TDO

²²⁵ *Cit. op.* 205

²²⁶ Vis dėlto šioje byloje buvo ir kitokių nuomonių. Teisėjas Buergenthal teigė, kad Teismas turėjo pasinaudoti savo diskrecija ir atsisakyti pateikti prašomą konsultacinę išvadą dėl sienos statybos teisinių padarinių. Jis pabrėžė, kad Teismas neturėjo pakankamų faktinių pagrindų savo plačioms išvadoms padaryti. Ypatingai dėl to, kad Teismas neturėjo „visų faktų, tiesiogiai liečiančių Izraelio teisėtą savigynos teisės, karinio būtinumo ir saugumo klausimus, kuriuos nulėmė pasikartojantys mirtini teroristiniai išpuoliai iš okupuotos Palestinos teritorijos Izraelyje ir prieš jį“. *Cit. op.* 205, Declaration of Judge Buergenthal. Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/iccjwww/idocket/imwp/imwpframe.htm>>

²²⁷ Pirmą kartą tai buvo padaryta 1948 m. gruodžio 8 d. konsultacinės išvados Dėl sąlygų valstybės narystei Jungtinėse Tautose pagrindu priėmus rezoliuciją 197 (A) (III), kurioje Generalinė Asamblėja rekomendavo kiekvienam Saugumo Tarybos ir Generalinės Asamblėjos nariui įgyvendinant savo balsavimo dėl naujų narių priėmimo teisę, veikti atsižvelgiant į Teismo išvadą. – *Cit. op.* 60, p. 1415

Administracinio Tribunolo Statuto XII straipsnis²²⁸). 1955 m. JT Administracinio Tribunolo Statuto redakcija numatė, kad Generalinis Sekretorius turi įgyvendinti Teismo išvadą, arba reikalauti sušaukti Tribunalą tam, kad jis patvirtintų savo arba priimtų naują, Teismo išvadą atitinkantį, sprendimą (JT GA panaikino šį JT Administracinio Tribunolo Statuto straipsnį 1996 m. vasario 29 d., priėmusi rezoliuciją 50/54). Tokiu atveju Teisingumo Teismo funkcijos praktiškai supanašėja su kasacinio teismo funkcijomis, pagal kurias jis kompetentingas konstatuoti, kad žemesniojo teismo sprendimas yra nepagrįstas ir negalioja. Tačiau vargu, ar tokia Teismo kompetencija yra suderinama su jo konsultacine funkcija ir todėl dažnai kritikuojama. Teisingumo Teismo prašoma peržiūrėti sprendimus aiškiai nurodytais sprendimo negaliojimo pagrindais - tokiais atvejais, konsultacinė kompetencija tampa tam tikru pakaitalu neegzistuojančiai Teismo, kaip antrosios instancijos teismo, jurisdikcijai²²⁹.

Kitas aktualus klausimas yra dėl Teisingumo Teismo galimybės kontroliuoti JT Generalinės Asamblėjos ir Saugumo Tarybos aktų teisėtumą. Vienareikšmiško atsakymo į šį klausimą nėra, kadangi JT Chartija ir Teismo Statutas tokios kontrolės galimybės nenustato, tačiau jos aiškiai ir neuždraudžia. Galima būtų tik paminėti, jog 1971 m. konsultacinėje išvadoje dėl Nabijos tarptautinio statuso Teismas pareiškė neturįs teisminės kontrolės ir negalįs būti kitų JT institucijų sprendimų apeliacine instancija²³⁰. Taip pat byloje tarp Bosnijos ir Hercegovinos bei Jugoslavijos buvo nagrinėjamas klausimas, ar Saugumo Tarybos rezoliucijos, įvedusios ginklų embargą Bosnijai teisėtumas gali būti svarstomas tuo pagrindu, jog šios rezoliucijos susilpnino savigynos teisę prieš agresorių²³¹. Apskritai klausimas dėl Teismo galių peržiūrėti JT ST rezoliucijas kilo neseniai, kadangi per visą Šaltojo karo laikotarpį ST pagal Chartijos VII skyrių jų priėmė labai nedaug. Tačiau pastaraisiais metais išaugęs tokių sprendimų skaičius paskatino debatus dėl Teisingumo Teismo galių juos peržiūrėti. Teisingumo Teismo praktikoje dėl jo santykio su kitomis JT institucijomis, įskaitant ir Saugumo Tarybą, yra nusistovėjęs precedentas: tai, kad Teismas neturi galių svarstyti Saugumo Tarybos priimtų aktų (rezoliucijų) teisėtumo buvo patvirtinta

²²⁸ TDO Administracinio Tribunolo Statutas. Prieiga per internetą:

<<http://www.ilo.org/public/english/tribunal/stateng.htm#Statute%20of%20the%20Administrative%20Tribunal>>

²²⁹ *The Charter of the United Nations. A Commentary (II)*. Oxford: Oxford University Press, 2002, p. 1189

²³⁰ Tarptautinio Teisingumo Teismo 1971-06-21 konsultacinė išvada Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276. Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/i/decisions/isummaries/inamsummary710621.htm>> 87-116p.

²³¹ *Cit. op.* 110

Teisingumo Teismo Pietvakarių Afrikos²³² ir JT tam tikrų patirtų išlaidų²³³ konsultacinėse išvadose. Nepaisant to, teisinėje literatūroje galima rasti nemažai kritikos dėl visiško galimybės rezoliucijas peržiūrėti Teisme atmetimo. Kaip kontraargumentas nusistovėjusiai praktikai pateikiamas tas faktas, jog JT Chartija nenumato Teisingumo Teismo kompetencijos „varžytis“ su Saugumo Taryba, kaip tai yra nustatyta dėl JT Generalinės Asamblėjos pagal Chartijos 12 straipsnį²³⁴, taip pat tai, jog pagal JT Chartijos 1 ir 24 straipsnius ST užtikrina tarptautinės taikos ir saugumo palaikymą remdamasi teisingumo ir tarptautinės teisės principais. Pažymima ir tai, jog Saugumo Taryba gana liberaliai aiškino JT Chartiją savo veiksmus sankcionuodama „numanomų galių“ doktrina²³⁵. Todėl keliamas visai logiškas klausimas, kodėl ir Teisingumo Teismas negalėtų pasinaudoti šiuo pavyzdžiu plėtodamas savo galias. Galiausiai, pagal analogiją bandoma remtis ir valstybių vidaus teise, pagal kurią daugelis nacionalinių teismų įgyvendina teisminę teisėtumo kontrolę neturėdami aiškaus, ribas tarp vykdomosios ir teisminės valdžių nustatančio, konstitucinio pagrindo²³⁶.

²³² *Cit. op.* 231

²³³ Tarptautinio Teisingumo Teismo 1962-07-20 konsultacinė išvada Certain Expenses of the United Nations.

Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/isummaries/iceunsummary620720.htm>>

²³⁴ Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-557

²³⁵ Plačiau žr.: ŽALIMAS, D.; ŽALTAUSKAITĖ-ŽALIMIENĖ, S.; PETRAUSKAS, Z.; SALADŽIUS, J. *Tarptautinės organizacijos*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 290-295

²³⁶ DUGARD, J. *Judicial Review of Sanctions. United Nations Sanctions and International Law*. Hague: Kluwer Law International, 2001, p. 83-87

3. Teismo kompetencija spręsti ex officio

Pagal visuotinai pripažintą principą Tarptautinis Teisingumo Teismas, kaip ir bet kuris kitas tarptautinis teismas, turi teisę kilus ginčui spręsti dėl savo jurisdikcijos (*Compétence de la Compétence*)²³⁷. Tai dar vadinama kompetencija spręsti *ex officio* arba *proprio motu*, ir šią teisę Teismas įgyvendina remdamasis Teismo Statuto 36 straipsnio 6 dalimi (ir šį straipsnį detalizuojančia Teisingumo Teismo Reglamento 79 straipsnio nuostata²³⁸) ginčų tarp valstybių bylose ir papildomai Statuto 68 straipsniu – konsultaciniuose procesuose. Teisingumo Teismas ne kartą rėmėsi šia visuotinai pripažinta tarptautinės teisės taisykle. Savo sprendime Nottebom byloje jis nurodė, jog Teismo Statuto 36 straipsnio 6 dalies nuostata – bendrai priimta tarptautinės teisės taisyklė pagal kurią tarptautiniai teismai turi teisę nuspręsti dėl savo pačių jurisdikcijos ir tai darydami gali aiškinti jų jurisdikciją pripažįstančius atitinkamus teisės aktus²³⁹.

Byla negali būti nagrinėjama iš esmės, kol nenustatyta, jog Teismas tam turi įgaliojimus. Valstybė atsakovė gali netiesiogiai pripažinti Teismo jurisdikciją, net jei prieš ją pareikštame skunde tiksliai nenurodomas joks Teismo jurisdikciją pagrindžiantis dokumentas, atsakydama į tokį skundą ar nepareikšdama jokių preliminarių prieštaravimų (*forum prorogatum*, Teismo Reglamento 38 straipsnio 5 dalis²⁴⁰). Be to, jei valstybė sąmoningai susilaikyto nuo teisminės gynybos, kaip tai padarė JAV Nikaragvos byloje nesiremdama Connally išlyga²⁴¹, Teismui nėra jokio pagrindo tapti atsakovo „gynėju“. Vis dėlto Teismas turi nustatyti, ar jis tikrai turi pagrindą nagrinėti jam pateiktą skundą ir kokia apimtimi. Kaip pavyzdžiui, Teherano įkaitų byloje Teismas savo iniciatyva analizavo, ar tai, jog JAV Saugumo Tarybai perdavė savo ginčą su Iranu, kaip nors galėjo paveikti jo teisę

²³⁷ Pvz., Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos, iš dalies pakeistos protokolu Nr. 11, 32 straipsnis dėl Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisdikcijos nurodo, kad „kilus ginčui dėl Teismo jurisdikcijos, Teismas pats jį išsprendžia“. – VADAPALAS, V. *Tarptautinė Teisė. Pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija*. Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 229-239

²³⁸ *Cit. op.* 3

²³⁹ SLOMANSON, W.R. *Fundamental Perspectives on International Law*. Fourth Edition. Wadsworth: Thomson West, 2003, p. 339

²⁴⁰ *Cit. op.* 3

²⁴¹ Tarptautinio Teisingumo Teismo 1984-1991 m. sprendimas byloje Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/inus/inusframe.htm>>

įgyvendinti savo teismines funkcijas²⁴². Kosovo byloje Teismas kaip esminį nagrinėjo klausimą dėl Jugoslavijos deklaracijoje dėl jurisdikcijos pripažinimo padarytos laiko išlygos, ir nusprendė, jog neturėjo jurisdikcijos nustatyti laikinasias priemones, nepaisant to, jog viena iš atsakovių (Belgija) nelaiškė minėtos išlygos kliūtimi Jugoslavijai pateikti skundą²⁴³. Kita vertus Teismas neturi pareigos ieškoti jo jurisdikciją pagrindžiančių nuostatų, kuriomis nesiremia pats ieškovas. Tačiau kadangi jurisdikcija yra būtina prielaida Teismui nagrinėti bylą iš esmės, Teismas visais atvejais turėtų įsitikinti, jog jis yra kompetentingas priimti sprendimą.

Galima būtų dar pastebėti, jog net ir tais atvejais, kai Teismas paneigė turįs jurisdikciją, jis vis dėlto pažymėjo, jog šalys visais atvejais yra atsakingos už savo veiksmus, pažeidžiančius kitų valstybių teises, ir lieka įpareigotos bet kurį ginčą sureguliuoti taikiai, net ir nesant Tarptautinis Teisingumo Teismo jurisdikcijos²⁴⁴.

²⁴² Tarptautinio Teisingumo Teismo 1980-05-24 sprendimas byloje United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran (United States v. Iran) (1979-1981). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/icasest/iusir/iusirframe.htm>>

²⁴³ Tarptautinio Teisingumo 1999-2004 Teismo sprendimas byloje Legality of Use of Force (Serbia and Montenegro v. Belgium). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/iybe/iybeframe.htm>>

²⁴⁴ *The Charter of the United Nations. A Commentary (II)*. Oxford: Oxford University Press, 2002, p. 1157

IŠVADOS

1) Taigi galima būtų teigti, jog, viena vertus, Tarptautinio Teisingumo Teismo Statuto 34 straipsnio 1 dalis, tokia, kokia ji yra šiandien, neatspindi šiuolaikinės tarptautinės teisės realijų, kadangi tarptautinės organizacijos jau ne vieną dešimtmetį yra pripažįstamos tarptautinės teisės subjektais. Todėl įvertinus pastarojo laiko tendencijas ir turint omenyje tai, jog valstybės dabar yra tik vienos, bet ne vienintelės, aktyvių tarptautinės teisės dalyvių, tikslinga atrodytų nepabijoti atsisakyti kiek pasenusios, tačiau vis dar tvirtai tarp valstybių vyraujančios, tarptautinės teisės subjektiškumo koncepcijos bei numatyti tarptautinių organizacijų teisę būti pilnavertėmis Tarptautinio Teisingumo Teismo bylų šalimis. Kita vertus, negalima būtų ignoruoti ir to fakto, jog Tarptautinis Teisingumo Teismas buvo įkurtas būtent ginčams tarp valstybių nagrinėti, todėl kai kurie pasiūlymai visiškai atverti Teismo ginčų procedūras tarptautinėms organizacijoms, o ypatingai asmenims, neretai traktuojami pesimistiškai.

2) Atsižvelgiant į išaugusį JTO valstybių narių skaičių ir tai, jog ši organizacija tapo universali tikraja to žodžio prasme, Teismo Statuto 35 straipsnis, ir būtent jo 2 dalis, dėl nepriklausomų valstybių galimybės tapti Teismo nagrinėjamų bylų šalimis, beveik neteko savo praktinės reikšmės. Tačiau ši Statuto nuostata gali būti aktuali tais atvejais, kai subyra senos valstybės ir jų vietoje susikuria naujos. Taip pat svarbu pažymėti, jog tai, kad valstybės yra Tarptautinio Teisingumo Teismo Statuto dalyvės, dar nereiškia jų sutinkimo dėl Teismo jurisdikcijos konkreitiems ginčams pripažinimo. Dalyvavimas Statute tik suteikia šioms valstybėms teisę būti tinkamomis bylinėjimosi Teisme šalimis. Tam, kad būtų pripažinta Teisingumo Teismo jurisdikcija, reikalingas atskiras tokių valstybių pareiškimas dėl sutikimo.

3) Galima pastebėti, jog Teisingumo Teismo jurisdikcijos fakultatyvinis pobūdis vertinamas nebe taip palankiai, kaip anksčiau, kai valstybės sudarė centrinę visos tarptautinės teisės sistemos ašį. Jau dabar pastebimos tendencijos tarptautinėms teisinėms institucijoms suteikti labiau apibrėžtą privalomą jurisdikciją. Visų pirma, tai atsispindi regioniniu lygiu – privaloma jurisdikcija, nors ir tam tikrose ribose, yra suteikta Europos Žmogaus Teisių Teismui ir Europos Bendrijų Teisingumo Teismui. Vis dėlto nebūtų galima drąsiai teigti, jog pastebimi kokie nors radikalesni šios sferos pokyčiai: valstybės ir toliau vengia pateikti Teismui nagrinėti tam tikrus politiškai „jautrius“ klausimus, jos palankiau vertina kitų

tarptautinių arbitražų lankstumą palyginus su privalomąja jurisdikcija. Taip pat tai, jog valstybės vienos kitas įtraukia į Teisingumo Teismo bylų procesus dažnai jų vertinama kaip nedraugiškas poelgis.

4) Nežiūrint į Tarptautinio Teisingumo Teismo indėlį tarptautinei teisei nagrinėjant bei sprendžiant ginčus tarp valstybių, šio Teismo, kaip pagrindinės JT teisminės institucijos, vaidmuo taikos ir saugumo palaikymo srityje nėra labai žymus. Vis dėlto negalima nepastebėti per pastaruosius metus išaugusio bylų skaičiaus ir Teismui perduotų ginčų įvairovės. Todėl aktualus tampa klausimas dėl galimybės valstybėms peržiūrėti savo pareiškimus dėl Teismo privalomos jurisdikcijos pripažinimo ir persvarstyti šiuose pareiškimuose padarytas išlygas - galbūt jas visiškai atšaukti, ar bent jau panaikinti kai kurias iš jų.

5) Teikdamas savo konsultacines išvadas Teismas yra susaistytas tų pačių tarptautinės teisės taisyklių ir tų pačių tarptautinės teisės šaltinių, kurie taikomi sprendžiant ginčus tarp valstybių. Konsultacinės funkcijos tikslas yra įtakoti atitinkamų institucijų bei, tam tikrais atvejais, į klausimo nagrinėjimą įsitraukusių valstybių veiklos suderinamumą su atitinkamomis tarptautinės teisės nuostatomis. Teismo konsultacine funkcija taip pat siūloma naudotis siekiant išvengti prieštaringos jurisprudencijos, kuri pastaruoju metu atsiranda dėl augančio įvairių tarptautinių teismų skaičiaus.

6) Dabar Teismo išvados prašyti turi teisę visos pagrindinės JT institucijos, Tarpresisijinis GA komitetas, 15 JT specializuotų įstaigų ir autonominė TATENA organizacija. Pastaruoju metu neretai svarstoma galimybė kompetenciją kreiptis konsultacinės išvados suteikti ir JT Generaliniam Sekretoriui – atsižvelgiant į plačią šio pareigūno vykdomos veiklos apimtį, atrodytų pateisinama suteikti jam tokius įgaliojimus ir šitaip sustiprinti ne tik paties GS, bet kartu visos Jungtinių Tautų Organizacijos vaidmenį.

7) Savo konsultacinėse išvadose Teismas apibrėžė ir išaiškino nemažai su šia kompetencija susijusių ir jos tolesniam tinkamam įgyvendinimui reikalingų sąvokų bei sąlygų. Teismas nurodė, jog jo konsultacinėse išvadose nagrinėjams teisės klausimas – tai teisės terminais išreikštas, tarptautinės teisės problemas iškeliantis ir pagal savo pobūdį reikalaujantis teise pagrįsto atsakymo klausimas. Taip pat Teismas pabrėžė, jog politiniai klausimo motyvai ar kiti aspektai nepanaikina jo, kaip teisinio klausimo pobūdžio, o abstraktus ar neaiškus klausimo pobūdis nėra kliūtis Teismui pateikti savo konsultacinę išvadą – aiškumo stoka yra būtent ta priežastis dėl kurios kreipiamasi į Teismą.

8) Nepaisant diskrecinės teisės teikti konsultacines išvadas, Teismas, vis dėlto, nuo jo įsteigimo įsigaliojus JT Chartijai, dar niekada nėra pasinaudojęs tokia savo teise, pabrėždamas, jog jis turi sąmoningai suvokti savo, kaip pagrindinės Jungtinių Tautų teisminės institucijos, atsakomybę pagal Chartijos 92 straipsnį, ir todėl iš esmės neturėtų atsisakyti pateikti konsultacinę išvadą. Tik įtikinamos priežastys galėtų sąlygoti tokį atsisakymą, t.y. tik tais atvejais, kai prašymas pateikti išvadą ne tik būtų „netinkamas“ ar apsunkintų Teismo veiklą, tačiau iš esmės būtų nesuderinamas su jo teismine funkcija.

9) Nors Tarptautinio Teisingumo Teismo teikiamos konsultacinės išvados neturi privalomojo pobūdžio, JT institucijos jomis paprastai vadovaujasi vykdydamos savo veiklą, o šitaip konsultacinės išvados neišvengiamai gali paveikti ir valstybes. Reikia pastebėti, jog Tarptautinis Teismas nėra apeliacinė ar kasacinė kitų teisminių institucijų instancija, nors kai kurių tribunolų veiklą reglamentuojančių teisės aktų nuostatos ir gali kelti tam tikrų abejonių. Taip pat Teismas neturi teisės peržiūrėti JT GA ar ST priimamų aktų teisėtumo.

10) Tarptautinio Teisingumo Teismo vaidmens stiprinimas bei jo vykdomų funkcijų efektyvumo skatinimas turėtų būti nagrinėjamas bendrai visos Jungtinių Tautų Organizacijos sistemos reformos kontekste, siekiant užtikrinti ir garantuoti pagrindinių JT principų laikymąsi – kad visos valstybės JT narės stengtųsi tarpusavio ginčus spręsti taikiomis priemonėmis nekeldamos grėsmės visuotinei tarptautinei taikai, saugumui bei teisingumui.

LITERATŪROS SĄRAŠAS:

Teisės norminiai aktai:

1. Tautų Sąjungos Statutas. Prieiga per internetą:
<<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/leagcov.htm>>;
2. Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo Teismo Statutas. Prieiga per internetą:
<<http://wiretap.area.com/Gopher/Gov/Treaties/League/league.jus>>;
3. Tarptautinio Teisingumo Teismo Reglamentas. Prieiga per internetą: <http://www.icj-cij.org/icjwww/ibasicdocuments/ibasictext/ibasicrulesofcourt_20050929.htm>;
4. Tarptautinės Darbo Organizacijos Administracinio Tribunolo Statutas. Prieiga per internetą:
<<http://www.ilo.org/public/english/tribunal/stateng.htm#Statute%20of%20the%20Administrative%20Tribunal>>;
5. Hagos Konvencija dėl taikaus tarptautinių ginčų sureguliuavimo. Prieiga per internetą:
<<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/pacific.htm>>;
6. Konvencija dėl genocido nusikaltimo prevencijos ir baudimo už jį. Prieiga per internetą:
<http://www.un.org.yu/pdf_int_konv/int_hr_conv/Convention_on_Genocid.pdf>;
7. Tarptautinė Konvencija prieš įkaitų paėmimą. Prieiga per internetą:
<http://www.unodc.org/unodc/terrorism_convention_hostages.html>;
8. Rėminė Jungtinių Tautų Konvencija dėl klimato pokyčių. Prieiga per internetą:
<<http://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf>>;
9. Europos Konvencija dėl taikaus ginčų sureguliuavimo. Prieiga per internetą:
<<http://www1.umn.edu/humanrts/peace/docs/europeace.html>>;
10. Amerikos Sutartis dėl taikaus sureguliuavimo „Bogotos Paktas“. Prieiga per internetą:
<<http://www.oas.org/juridico/english/treaties/a-42.html>>;
11. Fakultatyvinis protokolas Dėl privalomo ginčų sureguliuavimo prie Vienos konvencijos Dėl diplomatinių santykių. Prieiga per internetą:
<http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_1_1961_disputes.pdf>;
12. Fakultatyvinis protokolas Dėl privalomo ginčų sureguliuavimo prie Vienos konvencijos Dėl konsulinių santykių. Prieiga per internetą:
<http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_2_1963_disputes.pdf>;
13. Vienos konvencija Dėl diplomatinių santykių – Valstybės žinios, 1999, Nr. 83 – 2455;
14. Vienos konvencija Dėl konsulinių santykių – Valstybės žinios, 1999, Nr.83-2456;
15. Konvencija Dėl Jungtinių Tautų privilegijų ir imunitetų. Valstybės žinios, 1999, Nr. 83 – 2457;
16. Jungtinių Tautų Chartija. Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-557;
17. Tarptautinio Teisingumo Teismo Statutas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-557;
18. Vienos konvencija „Dėl tarptautinių sutarčių“. Valstybės žinios, 2002, Nr. 13-480;
19. Jungtinių Tautų Jūrų teisės konvencija. Valstybės žinios, 2003, Nr. 107-4786
20. JT Saugumo Tarybos 1946 m. rezoliucija dėl Tarptautinio Teisingumo Teismo. Prieiga per internetą:
<<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/036/72/IMG/NR003672.pdf?OpenElement>>;

21. JT Generalinės Asamblėjos 1950 m. rezoliucija Nr. 377(V) “Vienybė taikos labui”.
Prieiga per internetą:
<<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/059/75/IMG/NR005975.pdf?OpenElement>>;
22. JT Generalinės Asamblėjos 1989 m. rezoliucija Nr. 44/23. Prieiga per internetą:
<<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/547/82/IMG/NR054782.pdf?OpenElement>>

Specialioji literatūra:

1. AKEHURST, M.; MALANCHUK, P. *Šiuolaikinės Tarptautinės Teisės Įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2000;
2. ALEXANDROV, S.A. *Reservations in Unilateral Declarations Accepting the Compulsory Jurisdiction of the International Court of Justice*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1995;
3. BROWNLIE, I. *Principles of Public International Law*. Sixth Edition. New York: Oxford University Press, 2003;
4. BUERGENTHAL, T.; MAIER, H.G. *Public International Law In A Nutshell*. St. Paul: West Publishing Company, 1991;
5. CARTER, B.E.; TRIMBLE, P.R. *International Law*. Little, Brown and Company, 1991;
6. COLLIER, J.; LOWE, V. *Ginčų sprendimas Tarptautinėje Teiseje. Institucijos ir procedūros*. Eugrimas, 2002;
7. DUGARD, J. *Judicial Review of Sanctions. United Nations Sanctions and International Law*. Hague: Kluwer Law International, 2002;
8. *Europos Sąjunga. Steigimo dokumentai ir Sutartis dėl Konstitucijos Europai*. Vilnius: Eugrimas, 2005;
9. FRANEK, T.M. *Fairness in International Law and Institutions*. Oxford: Clarendon Press, 1995;
10. GAREIS, S.B.; VARWICK, J. *The United Nations. An Introduction*. New York: Palgrave Macmillan, 2005;
11. HIGGINS, R. *Problems and Process. International Law and How We Use It*. Oxford: Clarendon Press, 1994;
12. KRIVICKAS, D. *Nuolatinis Tarptautinio Teisingumo Tribunalas*. Kaunas: „Spindulio“ spaustuvė, 1935;
13. ROSENNE, S. *The World Court. What it is and how it works*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1995;
14. SCHARF, M.P. *The Law of International Organizations. Problems and Materials*. Durham: Carolina Academic Press, 2001;
15. SHAW, M.N. *International Law*. Fifth Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2003;
16. SCHWEBEL, S.T. *Justice in International Law. Selected Writings*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994;
17. SLOMANSON, W.R. *Fundamental Perspectives on International Law*. Fourth Edition. Wadsworth: Thomson West, 2003;
18. *The Charter of the United Nations. A Commentary (II)*. Oxford: Oxford University Press, 2002;

19. *The International Court of Justice. Questions and answers about the principal judicial organ of the United Nations.* New York: United Nations, 2000;
20. *The Statute of the International Court of Justice. A Commentary.* Oxford: Oxford University Press, 2006;
21. VADAPALAS, V. *Tarptautinė Teisė: Bendroji Dalis.* Vilnius: Eugrimas, 1998;
22. VADAPALAS, V. *Tarptautinė teisė. Pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija.* Vilnius: Eugrimas, 2003;
23. VADAPALAS, V. *Tarptautinė Teisė.* Vilnius: Eugrimas, 2006;
24. VICUÑA, F.O. *International Dispute Settlement in an Evolving Global Society. Constitutionalization, Accessibility, Privatization.* Cambridge: Cambridge University Press, 2001;
25. ZIRING, L.; ROBERT, R.; PLANO, J. *United Nations. International Organization and World Politics.* Fourth Edition. Belmont: Thomson Wadsworth, 2005;
26. ŽALIMAS, D.; ŽALTAUSKAITĖ-ŽALIMIENĖ, S.; PETRAUSKAS, Z.; SALADŽIUS, J. *Tarptautinės Organizacijos.* Vilnius: Justitia, 2001;

Praktinė medžiaga:

Tarptautinio Teisingumo Teismo sprendimai bylose tarp valstybių:

1. Corfu Channel (United Kingdom v. Albania) (1947-1949). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/icc/iccframe.htm>>;
2. Ambatielos (Greece v. United Kingdom) (1951-1953). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/isummaries/iguksummary530519.htm>>;
3. Anglo-Iranian Oil Co. (United Kingdom v. Iran) (1951-1952). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/isummaries/iukisummary520722.htm>>;
4. Certain Norwegian Loans (France v. Norway) (1955-1957). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/isummaries/ifnsummary570706.htm>>;
5. Right of Passage over Indian Territory (Portugal v. India) (1955-1960). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/isummaries/ipoisummary600412.htm>>;
6. Interhandel (Switzerland v. United States) (1957-1959). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/isummaries/isusummary571024.htm>>;
7. Aerial Incident of 27 July 1955 (Israel v. Bulgaria) (1957-1959). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/isummaries/iibsummary590526.htm>>;
8. South West Africa (Ethiopia v. South Africa; Liberia v. South Africa) (1960-1966). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/isummaries/ilsaesasummary621221.htm>>;
9. Northern Cameroons (Cameroons v. United Kingdom) (1961-1963). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/isummaries/icuksummary631202.htm>>;
10. Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited (Belgium v. Spain) (1962-1970). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/isummaries/ibtsummary640724.htm>>;
11. Appeal Relating to the Jurisdiction of the ICAO Council (India v. Pakistan) (1971-1972). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/iip/iipframe.htm>>;
12. Nuclear Tests (Australia v. France) Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/iaf/iafframe.htm>>;
13. Aegean Sea Continental Shelf (Greece v. Turkey) (1976-1978). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/igt/igtframe.htm>>;
14. United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran (United States v. Iran) (1979-1981). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/iusir/iusirframe.htm>>;

15. Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America) (1984-1991). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/inus/inusframe.htm>>;
16. Certain Phosphate Lands in Nauru (Nauru v. Australia) (1989-1993). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/inaus/inausframe.htm>>;
17. Maritime Delimitation and Territorial Questions between Qatar and Bahrain (Qatar v. Bahrain) (1991-2001). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/iqb/iqbframe.htm>>;
18. Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America) (1992-2003). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/iop/iopframe.htm>>;
19. Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria (Cameroon v. Nigeria: Equatorial Guinea intervening) (1994-2002). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/icn/icnframe.htm>>;
20. Fisheries Jurisdiction (Spain v. Canada) (1995-1998). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/iec/iecframe.htm>>;
21. Legality of Use of Force (Serbia and Montenegro v. Netherlands) (1999-2004). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/iyne/iyneframe.htm>>;
22. Legality of Use of Force (Serbia and Montenegro v. Belgium) (1999-2004). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/iybe/iybeframe.htm>>;
23. Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Croatia v. Yugoslavia) (1999-). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/icry/icryframe.htm>>;
24. Application for Revision of the Judgment of 11 July 1996 in the Case concerning *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Yugoslavia), Preliminary Objections* (Yugoslavia v. Bosnia and Herzegovina) (2001-2003). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/iybh/iybhframe.htm>>;
25. Certain Property (Liechtenstein v. Germany) (2001-2005). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/ila/ilaframe.htm>>;
26. Certain Criminal Proceedings in France (Republic of the Congo v. France) (2003-). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/icof/icofframe.htm>>;

Tarptautinio Teisingumo Teismo konsultacinės išvados:

1. Conditions of Admission of a State to Membership in the United Nations (1948). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/isummaries/iasunsummary480528.htm>>;
2. Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations (1949). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/isummaries/iisunsummary490411.htm>>;
3. Interpretation of Peace Treaties with Bulgaria, Hungary and Romania (1949-1950). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/isummaries/ibhrsummary500330.htm>, <http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/isummaries/igaunsummary500718.htm>>;
4. Reservations to the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (1951). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/isummaries/ippcgsummary510528.htm>>;
5. Certain Expenses of the United Nations (1961-1962). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/isummaries/iceunsummary620720.htm>>;

6. Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (1971). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/ismmaries/inamsummary710621.htm>>;
7. Western Sahara (1975). Prieiga per internetą: <[http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/ismummies/isasummary751016.htm](http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/ismmaries/isasummary751016.htm)>;
8. Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict (1996). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/ianw/ianwframe.htm>>;
9. Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons (1996). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/iunan/iunanframe.htm>>;
10. Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory (2004). Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/imwp/imwpframe.htm>>;

Kita literatūra:

1. Jungtinių Tautų Organizacijos oficialus tinklalapis. Prieiga per internetą: <www.un.org>;
2. Tarptautinio Teisingumo Teismo oficialus tinklalapis. Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org>>
3. Organs and Specialized Agencies of the United Nations Authorized to Request Advisory Opinions. Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/basicdocuments/basictext/basicorgansandspecialized.html>>;
4. Deklaracijos dėl Tarptautinio Teisingumo Teismo jurisdikcijos pagal Tarptautinio Teisingumo Teismo Statuto 36 straipsnio 2 dalį pripažinimo. Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/basicdocuments/basictext/basicdeclarations.htm>>
5. ICJ Press Communiqué 99/46. Prieiga per internetą: <http://www.icj-cij.org/icjwww/ipresscom/iPress1999/Presscom9946_19991026.htm>;
6. Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory. Declaration of Judge Buergenthal. Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/imwp/imwpframe.htm>>;
7. Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory. Separate Opinion of Judge Higgins. Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/imwp/imwpframe.htm>>;
8. Teisėjos Rosalyn Higgins 2006-04-12 kalba. Prieiga per internetą: <http://www.icj-cij.org/60/speeches/isp_higgins.htm>

SANTRAUKA

Tarptautinis Teisingumo Teismas: kompetencija ir jurisdikcija

Tarptautinis Teisingumo Teismas (TTT) – tai pagrindinė Jungtinių Tautų Organizacijos teisminė institucija, nuolatinis teismas, kuris nagrinėja jam valstybių perduotus teisinius ginčus ir teikia Jungtinių Tautų institucijų bei kitų įgaliotų įstaigų prašymu konsultacines išvadas. Teismas gali nagrinėti ir spręsti ginčus tik tais atvejais, kai valstybės išreiškia sutikimą dėl jo jurisdikcijos. Toks sutikimas gali būti išreikštas tiesiogiai dėl tam tikro ginčo ar iš anksto tam tikroms ginčų rūšims; Tarptautinio Teisingumo Teismo Statutas taip pat nustato valstybių galimybę pripažinti Teismo privalomąją jurisdikciją vienašalėmis deklaracijomis su išlygomis ar be jų. Visos valstybės Jungtinių Tautų Organizacijos narės yra Tarptautinio Teisingumo Teismo Statuto dalyvės ir gali kreiptis į Teismą, tačiau tik nedidelis valstybių skaičius yra pripažinęs jo privalomąją jurisdikciją ir tai...Teisingumo Teismas taip pat turi teisę teikti konsultacines išvadas teisės klausimais, kai to prašo Jungtinių Tautų Saugumo Taryba ar Generalinė Asamblėja; konsultacinių išvadų taip pat gali prašyti ir kitos Jungtinių Tautų institucijos bei įstaigos, kai jos turi Generalinės Asamblėjos joms suteiktus įgaliojimus. Teismo pateiktos konsultacinės išvados – tai autoritetinga Teismo nuomonė dėl tarptautinės teisės principų taikymo konkrečioms situacijoms, dėl kurių kreipiamasi į Teismą, ir jos nėra privalomos.

Tarptautinis Teisingumo Teismas padarė svarbų indėlį skatindamas taikius ginčų sureguliovimo būdus. Vis dėlto Teismo vaidmuo palaikant tarptautinę taiką nėra labai ryškus, ir tai daugiausiai nulemia šalių nepakankamas noras perduoti jam nagrinėti ginčus.

SUMMARY

International Court of Justice: competence and jurisdiction

The International Court of Justice (ICJ), the principal judicial organ of the United Nations, is a standing tribunal to which States may bring their disputes, and which is empowered to give advisory opinions to United Nations organs and specialized agencies. No dispute can be the subject of a decision of the Court unless the States parties to it have consented to the Court's jurisdiction over that specific dispute, or over a class of disputes of which that dispute is one. The consent may be given either directly in respect of a specific dispute, or in advance in respect of a defined class or category of disputes; the Statute of the Court also provides for acceptance of a general compulsory jurisdiction by simple declaration, which may however be subject to reservations. All members of the United Nations are automatically parties to the ICJ Statute and enjoy access to the Court, but its compulsory jurisdiction is accepted by only but a fairly small number of States, and for most part with reservations that limit effective jurisdiction to certain classes of dispute. The Court is further empowered to give advisory opinions on legal questions at the request of the Security Council or the General Assembly; such opinions may also be requested by other organs and agencies authorized by the General Assembly. Advisory opinions are not binding but are authoritative statements of the principles of international law applying to the specific situations on which the advice of the Court is sought.

The International Court of Justice has made reasonable contribution to the maintenance of civilized methods of settling disputes, but because of limited willingness of all affected parties to place a dispute before it, it has not been at all prominent in the business of keeping the peace.